

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorálních oborů a právních věd

David Wendelin

**SLUŽEBNÉ KNĚŽSTVÍ JAKO
POMÁHAJÍCÍ PROFESE**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Šturma

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „Služebné kněžství jako pomáhající profese“ napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužil k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 27. dubna 2011

Bibliografická citace

Služebné kněžství jako pomáhající profese [rukopis]: diplomová práce

David Wendelin; vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Šturma - Praha, 2011. - 80 s.

Anotace

Diplomová práce „Služebné kněžství jako pomáhající profese“ představuje nejprve obecný pohled na pomáhající profesi jako proces se svým vstupem, fázemi výstupem a předpokládaným cílem. Dává kněžství do souvislosti a podobnosti s dalšími pomáhajícími profesemi doprovázenými různými úskalími a se zkušenostmi, které mohou být kněžství prospěšné. Pomoc užitím prostředků kněžství je vnímána obdobně jako proces terapeutický, kde výsledkem má být uzdravení, avšak vina není chápána jako nemoc, ale jako hřích, jehož uzdravení vede ke spáse. V druhé části se práce zaměřuje na specifiku služebného kněžství, které sleduje v teologii Janova evangelia a v historickém vývoji v českých zemích a hledá podobnosti a odlišnosti kněžství s jinými pomáhajícími profesemi.

Klíčová slova

pomáhající profese, proces, vstup, výstup, úskalí, krizové stavy, psychoterapie, vina, hřích, terapie, kněžství, cíle, prostředky

Abstract

The thesis „Ministerial Priesthood as the Assisting Profession“ introduces, in the first part, the general view of the assisting profession as a process having its input, stages, output and anticipated target. It shows the connection and similarity to other assisting professions associated with various difficulties and experience that may be beneficial for priesthood. The assistance provided using the means of the priesthood is perceived as a therapeutical process, the result of which shall be sanation – however, the debt is not understood to be an illness, but a sin, the sanation of which leads to redemption. The second part is focused on the specificity of the ministerial priesthood, while tracing it in the theology of the Gospel according to John, as well as in the historical context of the Czech territory, searching for similarities and differences of priesthood compared to other assisting professions.

Keywords

assisting profession, process, input / output, difficulty, crisis stage, psychotherapy, guilt, sin, therapy, priesthood, targets, re/sources,

Počet znaků (včetně mezer): 176 874

Obsah

Úvod	6
1. Obecný pohled na pomáhající profesi a související pojmy	8
2. Pomoc jako proces – fáze procesu.....	12
2.1 Vstup procesu	12
2.2 Pomáhající proces	13
2.3 Fáze průběhu pomoci.....	17
2.4 Výstup pomoci.....	19
3. Situace žadatele (s čím přichází)	20
3.1 S čím přichází	20
3.2 Krize duchovního života.....	22
4. Úskalí pomáhajících profesí	23
4.1 Stín úskalí	23
4.2 Navázání kontaktu	23
4.3 Přenos a zpětný přenos	24
4.4 Zástupný život.....	24
4.5 Sexuální přání a fantazie.....	25
4.6 Neurózy, psychózy a deviace.....	26
4.7 Lichotky a podceňování.....	26
4.8 Moc	26
4.9 Přenos zodpovědnosti	29
4.10 Hypochondr	30
4.11 Zbožštění, veřejná úcta - sociální prestiž.....	30
4.12 Hranice moci a substituce vůle	30
4.13 Destruktivní touhy, agresivita.....	31
4.14 Vyhoření, vyhaslost	31
4.15 Frustrace.....	32
5. Péče o duši z pohledu psychoterapie	33
5.1 Hodnoty v životě člověka	33
5.2 Přijetí odpovědnosti	34
5.3 Osudovost	34
5.4 Exkurz do psychoterapie a prostředky kněžství	36
5.4.1 Čím působí?	37
5.4.2 Na co působí?.....	38
5.4.3 Čeho dosáhnout?	38

5.4.4 Co se děje, co se koná?	39
5.4.5 Kdo působí?	39
6. Kdo jsi bez viny, hod' první kamenem	40
6.1 Krize.....	40
6.2 Vina a duševní trýzeň	40
7. Specifika kněžství jako pomáhající profese	45
7.1 Služebné kněžství – podstata a historie	45
7.2 Kult JHVH – Boha Izraele.....	46
7.3 Kněžství Starého zákona.....	46
7.4 Kněžství Nového zákona a Janovo evangelium	48
7.5 Rozvoj novozákonního kněžství po Ježíšově nanebevstoupení	53
7.6 Kristus, velekněz v Listě Židům.	54
7.7 Služebné kněžství od prvního do 20. století	55
7.8 Kněžství jako pomáhající profese v českých zemích	56
7.9 Nástin rozdílů všeobecného a služebného kněžství	58
7.10 Kněžství – povolání, služba a profese v církevních dokumentech	60
7.11 Pomáhající profese kněžství v Optatam Totius a v Pastores dabo vobis.....	63
7.12 Služebné kněžství - podstata a poslání	64
7.13 Záměr s člověkem - poselství spásy	65
7.14 Úloha laiků v pomáhající profesi kněžství	66
8. Horizontální a vertikální rozměr pomáhajících profesí.....	68
8.1 Osoba, její dimenze a působnost pomáhající profese	68
8.2 Prostředky služebného kněžství v pomáhající profesi.....	69
8.3 Místa působnosti pomáhající profese služebného kněžství	70
8.4 Úskalí pomáhající profese služebného kněžství	72
9. Služebné kněžství a ostatní pomáhající profese	73
9.1 Podobné znaky.....	73
9.2 Specifika kněžství k pomáhajícím profesím.....	74
9.3 Specifika kněžství - některé zvláštnosti.....	75
9.4 Osobnost kněze	76
Závěr.....	77
Seznam literatury	79

Úvod

„Zákoník se však chtěl ospravedlnit, a proto Ježíšovi řekl: „A kdo je můj bližní?“ Ježíš mu odpověděl: „Jeden člověk šel z Jeruzaléma do Jericha a padl do rukou lupičů; ti jej obrali, zbili a nechali tam ležet polomrtvého. Náhodou šel tou cestou jeden kněz, ale když ho uviděl, vyhnul se mu. A stejně se mu vyhnul i levita, když přišel k tomu místu a uviděl ho. Ale když jeden Samařan na své cestě přišel k tomu místu a uviděl ho, byl pohnut soucitem; přistoupil k němu, ošetřil jeho rány olejem a vínem a obvázal mu je, posadil jej na svého mezka, zavezl do hostince a tam se o něj staral. Druhého dne dal hostinskému dva denáry a řekl: „Postarej se o něj, a bude-li tě to stát víc, já ti to zaplatím, až se budu vracet.“ Kdo z těch tří, myslíš, byl bližním tomu, který upadl mezi lupiče?“ Zákoník odpověděl: „Ten, který mu prokázal milosrdenství.“ Ježíš mu řekl: „Jdi a jednej také tak.“ (L 10,29–37)

Jméno, pojmenování Samařan, Samaritán se stalo synonymem a symbolem pomoci bližnímu. Ježíš v podobenství nejprve představuje dva kolemjdoucí, kteří se oloupenému a zbitému člověku vyhýbají, kteří mají poměrně vysoké společenské postavení, jistě i vyšší vzdělání, autoritu, vážnost a také pro pomoc materiální zabezpečení. Dává je do kontrastu s příslušníkem národa, na který se Židé dívali s určitým despektem. Tento Samařan měl pravděpodobně také podobné předpoklady pro pomoc jako první dva, ale **předpoklad lásky k bližnímu** je u něj vyšší než případné ztráty a oběti. Prokazuje dále **schopnost odborné pomoci** a schopnost pro pomoc **obětovat a dát i materiální zabezpečení**.

Samařan pochopil a přijal roli pomáhajícího. Uschopnění k roli pomáhajícího má v sobě každý, kdo má v srdci alespoň trochu lásky k bližnímu. Ježíšovo podobenství je tak snad nejstarším textem, kde je takto jasně představena role pomáhajícího a její předpoklady - **láska k bližnímu, odborná pomoc a personální a materiální zabezpečení**. Když se lidé, se schopností pomáhající role spojují, dávají dohromady své odborné předpoklady a materiální zabezpečení a stává se jim tato činnost zaměstnáním, mění se pomáhající role v pomáhající profesi. Tak pomáhající role nemusí být pomáhající profesí, ale pomáhající profese předpokládá u vykonávajících určitou hloubku pomáhající role.

Zajímavá tabulka pomáhajících rolí je uvedena v publikaci *Supervize v pomáhajících profesích*¹:

Role pomáhajícího	S čím k nim přicházíme	Co od nich očekáváme
lékař	příznaky	diagnóza, léčba
duchovní	hříchy, zpověď	pokání, odpuštění
učitel	nevědomost, otázky	vědomosti, odpovědi
právník	nespravedlnost	zastání
soudce	trestné činy	potrestání
přítel	my sami	přijetí, naslouchání
matka	trápení	útěcha
automechanik	mechanické poruchy	technická oprava a servis

Předpoklad cíle diplomové práce

Nejprve je třeba si uvědomit a zdůvodnit, proč bylo zvoleno toto téma diplomové práce, dávající do vztahu kněžství s pojmem „pomáhající profese“. Důvodem je současná společenská situace, která určité profese označuje jako pomáhající a k této situaci se rozvíjí odborná a společenská diskuse, která se odráží v publikační činnosti, kde pojem „pomáhající profese“ má své odborné místo. Koncilní otcové v Dekretu o výchově ke kněžství upozorňují, aby se neopomíjely metody moderní psychologie a sociologie.² Proto se práce hodlá zaměřit na profese s výrazným podílem psychiatrie, psychologie a psychoterapie. Některé publikace se zabývají pomáhajícími profesemi z pohledu manažerského, jiné z pohledu více selektivně odborného. Diplomová práce chce nalézt v dostupné literatuře to, co je v ní považováno za podstatné pro pojem „pomáhající profese“, jaké společné znaky jsou pro tyto profese charakteristické, jaké jsou u nich aspekty odborné a organizační. Protože je v těchto publikacích zmiňována i profese kněze nebo duchovního, klade si tato práce otázky odděleného pohledu na kněžství a na jiné pomáhající profese, jaké jsou zkušenosti jiných pomáhajících profesí, co je pomoc, co profese, co má kněžství s ostatními pomáhajícími profesemi společné nebo podobné a zda existují rozdíly, které kněžství více či méně odlišují od ostatních pomáhajících profesí. Práce se tedy bude zabývat pomáhajícími profesemi na straně jedné, charakteristikou kněžství na straně druhé, co je pro kněžství charakteristické z hlediska profese, resp. pomáhající profese a jaká je v tomto ohledu situace u nás.

¹ HAWKINS Peter, SHOHET Robin: *Supervize v pomáhajících profesích*, Praha: Portál, s.r.o., 2004, 54.

² Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: *O výchově ke kněžství, Optatam totius*, (ze dne 28. října 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002., 2.

1. Obecný pohled na pomáhající profesi a související pojmy

Když se dotkneme hned na začátku práce **pomáhající role** nebo **profese** a zamyslíme se nad souvisejícími pojmy a názvy, narazíme na otázku, jak v práci nazývat toho, který o pomoc žádá. Pro lékaře a psychologa je to pacient nebo klient, pro učitele je to žák nebo student, pro sociální pracovníky je to potřebný, pro úředníka je to žadatel, pro zpovědníka penitent, dále je to žádající, hledající, toužící, tázající, prosebník, bezradný, zoufající atd. Z toho vyplývá složitost situací vstupujících do procesu pomoci. Jazykově nejobecnější je pojem **žadatel**. Stupeň naléhavosti a rozpoložení, v jakém se žadatel obrací o pomoc, pak v češtině vyjadřuje odstupňování a rozlišení.

Pomoc - dosažení vyššího dobra, zlepšení stavu, snížení neuspořádanosti duševní, tělesné a sociální - z toho je zřejmé, že když se jedná o dosažení, zlepšení, snížení či zvýšení, jde o změnu tj. o proces.

Pomáhající - u role je to dobrovolné převzetí odpovědnosti za pomoc, u profese už dobrovolnost je diskutabilní, protože nastupuje profesní povinnost. Dobrovolnost pak spočívá v tom, že v počátečním rozhodování lze podle situace převést pomoc na vhodnější odbornost.

Role - v první řadě je role nabídka, kterou v různých situacích nabízí život. V rámci pomáhajících profesí s každým žadatelem přichází nová nabídka role nebo nabídka nové role. V literatuře týkající se problematiky pomáhajících profesí je tato novost většinou zdůrazňována tím, že v řešení a v pomoci většinou nelze používat jakési terapeutické šablony, ale případ od případu volit jejich kombinace a specifické přístupy. Nabídka role má druhou fázi a tou je přijetí role. Zde má role **vztah k odpovědnosti**, která je přijata buď **plná, nebo částečná**. Rozhodnutí přijmout roli v případě, že se jedná o náhodnou nabídku, má určitá hierarchická **kritéria**. Jako první by měla být zdůrazněna **naléhavost**. Nejvyšším stupněm naléhavosti je ohrožení života jedince nebo skupiny. V tomto smyslu nemůžeme opomenout obětování života pro záchranu druhého, druhých. Ohrožení života může být přímé, bezprostředně hrozící nebo signalizované. Někdo se v ohrožení života již může nacházet, nebo situace k ohrožení života směřuje.

Zde se musí zdůraznit, že dalším kritériem přijetí role je **stav člověka přijímajícího roli**, který zvažuje své schopnosti, nutnost zavolat na pomoc druhého nebo zajistit pomoc jiným způsobem. Samozřejmě k tomu patří i možnost odmítnutí role.

Profese - je třeba se zmínit o procesu profesionalizace. Shora byly uvedeny předpoklady pomáhající role - láska k bližnímu, odborná pomoc a personální a materiální zabezpečení. Při změně pomáhající role v pomáhající profesi se profesionalizuje odbornost, personální a materiální zabezpečení. Role se stává zaměstnáním, profesí a předpoklad lásky k bližnímu z role přetrvává. Obecně se hovoří o pomáhajících povoláních, kde se v profesi vytváří **vztah mezi pomáhajícím a klientem**. Odbornost zde odlišená od personálního zabezpečení vyjadřuje odlišnost vzniku oboru (záchranař, linka důvěry), který přetrvává bez ohledu na okamžité personální zabezpečení. Profesionalizací se přijetí role stává profesní povinností. V souvislosti s profesionalizací je také třeba zmínit změnu různých laických sdružení v poloprofesionální, či profesionální organizace (Červený kříž, hospic, charitativní sdružení a nadace).

Povolání - obecně je povolání chápáno jako synonymum pro zaměstnání, např. ptáme-li se někoho, jaké má povolání, resp. zaměstnání. Zde však se chce zdůraznit odlišnost v případě, kdy je člověk k přijetí role volán. Odlišnost povolání od zaměstnání lze také blíže vysvětlit voláním ke službě druhým, což v případě kněžství a mravních hledisek pomáhajících rolí, resp. profesí je zřejmější. Pojem služba bližním je v tomto rozdílu rozhodující. Služba je vždycky spojena s jakousi formou oběti. Výraznější je to např. v případě kněžství, zejména v katolické církvi, kdy se kněz vzdává určitých světských požitků a v rámci církve i mimo ni je mu přidělena klientela - farnost, personálně (farníci) i materiálně (majetek církve ve farnosti). Kněz je Kristem volán ke službě - spolupráci na jeho díle spásy. Smyslem povolání ke kněžství je spása duší. Tím se kněžství a obecně duchovní služba liší od ostatních pomáhajících profesí. Prolínání s těmito profesemi a specifika kněžství bude uvedena v samostatné kapitole níže.

Proces - je konání, ve kterém se obecně děje něco, co mění stav vstupů (tj. premis - stavů a předpokladů) na nějaký výstup - kvalitativně i kvantitativně.

Výběr, příprava, vzdělávání - výběr adepta podle kritérií vhodnosti k povolání; psychická i fyzická příprava specifická pro povolání, psychologické testy apod.; vzdělání v základním oboru a oborech souvisejících.

Terapie - je to proces, který zlepšuje tělesný i duševní stav člověka. V literatuře bývá uváděn i mírněji definovaný cíl, kterým je navrácení alespoň do stavu před krizí, ale s požadavkem, že pacient další vývoj zvládá sám. Běžně je to nazýváno propuštěním do domácího ošetřování.

Tělesný, duševní a duchovní - psychoterapeut Frankl Viktor Emil³ přibírá k tělu a k duši pojem duchovní osoba zakládaná v celistvosti bytosti člověka jako tělesně i duševně duchovní. Zde je třeba pojem duchovní chápat ve vztahu k jádru osoby spíše v ontologickém smyslu, než jak je tento pojem používán v katolické církvi pro osoby zasvěcené.

Etické kritérium - v případě role, v níž se jedná o jednotlivce, jsou etickým kritériem **charakterové vlastnosti** člověka, ze kterých vyplývají osobní postoje a schopnost **konzultace s vlastním svědomím**. U jednotlivců v profesi toto etické kritérium z role přetrvává, ale vznikem profese vyvstává potřeba formulovat **profesní, oborové etické kritérium**. Etické kritérium je soubor pravidel, která obvykle vyplynou z životní praxe a definují, jak mravně správně jednat v určitých profesních, resp. oborových situacích a jak zajistit práva zúčastněných. Příkladem může být Hippokratova přísaha a z hlediska jednotlivce jsou to např. vstupní požadavky pro výkon povolání. Zde pouze v náznaku, vzhledem k tématu této práce, je příkladem vztah kněz - nevěřící žadatel.

" Pojdte ke mně všichni, kdo se namáháte a jste obtíženi břemeny, a já vám dám odpočinout. Vezměte na sebe mé jho a učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce: a naleznete odpočinutí svým duším. Vždyť mé jho netlačí a břemeno netíží“ (Mt 11,28–30)

Příkladem je Ježíšova nabídka v Matoušově evangeliu, kdy jako kritérium nabízí sám sebe tak, jak jeho skutky a příklady konání máme uvedeny v evangeliích. Evangelijní příklad je k dispozici obecně, nikoliv jen pro křesťany. Z tohoto pohledu pak součástí etických kritérií je způsob jednání pomáhajících věřících s nevěřícími žadateli a pomáhajících nevěřících s věřícími žadateli.

Karel Kopřiva ve své knize uvádí:

„(...) existuje řada povolání, jejichž hlavní náplní je pomáhat lidem: lékaři, zdravotní sestry, pedagogové, sociální pracovníci, pečovatelky, psychologové. Stejně jako jiná povolání má každá z těchto profesí svou odbornost, tj. sumu vědomostí a dovedností, které je třeba si pro výkon daného povolání osvojit. Toto vzdělání poskytují příslušné školy.

Na rozdíl od jiných povolání však hraje v těchto profesích velmi podstatnou roli ještě další prvek – lidský vztah mezi pomáhajícím profesionálem a jeho klientem. Pacient potřebuje věřit svému lékaři a cítit lidský zájem od své ošetřovatelky, žák si chce vážit svého učitele, klienti by rádi důvěřovali sociální pracovníci. Tato myšlenka je obsažena v rozšířeném názoru, že v těchto profesích je hlavním nástrojem pracovníka jeho osobnost.“⁴

³ Srov. FRANKL Viktor Emil: *Psychoterapie a náboženství. Hledání nejvyššího smyslu*, Brno: Cesta, 2007, 15–16.

⁴ KOPŘIVA Karel: *Lidský vztah jako součást profese. Psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*, druhé rozšířené a přepracované vydání, Praha: Portál, 1997, 13.

S ohledem na předcházející se můžeme pokusit definovat:

Pomáhající profese - je povolání, jehož hlavní náplní je pomáhat lidem, povolání, které má svou odbornou přípravu, výběrové personální a odpovídající materiální zabezpečení, povolání se vztahem k lidem, který je pro věřící láskou k bližnímu.

2. Pomoc jako proces - fáze procesu

Zamyslíme-li se nad slovesem „pomáhat“ jako takovým, co vlastně toto sloveso znamená, dojdeme postupně k závěru, že pomoc v obecném smyslu je vlastně proces, ve kterém se děje něco, co mění stav vstupů (tj. premis a předpokladů) na nějaký výstup, tj. kvalitativní nebo kvantitativní změna. Obecně vzato, pomáhání ve smyslu profese bereme v tomto případě jako pomáhání druhému člověku na profesionální úrovni.

Proces pomáhání jako takový má čtyři základní části:

vstup, pomáhající proces, fáze procesu, výstup

2.1. Vstup procesu

Co je vstupem?

a) člověk, který je schopen o pomoc požádat

Vstupem v tomto smyslu není konkrétní osoba a její potřeba, ani její stav, ale vstupem je žádost o pomoc. Žádost o pomoc v tomto smyslu musí být svobodným činem člověka.

b) člověk, který nemůže o pomoc požádat

Vzhledem ke stavu, kdy osoba nemůže svobodně o pomoc požádat, stává se naléhavost stavu osoby žádostí o pomoc podle etických kritérií vztahu k lidem a lásky k bližnímu. Z podobenství v úvodu práce víme, že člověk oloupený, zbitý a polomrtvý nebyl schopen o pomoc požádat a žádost vyplynula z jeho stavu nemožnosti žádat a z etických kritérií Samařana. V tomto případě je tedy žádostí nemožnost požádat společně se stavem.

c) člověk je schopen o pomoc požádat, ale nežádá

V tomto případě vyplývá z praxe, že o pomoc zástupně požádá nějaká jiná osoba, ale zastoupený musí s pomocí souhlasit a na zastoupeného nemůže být vykonáván jakýkoliv nátlak.

d) člověk o pomoc žádá, ale podceňuje svůj stav

K žádosti se přidává požadavek, aby pomáhající byl schopen posoudit naléhavost stavu žádajícího. Pak nastupují etická kritéria a tento stav je předpokladem k tomu, aby se započal proces pomáhání.

Pro vstup do pomáhajícího procesu je základním předpokladem, že v předchozích čtyřech případech je pro pomoc kontaktována osoba, která je připravená a schopná pomoc poskytnout. To má být splněno u všech pomáhajících profesí. V případě pomáhající role se

často stává, že je před tuto roli postaven člověk, který není připraven ani schopen sám pomoci, ale na osobních etických kritériích závisí jeho další konání. **Připravenost** se týká zejména poskytnutí první pomoci. Poskytnutí pomoci se stává profesní povinností, je-li např. lékař u autonehody, psychoterapeut u telefonu na lince důvěry, porodní bába, kněz 24 hodin denně k dispozici.

Žádost člověka potřebujícího pomoc může být tak vyjádřena přímo, kdy člověk vyhledá konkrétní odbornou pomoc, nepřímo, když pomoc člověku je zprostředkovaná, nebo může k pomoci dojít na základě náhodného setkání člověka s pomáhajícím.

Připravenost pomáhajícího předpokládá, že **pomoc bude poskytována po celou dobu nutnosti**. Z příkladu Samařana dále víme, že po dobu, co nebyl schopen pomáhat sám, požádal o pomoc další odbornost, v tomto případě hostinského, a zároveň zabezpečil tuto zprostředkovanou pomoc až do té doby, kdy se bude vracet. Samařan si byl vědom té povinnosti, že pomoc trvá po celou dobu nutnosti.

Tím jsme se dostali k samotnému procesu pomoci.

2.2 Pomáhající proces

Co zahájí vlastní proces pomoci?

První vyslechnutí žadatele

Vstupem do procesu pomoci je žádost, ale vlastní proces začíná vyslechnutím žadatele, vyslechnutím všeho, co má na srdci. Sdělení žadatele by mělo být ze strany pomáhajícího přerušováno pouze v případě, že se žádající pomáhajícího na něco ptá. Pokud je zřejmé, že otázka žadatele není chápána jako zásadní pro pokračování komunikace, je lépe se odpovědi obratně vyhnout. V tomto prvním kontaktu, a je to pravidlem i pro další vedení rozhovoru, je lepší, když se pomáhající příliš neptá, pokud žadatel hovoří sám a není ho třeba v hovoru vést. Zejména z psychologického hlediska není vhodné klást žadateli otázky zahajované slovem: „Proč...?“. Je-li to nutné, je třeba se ptát obezřetněji a jiným způsobem, např.: „Jak se to stalo?“. Pokud v kontaktu ještě není zřejmý vzájemný vztah důvěry, mohou otázky typu „Proč...?“ uvádět žadatele do rozpaků jednak tím, že může být ve stavu, kdy neví proč, nezná žádné „protože“, a jednak proto, že některé skutečnosti v prvním kontaktu nechce sdělit. Je proto lepší počkat až vyčerpá to, co chce sám sdělit, a pak ho dovést k odpovědím citlivým postupem.

V krizových situacích přichází žadatel často proto, že ve svém okolí podle svého přesvědčení nemá nikoho, s kým by o dané věci mohl hovořit. Z tohoto prvního rozhovoru lze posoudit naléhavost stavu jen, když žadatele neodradíme nebo neznejistíme. Stupně naléhavosti budou probrány dále. Zde se zabýváme pouze fázemi procesu.

První vyslechnutí žadatele může být přímé - osobní nebo telefonické, ale žádost může být i písemná. V průběhu tohoto vstupního rozhovoru dochází u pomáhajícího k fázi prvního rozhodování o pomoci.

Vstupní mozaika stavu

Při sestavování vstupní mozaiky není na místě překotná empatie, ale je velmi vhodné, aby žadatel vnímal, že se pomáhající snaží chápat vše, co žadatel sděluje, a aby žadatele v hovoru povzbuzoval například tím, že děkuje za důvěru apod.

Vstupní mozaika je vlastně v mysli pomáhajícího obrazem žadatele a kromě toho, co žadatel sděluje, závisí i na zkušenosti a kombinačních schopnostech pomáhajícího. V průběhu sestavování mozaiky je třeba v některých věcech zbavovat žadatele ostychu. Sestavováním mozaiky se zjišťuje naléhavost pomoci, zejména v případě, kdy jde o ohrožení života. Příkladem mohou být sebevražedné úmysly nebo vtírání se myšlenek na sebevraždu jako řešení problému, což může být ze strany žadatele zjevováno nebo skrýváno. Toto by vstupní mozaika měla odhalit. V takovém případě by se telefonický nebo písemný kontakt měl co nejdříve změnit na kontakt osobní. V organizovaných linkách důvěry kromě odborníků u telefonních aparátů jsou přítomni také pracovníci pro osobní kontakt, který může být žádán nebo nabízen.

Vstupní mozaika nesmí být zaměňována s celkovou mozaikou procesu pomoci. Na základě vstupní mozaiky dochází k fázi rozhodování.

Rozhodování o poskytnutí pomoci

V této fázi se musí pomáhající rozhodnout, zda v dané situaci a stavu je on tou vhodnou osobou pro to, aby pomohl. Když zjistí, že v dané situaci on sám není oprávněn pomoc poskytnout a odkáže žadatele jiné pomáhající profesi, musí také zdůvodnit, proč tuto pomoc není schopen poskytnout, např. na základě svých kompetencí. Ale v případě, že jde o shora popisovaný stupeň naléhavosti i ve skryté hrozbě, je nezbytné v pomoci pokračovat, i když bude snaha postupně zapojit profese kompetentnější. V takovém případě se jedná o naléhavý krizový stav, kdy žadatel např. volá s tím, že se může svěřit někomu relativně anonymnímu, protože ve svém blízkém okolí se svěřit nemůže, nebo vyhledá kněze, protože očekává vyšší stupeň mlčenlivosti, resp. vyšší diskretnosti.

Pokud je pomáhající v dané situaci oprávněn pomoc poskytnout, rozhoduje se dále, zda tuto pomoc bude poskytovat sám, nebo s dalšími pomáhajícími profesemi a zda on sám bude proces pomoci řídit a koordinovat, nebo toto vedení přenechá jinému odborníkovi a sám bude zastupovat jednu z pomáhajících profesí.

Čas potřebný k rozhodnutí

Pokud je vstupní mozaika pro rozhodnutí dostatečná a nejedná se o stupeň nejvyšší naléhavosti, lze získat čas pro rozhodnutí ukončením vstupního rozhovoru. Tento čas je také potřebný ke konzultacím, případně k rozhodnutí o způsobu předání kompetentnější profesí. Rozbor např. případu sebevraždy vážně zamýšlené nebo demonstrativní vyžaduje získání důvěry a dostat pacienta pod trvalou kontrolu. Může-li být rozhovor zakončen, je vhodné zakončit ho převedením na diskusi o způsobech a čase dalšího osobního setkávání.

Skutečnosti z mozaiky důležité k rozhodnutí

Jedním z kritérií pro rozhodování je stupeň naléhavosti. Dále se jedná o charakter stavu, zda ho lze označit jako krizový, zda si s ním žadatel neví rady, neumí se rozhodnout, potřebuje pomoc, nebo jen podporu, nebo chce konzultovat vlastní zamýšlené kroky nebo rozhodnutí. Jedná se o charakter vlastního problému, charakter vlastní věci. Jde o schopnost rozlišování obsahu, tedy o zjevený obsah a případně o obsah tušený, skrytý.

Jak bylo shora řečeno, není vhodné používat otázky typu: „Proč...?“, např.: „Proč jste přišel zrovna za mnou?“. Lépe je s žadatelem probrat možnosti konkrétní odpovídající pomoci a spíše se zaměřit na to, co pomáhající může, než na to, co nemůže. Negativním odpovědí je lépe se vyhnout, pokud nejsou nutné. Názor a postoj žadatele je třeba chápat, avšak není nutné s ním souhlasit, resp. reaktivně vyjadřovat nesouhlas. I v případě hrozby sebevraždy je lepší místo: „S tím nesouhlasím!“, říci: „Přeci nemůžete ode mne chtít, abych s tím souhlasil?“.

Překážky v rozhodování

V potaz se musí také brát i konkrétní „ale“. Tam, kde je „ale“, jsou zároveň i překážky a je tedy nutné snažit se shromáždit co nejvíc „ale“. V první řadě se soustředíme na to, jak vypadá rozhodování u pomáhajícího. Je také třeba mít na paměti, že i žadatel pomáhajícího bedlivě sleduje, obzvláště při prvním rozhovoru. Dále je nutné si uvědomovat, že v případě např. psychiatra nebo psychologa to nemusí být pro žadatele osoby známé a jsou chápány více jako odborníci, kdežto kněz může být pro žadatele osobou více či méně známou a podle toho může být chápán více jako přítel. Jak u pomáhajícího, tak u žadatele jsou dvojí „ale“. To mohou být pochyby či překážky týkající se sebe a toho druhého. Samozřejmě, že konkrétní „ale“ jsou případ od případu různá. Zde jsou uvedeny některé obecnější příklady:

a) Pomáhající vůči sobě: zda je schopen splnit požadavek celkové doby potřebné pomoci jako hlavní pomáhající osoba, zda je k věci plně kompetentní, co se týče odbornosti, nebo musí zapojit i další, či žadatele předat jinému, zda je k věci kompetentní, co se týče stupně naléhavosti pomoci, zda je schopen odhadnout rozsah celkové pomoci,

zda nyní při vstupu má už i vize možných cílů procesu, zda cítí nějakou jinou pochybnost týkající se sebe. (stín, zástupný život - viz dále)

b) Pomáhající vůči žadateli: zda se jednání žadatele jeví bez postranních úmyslů, zda nevyplývá pochybnost, že žadatel něco zatajuje, zda ze žádosti o pomoc nemůže vyplynout právní problém, zda na vstupu jsou patrné náznaky získávání důvěry žadatele, navázání vztahu, zda je na vstupu znát ego a charakterové vlastnosti žadatele, zda vstupní mozaika je dostatečná pro rozhodování, projevy zpětného přenosu a nezdravé fantazie („*Ten člověk mi připomíná.*“), hranice moci a substituce vůle, sexuální přání a fantazie.

c) Žadatel vůči sobě: potřebuji opravdu nějakou pomoc v této situaci?, neobtěžuji svou žádostí?, co když se to dozví někdo z mého okolí, doma, v zaměstnání, přátelé?, dokážu svou situaci vyjádřit tak, aby ji pomáhající pochopil?, pomoc potřebuji, ale nevím, zda si ji zasloužím.

d) Žadatel vůči pomáhajícímu: dokáže mi pomáhající opravdu pomoci?, můžu se mu se vším důvěrně svěřit?, můžu mu ve všem věřit, nezneužije mé důvěry? (diskrétnost), není vůči mně pomáhající podjatý?, tj. nestýká se s někým, kdo působí negativně v mé situaci?

Postoje a stavy:

- chci mluvit s knězem, ale nechci se vázat vírou
- stupeň naléhavosti (neuvědomuje si ho nebo ho bagatelizuje) a stupeň emocí při vyjadřování (plačtivost, vzrušivost, vztek, strach z něčeho neznámého, zoufalství)
- příznaky psychózy a neurózy
- vlastní představy a kritéria o pomoci a pomáhajícím (přenos- jeden ze zdrojů mozaiky)
- zjevné a skryté motivace žádosti
- sexuální přání a fantazie, orientace - škodlivost a využitelnost k terapii

V závěru vstupního rozhodování je třeba upozornit na to, že shora citovaná „*ale*“ mají jistě svoji důležitost, prioritní je však fakt, že žadatel přišel a žádá o pomoc, a tento fakt se nesmí vstupním rozhovorem ze strany pomáhajícího pokazit a žadatele odradit.

Na začátku pomáhajícího procesu musí být nějaká představa průběhu a cíle pomoci, možných forem a vzájemné komunikace.

Důležitá je atmosféra vzájemné důvěry, bezpečí a diskrétnosti. Jak bývá obvyklá formule v zahájení trestního řízení: „*Cokoliv od této chvíle řeknete, může být použito proti vám*“, tak zde platí pravý opak, tedy: „*Cokoliv od této chvíle řeknete, nebude nikdy použito proti vám.*“

2.3 Fáze průběhu pomoci

„Nyní si najdi, synu, spolehlivého člověka, který půjde s tebou. Budeme mu platit mzdu, dokud se nenavrátiš.“ (Tób 5,3b)

„Vyšel a našel Rafaela, anděla, jak stojí před ním, ale nepoznal, že to je anděl Boží. (Tób 5,4b) Tóbit mu řekl: „Můj syn Tóbijáš chce jít do Médie. Budeš moci jít s ním a vést jej? Dám ti tvou mzdu, bratře.“ On mu odpověděl: „Budu moci jít s ním, znám všechny cesty.“ (Tób 5,10b)

Co pomáhajícího na cestě k cíli potkává?

Zvolená forma pomoci

Na základě zjištěného stavu či diagnózy se volí postup léčby, medikamenty, terapeutická metoda, způsob a frekvence komunikace, spolupráce s dalšími pomáhajícími profesemi, případná hospitalizace, duchovní pomoc. S ohledem na průběh pomoci, zejména na hodnocení účinnosti, se forma pomoci může měnit.

Souhlas a spolupráce žadatele

Navrhovanou formu pomoci musí žadatel přijmout dobrovolně a aktivní spolupráce žadatele zvyšuje účinnost pomoci. Tuto účinnost mohou také zvyšovat kolektivní (skupinové) terapeutické metody a pomoc blízkého okolí žadatele. Pokud sám žadatel neprojeví osobní religiozitu, tak pomáhající volí formu pomoci nezávislou na světovém názoru. K případným zmínkám žadatele, týkajících se světonázorových otázek a problémů, je lépe zůstat neutrální. Na přání žadatele lze zprostředkovat další způsob pomoci, např. duchovní, či naopak odbornou.

Účinnost pomoci - kontrolní body (způsob kontroly, supervize)

Pomoc bez kontrolních zpětných vazeb může být velmi nebezpečná. Zpětnými vazbami jsou myšleny kontrolní prostředky a hodnotící kritéria ze strany pomáhajícího, dalších spolupracujících (supervize), ale i ze strany žadatele co, se týče změny jeho stavu, či vyjadřovaných pocitů a názorů na průběh pomoci.

Pojem **supervize** přichází ze zahraniční literatury a týká se obecně metodiky řízení pracovních kolektivů. Její obsah na rozdíl od dohledu a dozoru můžeme pochopit z doslovného překladu - nadhled. Tím dohled a dozor získává další rozměr. Ten předpokládá, že osoba supervizora má v dané profesi odborný i lidský nadhled. Lidský v tom smyslu, že se jedná o navázání citlivého lidského vztahu mezi dvěma osobami v téže profesi, ale rozdílných zkušeností a stupně nezaujatosti. Zdravotnické profese mají dohled

a systém vzdělávání již dlouhodobě dobře propracován, viz primariát.⁵

V pokusech o definování supervize se konstatuje:

„Jde o čistou mezilidskou interakci, jejímž obecným cílem je, aby se jedna osoba, supervizor, setkala s druhou osobou, supervidovaným, ve snaze zlepšit schopnost supervidovaného účinně pomáhat lidem.“⁶, nebo „Intenzivní, mezilidsky zaměřený individuální vztah, v němž je úkolem jedné z osob usnadňovat rozvoj terapeutické kompetence druhé osoby.“⁷

Potřeba supervize bývá zdůrazňována a odůvodňována následujícím:

vlastní pochybnosti a nedostatky - u začátečníků bývá metoda supervize pravidlem a pravidlem bývá i u větších odborných seskupení, v jiných případech je věcí osobní žádosti.

přečkat útoky klienta - kdy představy klienta o tom, jak má pomáhající konat, se dostávají do rozporu s odborností, morálkou a svědomím pomáhajícího. Supervize v tomto případě má smysl, když v pomoci je žádoucí pokračovat a chování klienta by mohlo mít pro pomáhajícího osobní nebo právní následky.

vyčerpání - které pomáhající podcenil, se nemusí projevovat nějakou dramatickou zdravotní krizí, ale třeba stagnací pomoci.

Od supervize se očekává vliv na osobní odborný růst supervidovaného v rámci praxe a rozšiřování vzdělání, podpora v praxi a složitých situacích, ale také dohled nad klienty, nad průběhem a účinkem pomáhající profese. Dohled nad klienty je potřebný zejména z toho důvodu, že motivace pomáhajícího může mít různý charakter, naplnění vlastních potřeb, přání léčit a pomáhat, touha po moci a jiná další vlastní motivace, jak byla zmiňována v úskalích pomáhající profese.

Pojmem **uzavřená věž** je myšlena situace, kdy supervidovaný považuje supervizi spíše za kontrolu a vměšování, než za odbornou pomoc a dohled. V tomto případě nelze hovořit o vztahu podle definic supervize a supervidovaný se vůči supervizorovi uzavře jako do věže. Příčinou může být povaha nebo možnost odhalení chyb supervidovaného, ale také pochybení supervizora v navázání vztahu. Taková situace vzniká zvláště v případech, kdy se jedná o ochranu klienta na základě upozornění zvenčí.

⁵ Ve vyhlášce Ministerstva zdravotnictví ČR č. 424/2004 Sb., kterou se stanovují činnosti zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků, jsou definovány profese a náplně práce vykonávané samostatně a pod dohledem, přičemž definice výkonu činností bez odborného dohledu, pod odborným dohledem a pod přímým vedením jsou upraveny v §4 zákona č. 96/2004 Sb.

⁶ HAWKINS Peter, SHOHET Robin: *Supervize v pomáhajících profesích*, Praha: Portál, s.r.o., 2004, 59.

⁷ Tamtéž 59.

Krizové situace - úskalí pomáhajících profesí

Většinu toho, co bylo řečeno shora o překážkách v rozhodování, lze uvažovat i v krizových stavech pomoci, přinejmenším jako indikátor možné vznikající krize. Zde i shora jsou uvedeny krizové stavy jen v nástinu. Jejich stručná charakteristika a psychologické aspekty budou obsahem samostatné kapitoly.

Ze strany žadatele: ztráta důvěry; pochybnosti; ztráta zájmu o další pomoc; vlivy psychózy; netrpělivost vnější vlivy (pochybnosti a odrazování ze strany okolí; situace v okolí, které mohou stav žadatele zhoršovat, např. krize, úmrtí v rodině apod.)

Ze strany pomáhajícího: syndrom vyhoření; syndrom moci; neshody se spolupracovníky; zhoršení komunikace se žadatelem; vlastní pochybnosti; změny osobních a pracovních podmínek; změna stavu žadatele přesahující kompetence pomáhajícího; krize (narušení) vzájemného vztahu mezi pomáhajícím a žadatelem; zásah vyšší autority do procesu pomáhání.

Opět je třeba znovu připomenout, že obecné aspekty pomáhajících profesí mají svoje paralely i u kněžství.

2.4 Výstup pomoci

Na začátku procesu pomoci musí být i předpoklad výstupu pomoci.

V knize *Tobijáš*⁸ ujišťuje Rafael Tóbita a jeho ženu, že vše dobře dopadne a jejich syn se k nim vrátí. V pomáhajících profesích je předpoklad výstupu v rovině božských ctností víry a naděje. Láskou a realizací procesu pomoci se naděje předpokladu výstupu může měnit v jistotu. Aby k této změně v jistotu opravdu došlo, musí se pomáhající vyvarovat zásadních chyb a úskalí.

Předpoklady výstupu z pomáhajícího procesu: hodnocení průběhu a výsledku pomoci; žadatel nepotřebuje bezprostřední pomoc, mění se v samostatnost; následná péče.

U všech pomáhajících profesí kromě kněžství je výstup, resp. výsledek pomoci v tomto světě viditelný. V případě kněžství, pokud se jedná o doprovod k samostatnému svátostnému životu, je výstupem tato samostatnost a účast kněze v této samostatnosti je následná péče, tj. svátostný život až po samotný konec života. Přesto to, co se týká dosažení spásy, zůstává předpokladem.

⁸ *Bible - Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Český ekumenický překlad, včetně deuterokanonických knih, 8. vydání (1. opravené vydání), Praha: Česká biblická společnost, 2001.

3. Situace žadatele

3.1 S čím přichází?

V publikaci *Volejte linku důvěry*⁹ je uvedeno sedm životních událostí, které vyžadují změnu navyklého způsobu chování a života. Jsou to změny, které vyžadují nezvyklou aktivitu a nutnost přizpůsobení.

Rodina

Na rodině je nejvíce vidět, jakými životními rolemi člověk prochází. Od dítěte přes vzdělávání, manželství, rodičovství až po prarodičovství. V určitých fázích dochází k odpoutání a na druhé straně k vícegeneračnímu soužití. Jinou roli tak hraje v rodině muž, jinou žena, ale i děti, prarodiče a další členové rodiny. Od někoho se v rodině očekává rozhodnost, od druhého porozumění, úcta, poslušnost, shovívavost, aj.

Změna v rodině přichází např. při uzavření manželství. Narození dítěte je další velká změna. Existenčně krizovými situacemi, co se manželství týče, je nezvládnutí role manželství, stupňující se neshody, rodinu ohrožující záliby a návyky, nevěra, odloučení, rozvod i případné navrácení. Naproti tomu velmi traumatizující je úmrtí v rodině, což je změna, která působí na všechny její členy. Smrt je vytěšňována ze života společnosti. Kolik je takových případů, kdy se rodinní příslušníci nechtějí postarat o svého umírajícího člena.

Vzdělání

Přechod z ochranného kruhu rodiny, autoritou se stává někdo jiný než rodiče, změna hry v učení, poznávání hrou je teď poznávání výukou, přijímací řízení na školu je stresovou změnou, maturita, výuční zkoušky, odloučení od rodiny (internát), podstatná změna systému výuky na vysoké škole, samostatnost, samostudium, zvládnutí zkoušek semestrů a ročníků, ukončení studia s přechodem do zaměstnání, odloučení od rodiny (pobyt na koleji).

Během studia, v době dospívání přichází člověk také k další změně, a to v oblasti citové. První zamilování rovněž nějak na člověka působí.

Zaměstnání

Citové vztahy, které během let studií vznikly a trvaly, mnohdy přechodem do zaměstnání končí, člověk poznává jiné lidi, začíná navazovat nové pracovní vztahy, které se mohou změnit v hlubší osobní vztahy. Vztahy v novém kolektivu mohou být dobré, ale také stresující. Změnu člověk pociťuje i v řádu a odpovědnosti, které jsou na pracovišti jiné

⁹ Srov. EIS Zdeněk: *Volejte linku důvěry! Co s krizemi, které nás potkávají*, Jinočany: H&H, 1993, 13.

než ve škole, zároveň vnímá i jinou morálku, než byl zvyklý během studia. Základní změny jsou nástup a odchod ze zaměstnání, úspěchy, neúspěchy, osobní prohry, vztahy s nadřízenými.

Ekonomická situace

Zlepšení nebo zhoršení sociálního zařazení, společenského postavení, změna zaměstnání, změna bydlení a změna finanční situace.

Změna zdraví

Vážné onemocnění; nevyléčitelná nemoc; dlouhodobá nemoc; zranění s trvalými fyzickými nebo psychickými následky; nemoc nebo zranění; po kterém je člověk zcela odkázán na péči ostatních; nemoc v rodině či blízkém okolí; těhotenství; porod; potrat.

Změna pobytu nebo prostředí

Emigrace, exil, vyhnání; pracovní pobyt v zahraničí; útěk z domova; ukončení pobytu v dětském domově; po svatbě; z domova do internátu, na vysokoškolskou kolej; z civilního do služebního prostředí; přestěhování se do jiného místa; přestěhování se z vesnice do města a naopak; ztráta bydlení; pobyt v azylovém domě; nástup výkonu trestu; soudně nařízená léčba; nápravný pobyt; pobyt v nemocnici; z rodiny do domova důchodců nebo do hospice.

Právní situace

Dědictví; restituce majetku; exekuce majetku; rozhodnutí a nařízení soudu, které nutí člověka změnit své návyky; soudní rozhodnutí o majetkovém vyrovnání a úpravě vztahů mezi manžely po rozvodu, zejména k dětem; výkon trestu.

Každý člověk je jinak schopen snášet životní změny, každý má jiný práh citlivosti, který je různý nejen podle osobních vlastností, ale mění se i s okamžitou konstelací dalších životních okolností.

Výsledkem shora uvedených životních změn jsou **krizové situace** a často se předpokládá, že jsou důsledkem negativních změn. Na člověka však podle dalších okolností mohou působit stresově i změny a situace, které se jinak obecně považují za pozitivní (např. psychický dopad velkých restitucí).

Situace, se kterými lidé přicházejí, jsou osobního vztahového a neosobního charakteru. Lze je také chápat podobně, jako Frankl v rozdělení na duchovní, duševní, tělesné, materiální.¹⁰ Duchovní složku chápe jako jakýsi střed bytí, jakési duchovně-existenciální centrum osoby. Člověk přichází s tím, co se ho bytostně, osobnostně dotýká.

¹⁰ Srov. FRANKL Viktor Emil: *Psychoterapie a náboženství. Hledání nejvyššího smyslu*, Brno: Cesta, 2007, 15.

K negativním a pozitivním změnám je potřeba přiřadit ještě stav, s kterým se člověk přichází poradit v situaci, kdy není schopen se rozhodnout. Člověk je postaven před nějakou životní volbu a nabídku, se kterou si neví rady, nemá dostatek zkušeností k rozhodnutí, nemá dostatek odvahy, nemá dostatek vůle něco vykonat apod. Obecně jde o **stavy nejistoty**.

3.2 Krize duchovního života

V počátečních stádiích nemusí jít přímo o krizi nebo nemoc. Můžeme takové stavy popsat jako hledání vlastní cesty, tápání, přeskokování z jedné spirituality do druhé, z jedné církve do druhé, výlety po různých náboženských směrech, stagnaci ve víře, laxnost a zpohodlnění v životě víry, falešné představy o osobní svobodě a svázanosti ve víře, odpad od víry, demonstrační ateismus. Zejména život v různých radovánkách hraničních nebo za hranicemi morálky, tzv. užívání si života, přináší v situacích kontaktu nebo konfrontace s vírou a náboženstvím různá „ale“. Tato „ale“ bývají docela promyšleným odůvodňovacím systémem, který vytváří jakási zadní vrátka vůči Bohu, Kristu, Církvi, hierarchii apod.

Znáмым odůvodňováním jsou excesy v lidské společnosti, které jsou mnohdy až demagogicky přenášený do odpovědnosti Boha: „*Jak mohl dopustit takové zlo, jako byly třeba koncentrační tábory? Kvůli tomu jsem přestal věřit, už o Bohu nechci slyšet.*“ „*Jak mohl dopustit smrt mých dětí, nenarozeného dítěte?*“

Dále to může být chyba výchovy, setkání se špatným příkladem, s jinak smýšlejícím partnerem, skupinou přátel či pracovním kolektivem, což vede ke stagnaci a odpadu od víry.

Ale z druhé strany to pak může být netolerantnost, zarputilost a ztráta soudnosti a zdravého rozumu v prosazování a vnucování víry do okolí. Nezdravá úzkostlivost a zmatenost ve víře, soukromém a intimním životě se nakonec může projevit jako neuróza nazývaná ekleziogenní.¹¹

¹¹ Srov. BAUMGARTNER Isidor: *Psychologie a víra – orientace a podněty k diskusi*, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1996, 14–16.

4. Úskalí pomáhajících profesí

Slovo **úskalí** v tomto smyslu označuje překážku, něco na co se naráží, co může nějakou činnost ohrozit, narušit, nebo úplně změnit její smysl a cíl.

Úskalí v pomáhajících profesích jsou jevy, které narušují vztah mezi pomáhajícím a žadatelem narušují psychický stav nebo schopnost pomáhat u pomáhajícího a u žadatele schopnost pomoc přijímat a spolupracovat. Jsou to psychické jevy, které v některých případech mají až charakter nemoci. Hovoří se v tomto případě o syndromech, tj. o uceleném souboru u různých jedinců stejných příznaků pro charakteristický psychický stav. Hovoří se např. o syndromu únavy, syndromu vyhoření, syndromu moci, syndromu spasilenském, syndromu falešných proroků, syndromu šarlatánství.

Je potřeba si uvědomit, že úskalí může pomoc ohrozit, nebo negovat a může na proces pomoci působit dokonce tak, že začne žadatele ohrožovat a jeho stav zhoršovat.

K tomu, aby se vliv úskalí minimalizoval, se užívají různé kontrolní a autokontrolní analýzy a postupy.

Nejprve je však potřeba se věnovat některým konkrétním úskalím.

4.1 Stín úskalí

Stín provází skrytě tyto profese a vystupuje z pozadí v rozličných podobách. Obrazně je to myšleno tak, že se za každým člověkem táhnou syndromy a úskalí jako stín, který se ve světle pohledu z určité strany může projevit. Pomáhající při takovém náznaku stínu by měl zbystřit a zapojit analytické myšlení, aby zjistil jeho příčinu. Stín může být např. projevem fikce z přenosu a bez autoanalýzy může postupně bobtnat.

Pokud v dalším bude použit termín **stín**, je tím vždy myšlen počátek nebo nebezpečí úskalí.

4.2 Navázání kontaktu

U vstupního rozhovoru byla již některá úskalí popsána.

Úskalí na straně žadatele jsou např.: nesmělost, obavy, strach, neschopnost se vyjádřit, až bezradnost, různé emoce, familiárnost, chová se jako by pomoc byla povinná, vypočítavost apod.

Úskalí na straně pomáhajícího, jsou např.: z různých důvodů není schopen se v tuto chvíli soustředit, je právě ve stavu nemoci, nebo se jedná o nějakou momentální

indispozici, někam spěchá, věnuje se právě někomu jinému, nebo má jiné povinnosti a zaneprázdnění.

Na straně pomáhajícího se pak tato úskalí stávají stresujícími, protože zjištěním stavu naléhavosti žádosti odsouvá jiné povinnosti. Podle stupně naléhavosti musí být schopen vlastní stresující situace odsunout a nastupují pravidla vstupního rozhovoru.

4.3 Přenos a zpětný přenos

Při prvním rozhovoru může jeden druhému někoho připomínat, dokonce to ani nemusí být člověk, nebo něco připomíná určité charakteristické rysy, gesta, a tak dochází k přenosu cizích vlastností z jiných osob a situací na komunikující protějšek.

O přenosu se hovoří u žadatele směrem k pomáhajícímu a od pomáhajícího směrem k žadateli je přenos nazýván zpětný. Může se jednat o tzv. první dojem, který pak narušuje komunikaci. Vlivem prvního dojmu se pak přenos během rozhovoru může na straně žadatele dále rozvíjet až v předsudky, ale na straně pomáhajícího by měla nastoupit zkušenost potlačení zpětného přenosu. Při podezření lze přenos odhalit a zmírnit otázkami podle situace: *„Už jste s někým podobným, jako jsem já, hovořil, nebo vám rozhovor se mnou něco nepříjemného připomíná?“*

4.4 Zástupný život

Soukromý život pomáhajícího ustupuje potřebám žádajících a pomáhající vlastně přestává žít vlastní život. Žije jejich životem, jejich radostmi, strastmi, tragediemi, sexuálními problémy. Pomáhající tak nasává rozmanitou náhražku, možná rozmanitější než by prožíval sám. Je tím fascinován, přitahován, příběhy žádajících prožívá aniž, by sám trpěl. Obdobně se zástupný život může projevit i u žádajícího. Ten začne ve svém životě konat nikoliv tak, jak by konal podle svého, ale tak, aby se to líbilo pomáhajícímu, aby o tom mohl pomáhajícímu vyprávět. Pomáhající tak ztrácí postupně své vlastní životní zkušenosti, z kterých by mohl dávat, a ztrácí schopnost vést žádajícího k prožívání vlastního života. Pomáhající je však na tom se zástupným životem mnohem hůř. Žádající se vrací dříve nebo později do svého života, ale do života pomáhajícího vstupují stále nové zástupné životní příběhy.

4.5 Sexuální přání a fantazie

Tělesné kontakty

Aby byl proces pomoci v psychické rovině efektivní, musí mezi pomáhajícím a žadatelem vzniknout vztah také v afektivní rovině. Tento vztah není jen duševní, ale v určitém smyslu i tělesný. Tím jsou míněna sexuálně provokující gesta a doteky.

Je však třeba mít na paměti, že v různých kulturách a teritoriích či etnických skupinách jsou tělesné kontakty určitého sexuálního charakteru považovány za normální, a to i v různých obdobích věku člověka.

Pomáhající by měl být schopen vystavit se nebezpečí úskalí homosexuality ze strany žadatele, neměl by takové fantazie provokovat nebo takového člověka odbývat, ale měl by hledat cesty a způsoby, jak je přijmout a zapojit pozitivně do procesu pomoci. Necitlivě odmítnutá homosexualita může vyprovokovat nenávist a stín touhy ničit. Je třeba si uvědomit, že homosexuálně orientovaní jedinci jsou mnohem citlivější a při necitlivém přístupu nebo náhodném nevhodném slovu se snadno uzavírají.

Úskalí heterosexuality

Nyní je zapotřebí přibrat další pojmy počátku i rozvíjejícího se vztahu. Ze stínu často vystupují jak v pomáhajícím, tak v žadateli sexuální fantazie a přání. Skutečně jsou přítomny vždy jako stín. Pomáhající by měl být pro takovou situaci dobře připraven a ze své strany tento jev zvládat a měl by tato sexuální přání a fantazie udržet v míře, která bude pozitivně umožňovat pomoc. U žadatele (ky) mohou tato přání a fantazie přerůst v sexuální touhu směřující k prožití sexuálního vztahu. Toto prožití ohrožuje nejen pomoc, ale osobně pomáhajícího, protože tak jako se nenaplněná, neopětovaná láska mění snadno v nenávist, tak obdobně neprožitá sexuální touha vytahuje ze stínu vždy stínově přítomnou touhu či schopnost ničit. Proto je možné sexuální přání a fantazie nechat rozvíjet tak, aby nedošlo k jejich prožití. Jestliže pomáhající a žadatel (ka) dovolí sexuální vztah prožít, často to zničí oba.

Citlivost k těmto úskalím uschopňuje pomáhajícího včas odhalit, že objevující se sexuální fantazie a přání mají od žadatele vůči pomáhajícímu ničivý cíl, který má být nejprve zveřejněn a pak mají nastoupit právní důsledky a požitky z nich.

4.6 Neurózy, psychózy a deviace

Stručný a výstižný přehled je uveden v knize *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*.¹² Jsou zde uvedeny základní příznaky, jednoduchá kazuistika (příklady případů) a orientační pastorační doporučení.

4.7 Lichotky a podceňování

Lichotky od pomáhajícího směrem k žadateli jsou nejnebezpečnější v případě, kdy pomáhajícím jsou v lichotky proměňovány nějaké nedobré skutečnosti na straně žadatele. U žadatele vzniká pak dojem nebo dokonce přesvědčení, že to, co jiní u něj označovali za zlé, je nyní označováno za něco cenného. Z toho pak plyne nebezpečí, že se ze společensky nebezpečné agresivity lichotkou stává nekonformní vzdor vůči konzumní společnosti.

Lichotky od žadatele k pomáhajícímu - mohou pomáhajícího zaslepit, oslabit pozornost k jiným dalším úskalím, např. zbožňování nebo ze stínu moci vyplývající vlastní nadřazenost, která se může projevovat nějakými formami zneužívání žadatele, kdy se žadatel vůči pomáhajícímu vlastně stává sluhou.

Obdobně to platí i pro podceňování, které je projevováno pouze nepřímě a v náznacích. Na podceňování nelze asi najít nic pozitivního. Něco jiného je však sebepodceňování ze strany žadatele, za kterým se skrývá nesmělost, plachost nebo i skromnost. Z jiného pohledu může jít o sebepodceňování, které postupně způsobuje destrukci osobnosti vedoucí až k sebevraždě. Vystupuje zde stín sebeničení. Destruktivně jsou přijímány reakce okolí. Snaha poukazující na nesmyslnost sebepodceňování je považována za falešnou lichotku. Sebe podceňovaný dává v každé situaci a činnosti najevo nejistotu výsledku svého konání či práce. Čím víc mu to okolí vymlouvá, tím víc to považuje za potvrzení své neschopnosti, nepotřebnosti a zbytečnosti. Míra sebepodceňování tak nebezpečně narůstá.

4.8 Moc

Vztah polarit

Jak už bylo řečeno, k problematice stínu si každý člověk nese genetické dědictví určitých způsobů chování, reakcí a vlastností. Takový dědičný soubor vyprovokován určitou asociativní situací, vystupuje ze stínu a vstupuje do pomáhající situace jako jakási konstanta a určuje způsob vztahování se subjektu k objektu. Jde tedy o projev ve vztahu, který je subjektem a objektem polarizován. Vstup osobních vlastností do těchto polarit se

¹² Srov. KAŠPARŮ Max: *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*, Brno: Cesta, 2002, část speciální, 69–143.

projevuje v mnohém jako úskalí. Pokud si polarita udržuje vzájemnou vztahovost, kterou se obě polarity navzájem ovlivňují, jde v podstatě o zdravou situaci. Příkladem polarity je v našem případě dvojice **pomáhající - žadatel**. Jestliže však dojde k rozštěpení, vzniká z toho plynoucí úskalí, kdy jedna polarita nabývá dominantního postavení, z kterého jako stín vystupuje moc.

Muž - žena, samec – samice

Samci bojují mezi sebou o dominantní postavení samce vybraného k obranné roli a k vlastnostem pro udržení rodu. Samice bojují o přízeň právě dominujícího samce a zúčastňují se aktivně výběru pro udržení zdravého rodu. Polarita **samec - samice** se jako úskalí projevuje také v pomáhajících profesích jako přenos do polarity **muž - žena**.

Z hlediska pomáhající profese, jedná-li se na straně žádající o pomoc oběma pohlavím, volí se dualita také na straně pomáhající. Tím se snižují vlivy úskalí zejména po stránce afektové.

Služební úcta

Polaritu **generál, primář, šéf - podřízený** pocítí postupně všichni, kteří jsou zapojeni ve společnosti do rozmanitých pracovních procesů.

Na služební úctu se můžeme podívat Ježíšovýmá očima: „*Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé.*“ (Mt 20,28) a na jiném místě o tomto vztahu, úctě a moci říká: „*Žák není nad učitele, ani sluha nad svého pána. Stačí, aby žák byl jako učitel a sluha jako jeho pán.*“ (Mt 10,24)

Stín moci a služební úcty je tady patrný a my můžeme říci, že od pradávna. Proto se o tom Ježíš zmiňuje. Ve slovech ministr a ministrant je z latiny základ pomoc, služba ale i úřad. Když dojde k rozštěpení vztahu, vystupuje stín moci, a chuť po moci naopak rozštěpuje tento vztah. To pak může vést až postavení diktátora, navíc když ze stínu vystupuje touha ničit. V postavení nadřízeného je určitý nárok na pravdu, dává právo řídit, určovat, nařizovat, rozhodovat, kontrolovat. K rozštěpení dochází, když podřízený ztratí úctu k autoritám, ale také když je úcta k autoritám přehnaná. V prvním případě nastupuje autoritativní jednání a vystupuje stín moci, která může přecházet v ničení, tj. šikanu či výpověď. V druhém případě přehnaná úcta může, jak se říká, stoupnut do hlavy a vede pak také k rozštěpení.

Lékař – nemocný

V historii člověka je tato polarita jedna z nejstarších. V současné době je však intenzivně studována i ve světě zvířat. Když zraněný jedinec zraněním podléhá, ostatní se snaží ho povzbudit, postavit na nohy a neopouštějí ho až do jeho smrti. Z určitých společenství zvířat je pomáhající role známá, i co se týče znalostí léčivých bylin.

Přes šamany, medicinmany, léčitele se jedná o lidi připravené přijmout nemocné a trpící a pomáhat jim. Současně s tím se formovala jednak odborná a jednak etická pravidla této pomoci. Tím se postupně budoval všeobecně uznávaný ideál lékaře. Etické profesní hledisko je kromě jiného formulováno v Hippokratově přísaze, kde je řečeno, že všechny lékařské úkony budou prováděny v zájmu a ve prospěch nemocného.¹³

V knize *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*¹⁴ užívá autor pojmy **šarlatán** a **falešný prorok**. Je zde myšlen lékař, u kterého převažuje některý z vlastních zájmů nad zájmem a prospěchem nemocného. Úskalí tohoto šarlatánství pak také spočívá v tom, že je pacientům prostřednictvím marketingu a reklamy farmaceutického průmyslu nabízena zaručená léčba, pacient věří více této reklamě a je tak potlačován jeho vnitřní léčebný faktor, který dříve domácí lékaři dokázali užívat laskavostí přístupu a uklidňujícím rozhovorem.

Obdobně některé situace ve věcech víry a morálky mohou u kněze vzbuzovat pochybnosti o pevnosti vlastní víry, ale věřící mají většinou představu ideálního faráře a vytvářejí pak tlak, který nutí faráře přetvařovat se.¹⁵ Pak také dochází k tomu, že někteří duchovní koketují s různými náboženskými směry a různě cestují a pak jsou obecně uznáváni např. jako religionisté.

Pokusný králík, objekt moci

Lékař šarlatán nesdělí pacientovi, že skutečná terapie nemoci není známa, že může jít o psychicky somatický jev a pacienta léčí medikamentózně, a když léky nezaberou, svádí se to na vážnost choroby, nebo se předepíše jiné léky. Objektem moci je zde míněn pacient, který je udržován v neproduktivní léčbě.

Problém úskalí pokusného králíka ze strany pacienta spočívá v tom, že pacient by si představoval, že s lékařem nebo terapeutem naváže užší osobní kontakt, postup léčby se mu zdá neosobní a podezřívá lékaře, že není pro něj člověkem, ale jen pokusným králíkem. Vznik tohoto stínu je destruktivní.

Rodič - dítě, pomáhající – potřebný

Tento příklad polarity je zde uváděn proto, že v některých případech projevu moci dochází k zdětinštění. U dítěte je takový stav výkonu moci rodiči nazýván *nezletilost* a u dospělého je stav ztráty některých práv soudním rozhodnutím označován lidově jako *nesvéprávnost*, správněji: *omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům*. Stín moci vyplývající z rozštěpení polarity se projevuje v sociální oblasti a přímo provází sociálního pracovníka, který je v pozici, kdy moc vykonává přímo ze své profese. Návrhem opatření

¹³ Srov. *Hippokratova přísaha*

¹⁴ Srov. GUGGENBÜHL-CRAIG Adolf: *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, Praha: Portál, 2007, 21.

¹⁵ Srov. tamtéž 23.

se může dotýkat velmi citlivých osobních a rodinných práv. Sociální pracovník může žít v pocitu, že koná obdobně jako rodič vůči nezletilým dětem.

Druhým příkladem zdětinštění je situace nemocného, kdy vlivem nemoci se ze sebejistého člověka stává něco jako bezbranné dítě očekávající pomoc rodičů, obrací se na ty, kteří jsou schopni mu pomoci, celoživotní neznaboh se obrací o pomoc k Bohu.

Mistr - uředník, učitel - žák, vědoucí – neznalý

K lidské přirozenosti patří základní vědění, které pro život předáváme potomkům. Původní polarita rodič - dítě se oborovou specializací mění ve vzdělávání na polaritu učitel - žák, mistr - uředník, vědoucí - neznalý, ale vztah rodič - dítě stále zůstává. V Ježíšově příkladu vidíme nejprve vztah vědoucí - neznalý. Pak „*ti, kteří s ním chodili*“ poznáním, že Ježíš je vědoucí, nazývají Ježíše Mistrem, a sami jsou v roli uředníků. Ti, kteří s Ježíšem chodili v minulosti, chodí s ním i dnes, jsou to jeho uředníci v orientaci ve vztazích člověka k Bohu a světu, v osobním uplatnění a naplnění životního poslání. Ježíš posílá své uředníky učit a zavazuje je posláním uředníky získávat.

Povolání učitele sice nese s sebou mocenské postavení nad žáky, ale u dobrého učitele žáci oceňují potřebnou míru spravedlnosti v jejich hodnocení, později oceňují i potřebnou míru přísnosti, laskavosti a vstřícnosti k individualitám a empatie. Vcítění se do dětské duše předpokládá, že učitel v sobě to dětské nejen uchovává, ale stálým stykem s dětmi, žáky a studenty stále rozvíjí. Žáci pak odpovídají přirozeným přijetím povinností, poslušnosti a pracovitosti. Pokud empatie chybí, zůstává jen mocenské postavení, které dětská duše rychle vycítí, a ve vztahu učitel - žák vyvstávají úskalí moci, trýzně a vzdoru.

Úskalí vyvstává také, když na straně učitele chybí potřebná míra přísnosti a spravedlnosti, žáci vycítí slabost, ze stínu vystupuje touha ničit v podobě ubližovat, a učitel se stává obětí pubertální škodolibosti.

Zpovědník - hříšník, kněz - hříšník

S odpuštěním hříchů je spojen akt moci udělení či neudělení rozhřešení. Moc odpuštět hříchy Ježíš vysvětluje a dokazuje zákoníkům při uzdravení chromého (srov. Mt 9,1; Mk 2,2; L 5,17) Ježíš nejprve odpustí hříchy, čímž pohorší zákoníky, a pak svoji moc dokazuje uzdravením chromého. Po svém zmrtvýchvstání tuto moc předává svým uředníkům shromážděným ze strachu před Židy za zavřenými dveřmi. (srov. J 20,21–23)

4.9 Přenos zodpovědnosti

Žadatel zjišťuje nebo pociťuje, že je v určitém ohledu výhodné či příjemné a pohodlné, když by celá zodpovědnost za pomoc a za jeho osobní situaci ležela na bedrech pomáhajícího. Žadatel se i s naprostými banalitami obrací na pomáhajícího, ubírá

mu osobní čas a síly. Toto úskalí ohrožuje výstup pomoci, který by měl vést do samostatného života.

4.10 Hypochondr

Oproti přenosu zodpovědnosti, jak je uvedeno shora, hypochondr vyžaduje pomoc, která není nutná a objektivně potřebná. Žadatel ví, že jeho žádosti nejsou vyslyšeny tak, jak by si představoval, a k tomu se ještě přidá kverulatoří paranoia - stěžovatelský syndrom, pak takový žadatel by dokázal pomáhajícímu vytvořit ze života skutečné peklo.

4.11 Zbožštění, veřejná úcta - sociální prestiž

Pomáhající profese, zvláště pak lékař, požívá ve společnosti vyšší veřejnou úctu, která je vyjádřena i sociálním postavením a prestiží. Z historie známe přední společenská postavení, u kterých se výrazně projevovala touha po bohorovnosti. To u lékaře snad přímo nehrozí, ale obecně u pomáhajících profesí je přítomen stín zbožňování, může vyústit v megalomanií - velikášství. Nebezpečí moci jde s tím ruku v ruce.

4.12 Hranice moci a substituce vůle

Rozbory různých úskalí vyplývajících z problému moci sice připouštějí určité situace, kdy moc je legitimní a není nezdravým projevem touhy po moci.

Žadatel, který dobrovolně žádá o pomoc, sbírá odvahu a vůli k tomu, aby o pomoc požádal, ale nemá možnosti nebo sílu nebo vůli řešit situaci sám. Obdobně můžeme říci, že je v určité situaci bezradný a že by mu stačila rada. V hlubších krizových situacích se obvykle říká: „*Nemá vůli k životu.*“, „*Nemá vůli něco změnit.*“, „*Stačilo by trochu dobré vůle.*“

V pomáhajících profesích většinou jde o **substituci vůle** - doplnění v situacích menšího či většího ochabnutí. To je poměrně zřetelně vidět v různých stavech stáří člověka, kdy se ochabnutí vůle prolíná se zapomínáním v základních životních oblastech jako je jídlo, pití a osobní hygiena. Zde je substituce vůle nezbytná a je mocenským zásahem do života člověka.

Jedno z kritérií rozlišení, kdy jde o substituci vůle a kdy o úskalí moci, je skryto ve slovní hříčce „*Touha pomoci*“ jako pomoc, a „*Touha po moci.*“ Není přítomna touha po moci, když určitý nutící akt obsahuje citový aspekt lásky, jehož cíl a smysl je vyšší dobro žadatele, kterému chybí vůle takový akt vykonat samostatně.

Dalším kritériem rozdílu mezi mocí a substitucí vůle je charakter a způsob nutícího aktu, který sám o sobě musí být mravním činem v hranicích obecné morálky.

4.13 Destruktivní touhy, agresivita

Jako destruktivní označujeme touhy rozkladu jako např. ničit, bořit, rozvracet, rozdělovat, rozvádět, rozbíjet, rozčilit, rozdmychávat, rozdráždit, rozehnat, rozeštvat, rozezlít, rozházet; určitým způsobem sem patří i závist, pomluva, nactiutrhání, nenávisť, posměch, pomsta, intriky, pletichy apod. K uvedeným destrukcím lze připojit i tzv. sedm hlavních hříchů: pýcha, lakomství, smilstvo, závist, nestřídmost, hněv, lenost.

Zvláštní pozornost vyžaduje fyzické a duševní týrání, kde se může projevovat sadismus, šikana apod. Je až s podivem, že kromě celospolečenských projevů se tyto jevy objevují i v pomáhajících profesích.

Ze strany pomáhajícího se touha ničit projevuje v rámci touhy po moci, může se objevit jako stín při provokacích ze strany žadatele. Obecně by touha ničit ze strany pomáhajícího znamenala velké profesní selhání. Ze strany žadatele jsou to případy, kdy se nenaplněné sexuální fantazie a přání mění v nenávisť a žadatel používá různé metody k profesní a společenské likvidaci pomáhajícího.

Ostatní destruktivní touhy mohou vést ke slabším či silnějším projevům ničit a likvidovat proces pomoci s úmyslem různých následků ať osobního, společenského, profesního nebo právního charakteru.

4.14 Vyhoření, vyhaslost

Hovoří se o syndromu, tedy o souboru příznaků, které svědčí o ztrátě osobních sil a neschopnosti je obnovovat.

Člověk se ocitne ve stavu vyčerpání své pracovní energie. Narůstá dráždivost, občas dokonce těžko skrývaná agresivita, cynismus, obranné postoje vůči všemu a všem, apatie, sklon vyhnout se činnosti. Subjektivně se objevuje stísněnost, nespokojenost se sebou samými, pocit rozčarování, prázdnoty, přehnané zveličováním obtíží, hněv, nedůvěra, podezřívavost. Tyto stavy postihují mnoho lidí v emočně náročných povoláních.¹⁶

Syndrom se objevuje tam, kde je profesně vyšší styk s lidmi, časová náročnost a pracovní přetížení, což pomáhající profese splňují. Zejména také profese, kde se pomáhající v takovém prostředí a situacích pohybuje dlouhodobě osamocen. Tato kritéria nebezpečí splňuje obzvláště kněžství.

¹⁶ Srov. EIS Zdeněk: *Volejte linku důvěry! Co s krizemi, které nás potkávají*, Jinočany: H&H, 1993, 87–88.

4.15 Frustrace

Jde o rozpor mezi některou z našich potřeb a reálnou možností uspokojit ji.¹⁷

Shora bylo o překážkách řečeno, že je možné si je představit jako jakási „ale“. U frustrace odporovací spojka „ale“ vyjadřuje příčinu zmaření nějaké touhy. Člověk po něčem touží, něco by chtěl, ale vyvstávají všelijaká „ale“. Ve frustraci se projevují „ale“, která brání vnitřnímu rozhodnutí k naplnění touhy nebo potřeby. Tato vnitřní „ale“ můžeme chápat jako vnitřní zábrany, ty mohou být charakteru mravního, konzultace se svědomím, emočního, strach, zamilovanost apod. Na frustraci se tolik aktivně nepodílí nenaplnění potřeb, jako nenaplnění tužeb. Frustrační kontrast se zvyšuje tím, že člověk pro uspokojení touhy nebo potřeby dal vnitřní souhlas, klidně by překonal nebo odsunul vnitřní „ale“, ale jsou tady ještě „ale“ vnější. Vnějšími zábranami jsou např. mravní a společenská pravidla, zákony, postoje a názory osob v okolí, materiálně ekonomická a časová nerealizovatelnost apod. Frustrace plynoucí z nenaplnění tužeb bývá hlubší, než z nenaplnění potřeb. Nenaplnění takových tužeb jako jsou uvedeny v tzv. „*hadově postupu*“ (srov. Gn 3,1n) až po touhu po bohorovnosti, vyvolává frustrační pocity, jejichž odstranění naplněním se dosáhne vyhnání z ráje. Zde vidíme, že odstraněním frustrace naplněním tužeb a potřeb se nemusí vždy dosáhnout kladného cíle v životě.

¹⁷ ŠTĚPANÍK Jaroslav: *Umění jednat s lidmi 3. Stres, frustrace a konflikty*, Praha: Grada Publishing, 2008, 11.

5. Péče o duši z pohledu psychoterapie

Shora už bylo řečeno, že známý psychoterapeut Frankl když charakterizuje osobu, přidává k oblasti tělesné a duševní také ještě duchovní¹⁸, což má umožnit chápat některé aspekty týkající se nevědomí. Materialismus a některé další příbuzné směry chápou tělesné jako hmotné a duševní jako chemické procesy.

5.1 Hodnoty v životě člověka

Přechod mezi nevědomím a vědomím je přechodem informačním. Obecně totiž není příliš známo, že *informace a entropie jsou veličiny nehmotné - hodnotové*. V oblasti duchovní se vyskytují duchovní procesy, které jsou informační a tedy nehmotné. Entropie je definována jako míra neuspořádanosti v nějaké množině jevů a pojem informace se objevuje jako odstraněná entropie, čímž v množině jevů roste uspořádanost a informace je tak mírou uspořádanosti takové množiny. Informaci definujeme také jako schopnost zprávy vyvolat u příjemce vzruch a pak teprve nastupují hmotné procesy jako reakce na informaci projevující se jako vzruch. Péče o duši z pohledu teorie informace je tedy péče o uspořádanost a neuspořádanost duše. Ve vědě, když se hovoří o entropické smrti, jde to stav, kdy nedochází k žádné změně, tj. vzruchu. Když budeme dále diskutovat smysl smrti, nutně vystupuje proti tomuto vlivu entropie vliv ducha, který odstraňuje entropii a zvyšuje uspořádanost - vnáší řád. Přes hodnotové nehmotné veličiny jakými jsou entropie a informace se dostáváme k hodnotám, jak se projevují v životě člověka.

Hodnoty prožitkové jsou ty, které se vnímají směrem dovnitř.

Hodnoty tvůrčí jsou ty, kterými duše tvůrčím projevem působí vně.

K hodnotám tvůrčím lze přiřadit aktivní život, k hodnotám prožitkovým pasivní přijímání, přičemž slovem pasivní není přímo myšlena pasivita, ale přijímání vnějších hodnot. Z hlediska vzruchového lze tvůrčí hodnoty chápat jako vytvářející vzruch a prožitkové jako vzruch přijímající.

Hodnoty postojové jsou ty, které působí také vně, ale ne přímo tvůrčím způsobem. Vyjadřují vnitřní vztah k vnějším jevům a vzruchům. K těmto hodnotám postojovým lze přiřadit ctnosti a nepřímo neřesti, ale spíše jejich náchylnosti. Sem také patří postoje k životním jevům, jako jsou utrpení, bolest, umírání a smrt, osud, životní omezení - handicap. Život přímo některými svými otázkami, které před člověka klade, vyžaduje

¹⁸ Viz kap. 1.

či předpokládá vyjádření postoje.¹⁹ Patří sem postoje k společenským jevům, jako jsou krádež, vražda, potrat, euthanasie, obecně dobro, zlo, mír, válka, šikana apod. Tím, že se realizace hodnot tvůrčích, prožitkových a postojových stává vědomým projevem, naplňuje člověk smysl svého života.

Realizace hodnot, životní úkol

Člověk nemůže nikdy vědět, zda může od života ještě něco očekávat. Budoucnost je mu neznámá, ale život klade člověku otázky a úkoly, které nikdy nejsou principiálně nesplnitelné, a očekává odpověď a přijetí odpovědnosti úkoly splnit. Životní úkol je především realizace hodnot. V této životní houštině je ukryt smysl života, který člověk nedostává, ale který hledá. To je vidět zejména na hodnotách postojových.

5.2 Přijetí odpovědnosti

Frankl ve své knize *Lékařská péče o duši* klade otázku, zda fakt smrti bere životu smysl, nebo život zpochybňuje.²⁰

Pohledem do mikrosvěta vidíme, jak nižší uzavřený celek tíhne k vyššímu, kde nachází smysl svého bytí - např. elektron k atomu.²¹ Tato hierarchie tíhnutí k vyšším celkům postupuje až k člověku, který v realizaci hodnot tíhne k nekonečnému, ačkoliv jeho život „tady a teď“ je smrtí omezen. Frankl k tomu uvádí: „*K podstatným znakům člověka patří věčná neuzavřenost a jeho podřízenost vlastním úkolům. Člověk je otevřený k možnostem a odpovědný k úkolům.*“²² Svoboda konání a odpovědnost k životním úkolům vede k pojmům jako je osud a předurčení. Síla ducha vzdorovat osudu a klesit si cestu mezi handicap předurčením vytváří svobodu člověka a jeho postojové hodnoty k osudu.

5.3 Osudovost

Osudovost člověka je vnitřní a vnější. Vnitřní osudovost je dána biologickým vývojem, který je ovlivněn vnitřními i vnějšími faktory jako jsou dědičné danosti a vlohy. Vnější **biologická osudovost** je dána dosavadním způsobem života a životním prostředím. Zde vidíme, že nemůžeme úplně oddělit **osudovost sociologickou**, kde se projevuje realizace tvůrčích, prožitkových a postojových hodnot. Ve společném prožívání včetně erotického prožívání v páru se projevují osudové společenské okolnosti, jako jsou různé zvraty, krize, války apod. V páru jsou to pak rozvraty, nejistoty, zklamání a různá nebezpečí. **Osudovost psychologická** se projevuje jako duševní nastavení v oblasti vůle

¹⁹ Frankl Viktor Emil: *Lékařská péče o duši*, Brno: Cesta, 2006, 64–65

²⁰ Tamtéž, 80–81.

²¹ Srov. HAMOUZ Jiří: *Čas a věčnost* (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2001.

²² Frankl Viktor Emil: *Lékařská péče o duši*, Brno: Cesta, 2006, 88.

konat - co bych chtěl, co mohu a co musím. Vystupuje tady problém slabosti vůle s různými příčinami.

Tak jako život klade otázku smyslu smrti, stejně tak jsou hledány postojové hodnoty k otázkám po smyslu nemoci, bolesti, utrpení, práce, víry, naděje a lásky. Ačkoliv víru a naději můžeme zařadit mezi postojové hodnoty, vidíme zároveň, že v naději a ve víře se odrážejí všechny tři druhy životních hodnot.

Láska vyžaduje v péči o duši samostatné zamyšlení. V postoji k víře vidíme rozlišování víry přirozené a nadpřirozené. Naděje se přímo vztahuje k budoucnosti, kterou neznáme, a postojová hodnota naděje zná dva výrazné protipóly: přijetí naděje nebo její ztrátu. V naději se projevují výrazně všechny životní hodnoty a naplňování smyslu života, nebo jeho ztráta. Vidíme, že v životních hodnotách jde o přijetí odpovědnosti a seberealizaci. Shora avizovaná potřeba zamyšlení nad láskou se týká zejména vztahu lásky a odpovědnosti.

Lásku charakterizuje sv. Pavel ve své velepisni lásky. (srov. 1 K 13)

Otázka smyslu lásky v péči o duši

Při prožívání lidské existence v páru, ve vztahu *já a ty*, jde o prožívání druhého člověka s pronikáním do jeho jedinečnosti, s otvíráním vnitřních hodnot. Stupeň schopnosti a vůle takového pronikání se projevuje v rozdílnostech představ o lásce. Pro někoho je láska pouze sexuálním vzruchem, který vychází z tělesného zjevu druhé osoby. Tělesností se spouští sexuální pud, který se pak opět projevuje v tělesnosti. Vlivem sexuálního vzruchu se pak ve vztahu k druhému přidává pronikání do jeho duševních vlastností a vzniká tak druhý stupeň, kdy lze hovořit o zamilovanosti s erotickým nastavením ve vztahu k tělesnosti se zaměřením i na sféru psychickou. Když pak dochází k tak hlubokému proniknutí do osobnostní struktury partnera a přilnutí k duchovní osobě milovaného člověka a jeho jedinečnosti, stává se partner člověkem nesrovnatelným a nezaměnitelným. Vzniká vztah k osobě druhého, který trvá v čase i při pomíjející kráse tělesnosti a zeslabování sexuálního pudu a vzrušení. Pak teprve hovoříme o lásce, která může být silnější než smrt a trvá i mimo čas, protože přetrvává podstata jedinečnosti, nesrovnatelnosti a nezaměnitelnosti s jiným člověkem. Ze známého spojení, jakým se láska vyjadřuje, tj. „*mít rád*“ vidíme, že jde o jakési spojení vlastnictví „*mít*“ v kontrastu k **milovat a být milován**. **Milovat a být milován** znamená **darovat a být obdarován**. Kdežto **mít** lze snadno změnit v **nemít, vlastnit, koupit**, kde se ze vzájemného darování tak ukrájí, že se ztrácí ona jedinečnost, nezastupitelnost a nezaměnitelnost partnera, kdy je jen krůček k nevěře a prostituci.

Smysl lásky v péči o duši člověka znamená možnost zahlédnout vzájemně hodnotový obraz druhého. Láskou odkryté hodnoty si jedinec leckdy ani nedokázal představit, že je má v sobě ukryté, a dochází tak k vzájemnému obohacování. Láska tak poskytuje pocit štěstí v přítomnosti druhého, kdežto slast sexuálního pudu poskytuje jen situační pomíjející uspokojení.

Jestliže majetnický vztah strachu z nezdaru a ztráty lásky vystupuje nad vzájemné darování, může se objevovat bludný kruh žárlivosti, kdy jeden svým jednáním vyvolává právě to, čeho se sám bojí, ztráty lásky. Z majetnické vazby lásky a nerovného darování vzniká snaha po úniku a nezávaznosti nebo neschopnosti sexuálního života.

Pochopení smyslu lásky je v péči o duši prevencí následné péče, kdy z nezdaru či neschopnosti lásky dochází k redukci na sexuální vzrušení a erotické hledání v nevázanosti sexuálního života a nevěry, což se pak stává předmětem této následné péče o duši.

5.4 Exkurz do psychoterapie a prostředky kněžství

Psychoterapie se v péči o duši snaží vyvážit životní hodnoty a být pomocníkem v hledání smyslu životních otázek, které člověka v životě doprovázejí a často i trápí. Objektem pro psychoterapii se stávají lidé, jejichž hodnotová nevyváženost vytváří extrémy. Jestliže se vyváženost hodnot v nějakých situacích veřejně projeví, zůstává takový člověk v historii lidského rodu jako příklad či legenda. Když někde dojde k nezvládnutí nějakých životních rolí, obvykle zde lze vyzorovat zmatek v hodnotách a nejasnosti v některých otázkách smyslu života.

Psychoterapie má v péči o duši k dispozici přirozené analytické a terapeutické prostředky, které se v určitých směrech ve svých postupech stabilizovaly a staly se metodami. Když se psychiatři a psychoterapeuti ve svých pojednáních v péči o duši dotknou kněžství, zmiňují se pouze o rozdílnosti cíle. Konstatují, že cílem lékařské péče o duši, psychoanalýzy a psychoterapie je duševní zdraví a jeho navrácení alespoň do stavu před krizí, a cílem kněžství v péči o duši konstatují stroze je spása. Vůbec si netroufají být jen zmínit rozdílnost prostředků. Přesto ti odvážnější a zároveň věřící zmiňují určité prolínání pomáhající profese lékařské a psychoterapeutické s profesí kněžskou.

Co se týká psychoterapie, v tom lze odkázat na knihu *Základy psychoterapie*²³, ale od čtenáře se zde předpokládá, že tuto vsuvku bude vnímat v kontextu tématu této práce, tj. v asociativním vztahu k úskalím pomáhajících profesí a s podobnostmi ve specifice kněžství. Po přečtení této vsuvky, případně literatury v odkazu se z kněze nestane psychoterapeut, ale v určitých podobnostech není pak třeba objevovat objevené či popsané.

²³ KRATOCHVÍL Stanislav: *Základy psychoterapie*, Praha: Portál, s.r.o., 1997.

Může to však přispět ke kladným výsledkům zpovědní praxe, duchovních rozhovorů, duchovních cvičení a k vedení úskalími duchovního života.

Pohled na kněžství a pastorační činnost můžeme vidět v určitých analogiích s pohledem na psychoterapii jako léčebnou činnost. Obecně terapie je léčebná činnost, jak už bylo shora řečeno, která zlepšuje nebo navrácí stav před onemocněním.

5.4.1 Čím působí?²⁴

Psychologickými prostředky

Slovem, rozhovorem, neverbálním chováním, podněcováním emocí, terapeutickým vztahem terapeuta a klienta, sugescí, učením, vztahy a interakcemi ve skupině.

Prostředky kněžství

Kromě sugesce a hypnózy, tj. psychoterapeuticky invazivních prostředků, jsou prostředky kněžství obdobné. Avšak u kněžství nastupuje otázka, co dřív, spása nebo zdraví? Kněz musí nejprve rozhodnout, zda prostředky působící na duchovní život žadatele budou účinné, nebo zda se jedná spíše o psychoterapeutickou, či jinou léčebnou oblast. To však neznamená, že žadatel bude knězem odmítnut. V každém případě je v procesu pomáhající profese první na řadě poslech. Vstupním rozhovorem je třeba zjistit, zda je postřehnutelná možnost změny a růstu duchovního života a co je ve svém stavu schopen a ochoten přijmout.

Obdobné je působení slovem, duchovním rozhovorem, neverbálním chováním, adekvátním postavením kněze, vztahem kněze a žadatele, nikoli podněcováním, ale nebráněním průchodu emocí, situace vztahu k Církvi, farnímu či jinému společenství v Církvi, nebo postavení vně Církve.

Prostředky kněžství mimo psychoterapii

Jsou to: vztah k víře, spáse, Bohu, Církvi, svátostný život, pochopení osoby kněze jako prostředníka. V prostředcích kněžství lze vyzdvihnout cestu ke spáse respektující stav žadatele, zda se jedná o člověka hledajícího s možností nastartování života ve víře, nebo člověka věřícího, kde je viditelná potřeba změny života ve víře nebo i touha po změně, nebo zda se jedná o prostou pomoc v určité přechodné krizové situaci. Potřeba duchovního vedení může být naplněna jak osobním vztahem kněze a žadatele, tak duchovním vedením prostřednictvím duchovních rozhovorů, duchovní četby, rozšiřování vzdělání ve víře, duchovními cvičeními, životem v církevním společenství, volbou vhodného církevního prostředí a spirituality, s postupem k plnohodnotnému svátostnému životu.

²⁴ Srov. tamtéž 12–14.

5.4.2 Na co působí?

Působení na nemoc, poruchu, anomálii, psychologické upravování narušené činnosti psychogenními poruchami a s poruchami s psychickými následky. Ovlivňování trpící osoby hledající pomoc, působení na osobu, stavy, vztahy a činitele poruchu vyvolávající.

Prostředky kněžství

Působení na nemoc, poruchu, anomálii atd. není přímé, psychotherapeutické, ale prostřednictvím úpravy duchovního a svátostného života se jedná o působení nepřímé. V případě, že zdrojem osobní krize je krize duchovního a svátostného života, pak je toto působení přímé a psychotherapie by paralelně nastupovala jen v případě, že by se jednalo o podezření vzniku nebo rozvoje psychické poruchy, nemoci, anomálie, deviace apod.

Obecně kněžství působí na život člověka ve víře a z toho vyplývající mezilidské vztahy, a z hlediska pojmu spása jde o působení na život mimo područí hříchu, na život v milosti posvěcující.

5.4.3 Čeho dosáhnout?

Odstranit či zmírnit potíže a případně odstranit i příčiny, obnova fyziologických funkcí, překonání krizové situace psychického zdraví a tím v důsledcích i zdraví fyzického.

Změna chování vůči sobě a okolí přizpůsobením životním situacím a rolím. Změnit jejich prožívání, hledání smyslu života a vlastních možností. Získání stavu osobní jistoty, vyrovnanosti a spokojenosti.

Prostředky kněžství

Cílem psychotherapie je uzdravení, ale na Ježíšově příkladu vidíme, že víra je jednak prostředkem k uzdravení a z druhé strany Ježíšovo uzdravující působení vede k růstu víry v jeho moc a postupně víry v jeho božství. Tomu svědčí všechny uzdravující perikopy všech čtyř evangelíí. Zde lze zdůraznit z perikopy uzdravování na břehu jezera (srov. Mk 3,10–12), vzkříšení dcery Jairovy (srov. Mt 9,20–22), z uzdravení setníkova sluhy (srov. Mt 8,13).

Z příkladu návratu učedníků vidíme, že nejde o působení jen na hledající, ale vzhledem k otázce - čeho dosáhnout? - naplňuje radostí i pomáhajícího. Celkově lze říci, že na otázku, čeho dosáhnout prostředky kněžství?, by bylo možné odpovědět: Dosáhnout vyšší kvality chápání a prožívání vyznání víry s projevem stability osobního života v psychickém a tělesném zdraví, žít v posvěcující Boží milosti v úzkém kontaktu s Ježíšem Kristem ve svátostném životě v Církvi.

5.4.4 Co se děje, co se koná?

Změny prožívání a chování, naděje, odvaha, vztahy, odreagování, porozumění souvislostem a motivům. Zpětné vazby, nácvik, učení, mazání přecitlivění.

Prostředky kněžství

Psychoterapeutické děje mají v působení kněžství vysokou podobnost až shodu a je v nich vidět zřetelná paralela s tím, co se děje a koná v tzv. uzdravujících svátostech, tj. svátosti smíření a nemocných. Výrazně v prostředcích kněžství vystupují tzv. božské ctnosti - *víra, naděje a láska*. O nich lze říci, že jsou nejen prostředky a cíly, ale v pomáhající profesi jsou zároveň probíhajícím dějem a rovněž jedna druhou podněcují. Jsou to tři základní zdroje duchovního terapeutického působení.

V odpovědi na otázku je třeba zdůraznit, že právě proto bylo v úvodu práce pohlíženo na pomáhající profesi jako na proces, z něhož u kněžství je výstupem dosažení vyššího dobra ve vztahu k Bohu.

5.4.5 Kdo působí?

Kvalifikovaná osoba, tj. lékař a psycholog se speciálním terapeutickým výcvikem, vyškolená zdravotní sestra, sociální pracovnice.

Kněžství

Kněz je také kvalifikovaná osoba, která až na výjimky nemá psychoterapeutický kurz, ale má kvalifikaci a zvláštní milost pro tři základní úkoly královský, prorocký a pastorační úřad Krista.

Jestliže je v této práci hovořeno o duševní trýzni, tak jako psychiatrie, psychologie a psychoterapie hledá a rozlišuje příčiny vnější (exogenní) a vnitřní (endogenní), tak kněžství je často postaveno před rozhodování, zda příčiny trýzně mají přirozený nebo nadpřirozený charakter, v teologii se hovoří *rozlišování duchů*.

Přitom může vzniknout i taková situace, kdy nadpřirozený zásah nemá pro člověka dopad zla, ale může jít např. o náhlé uzdravení, pro které medicína nemá vysvětlení, a ačkoliv se jedná o nadpřirozený projev milosti, dotýčný je vystaven útokům zvenčí. Pro příklady nemusíme sahat do reakcí totalitních režimů, ale je třeba si uvědomit pro následující specifiku kněžství, že v takovýchto případech má kněžství oproti jiným pomáhajícím profesím k dispozici určitou nadstavbu právě v nadpřirozených projevech.

6. Kdo jsi bez viny, hod' první kamenem

6.1 Krize

Člověka do situace krize vedou pocity strachu, úzkosti a utrpení. **Strach** je spojen s **konkrétním nebezpečím**. **Úzkost** je naopak pocitem, kde **není** konkrétní objekt a **konkrétní příčina**, která by tento stav vyvolávala, ale příčina je ve fázi možnosti nekonkrétních obav a zároveň je to i **strach z neznámého**. Utrpení přináší jednak oba předcházející stavy, jednak vcítění se do utrpení druhého, nebo si člověk sám uloží nějaké utrpení, aby jím změnil chování druhých. Jedním z příkladů je situace, kdy společenství nechápe nebo nechce chápat postoje a vztah k hodnotám, společenské nepochopení. Může být i vědecké. Člověk netrpí ani strachem, ani úzkostí, ale jeho postoje jsou ve společenství zesměšňovány, bagatelizovány, apod. Toto všechno jsou situace, jak bylo řečeno, které vedou nebo mohou vést ke krizi.

Jakým způsobem s příčinami krizí souvisí pocit viny nebo pojem hříchu? Zde mohou nastat dva případy příčinnosti, kdy stav krize je příčinou viny nebo hříchu, nebo naopak vina a hřích jsou příčinou krize. Je třeba upozornit na stav, kdy si člověk vinu nepřipouští, skrývá nebo jinak utlumuje a je přesvědčen, že se „nenajde a nezoskliví“, ale trýzeň vnitřně narůstá.

6.2 Vina a duševní trýzeň

V jakých situacích se člověk obrací o pomoc k některé z pomáhajících profesí? Vždy je to v případě, kdy pocítuje duševní trýzeň. V souvislosti s pocitem trýzně z viny je třeba si položit několik otázek počínajících slovem „jak“. Jak hodnotí vinu nejbližší okolí, partner, rodina, přátelské nebo pracovní okolí, společnost, zákon a případně zpovědník. Ze všech těchto oblastí mohou vystupovat odsuzující faktory, které se k trýzni přidávají nebo dokonce trýzeň násobí. Čím jsou člověku citově blíží, tím víc roste jejich násobící vliv na pocit trýzně. Tato práce se o vině a hříchu zmiňuje ve směřování k pojmu spása a bližší přenechává morální teologii. Upozorňuje však na pojem trýzně, která nastává také vnučováním fiktivní viny třeba šikanou nebo představami, co všechno by mohl být hřích kdyby - trýzeň ze strachu z možného hříchu a viny.

Zde se jako příklad působení těchto faktorů nabízí pašijový příběh, na kterém vidíme, jak reagovali nejbližší, rodina, učedníci, jak společenství Židů, jak zákonná moc velerady, jak zákonná moc světská, jak reagoval dav a v posledku jak se tato trýzeň promítá do osudů zúčastněných jednotlivců, až po společně ukřižované zločince.

Můžeme říci, že pašijový příběh je přímo modelový příklad působení těchto faktorů včetně toho, jak tato situace mění budoucnost. Je velmi zřetelně ukázáno, jak působí rozdílné faktory promyšleně odsuzující, faktory milosrdenství, faktory krvelačně dychtivé, faktory strachu a faktory jakési neutrality, nezájmu a lhostejnosti.

Obecně je nyní lhostejné, z čeho trýzeň pramení, jestli je to z nejistoty, strachu, útlaku, viny, bezvýchodnosti, samoty či hříchu. Jednotlivé pomáhající profese se snaží odstranit nebo překonat tuto trýzeň buď analýzou příčin, nebo naopak oddělením od příčin a pohledem do budoucna, změnou chování a návyků, změnou životních cílů a perspektivy v budoucnu, překonání pocitů bezvýchodnosti, postupy s jednotlivci či ve skupinách. V kněžství prostřednictvím psychoterapie lze nalézt určité paralely či podobnosti, které se pak vyskytují v duchovních rozhovorech, v duchovních cvičeních, ve zpovědní praxi, ve farním společenství, dále pak působení v nemocnicích, armádě, věznicích, nápravných zařízeních, apod.

„Psychologie (i psychoterapie) nechápe člověka, který se trápí vinou, primárně jako bytost mravní, která selhala, nýbrž jako bytost nemocnou, kterou je třeba uzdravit.“²⁵

Pocitové prožívání viny startuje duševní procesy, které mohou být jak zjevné, tak skryté. Psychoanalýza nejprve odhaluje tyto procesy a jejich hloubku, z které pak usuzuje, zda se jedná o důsledek, který lze označit jako duševní poruchu nebo nemoc. I když nejde o poruchu a nemoc, je vina a její prožívání více chápána v rozměru nemoci, než v teologicko-mravním rozměru spásy. Psychoanalýza hledá vnitřní tenze, které mohou přejít v krizi.

Předmětem filozofického zkoumání nejsou ani způsoby prožívání, ani tenze či poruchy a nemoci, ale člověk jako takový tj. lidský jedinec se svými atributy, jako jsou osoba, konání, odpovědnost z něj, svoboda, bytí, existence, esence, hierarchie hodnot, duše a tělo.

V antropologické otázce: Co je člověk?²⁶ mají různé filozofické směry jako např. idealismus, racionalismus, materialismus, či evolucionismus různé pohledy.

Idealismus se soustřeďuje na člověka jako na duchovou bytost se snahou pochopit na jedné straně kontrast a na straně druhé jednotu duše a těla. Celou skutečnost člověka chápe jako duchovní dění; *racionalismus* se zaměřuje zejména na rozumovou stránku člověka; *empirismus* redukuje lidské poznání na empirické smyslové vnímání a empirickou zkušenost a směřuje k *materialismu*, který člověka vnímá jako zvláštní pohyb hmoty. Existuje pro něj jen hmotné bytí a dění, všechny jevy a procesy života, a tím i duchovní

²⁵ KAŠPARŮ Max: *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*, Brno: Cesta, 2002, 51.

²⁶ Srov. CORETH Emerich: *Co je člověk?*, *Základy filozofické antropologie*, Praha: Zvon, 1996, 28–34.

život člověka je vykládán fyzikálně chemickými silami a zákony působícími čistě mechanicky. Materialismus se také zmocňuje Darwinovy evoluční teorie, kterou má být definitivně překonána dualita hmoty a ducha.²⁷

Filozofie hledá vysvětlení viny jako takové, vysvětlení příčin a vysvětlení z hlediska formování pocitu a prožitku viny od raného dětství, a jak se postupně v konfrontaci se světem formuje její vnímání versus to, co se smí a nesmí, prvotní zákazy a příkazy v rodině, až po mravní pravidla a zákony lidského společenství. Pojem viny ve filozofii a poté i v teologii je jedním ze základních principů formování mravnosti konání, odpovědnosti z něj a tím i svobody člověka jako rozumové bytosti v procesu chťení a poznání a ve svých důsledcích i v putování za spásou.

V teologii a zpovědní praxi jde **pojem viny** ruku v ruce s **pojmem hříchu a spásy**. Ke kategoriím charakterizujícím osobu člověka zde přistupuje víra. Vina chápaná jako hřích nemá jen horizontální sociální rozměr, ale přistupuje tady i rozměr vertikální. Tento vertikální rozměr je obecně vnímán jako "něco mezi nebem a zemí".

Abychom mohli výrazněji pochopit pojem viny, musíme si definovat, z čeho všeho vystupuje a stává se zjevnou, zřejmou a kdy je skrytá. V úkonu kajícínosti říkáme, že často hřešíme myšlením, slovy i skutky a nekonáme, co máme konat. Vina k sobě poutá tři další pojmy: osobu, její konání a odpovědnost z něj. Konání obecně můžeme chápat jako časoprostorovou realizaci úmyslu, ale tím úmyslem může být i nekonat. Musíme ale mít na paměti, že zde se díváme na duševní trýzeň z viny.

Morální teologie zkoumá subjektivní podmínky, zda osoba koná vědomě a dobrovolně, a objektivní podmínky, zda koná v rozporu s mravním řádem, lidským psaným zákonem a v rozporu s Boží vůlí a jeho zákonem.²⁸ Vědomé konání je takové, kterému dal člověk vnitřní souhlas. Čin však může být vykonán v nepozornosti, nevědomě nezaviněně, zaviněně z nedbalosti nebo záměru.²⁹

Odpovědnost vidíme ve dvou aspektech: prvním je odpovědnost za dokonáný čin a stavy, které jeho vlivem nastaly, druhým je odpovědnost za stavy, které jsou z činu možné nebo nastanou v budoucnosti. Dohromady jsou to důsledky konání.

Vinu tak lze chápat jako hodnotovou veličinu konání, jejíž mírou je součet všech negativních důsledků označených za mravní zlo násobených faktory subjektivních a objektivních podmínek morální teologie a faktory lidskými.

Odpovědnost z konání za důsledky se záporně chápaným výsledkem je pak označena jako vina, a v případě kladného výsledku je označována jako úspěch.

²⁷ Srov. tamtéž 35–40.

²⁸ Srov. SKOBLÍK Jiří: *Přehled křesťanské etiky*, Praha: Karolinum, 1997, 103–105.

²⁹ Srov. tamtéž, 61

Vztahování negativního důsledku k osobě je nazýváno vina a osoba viníkem. Je to atribut esence bytí člověka.

Hřích je viděn jako selhání člověka vůči závazkům, které přijal k Bohu, k ostatním lidem a k sobě. Hříchy hodnotí zpovědní praxe.³⁰

Následně s vinou přistupují další pojmy, a to odčinění, tj. náprava škod, které byly způsobeny, a trest. Odčinění, odškodnění nastupuje jako projev lidské spravedlnosti, když důsledky nepřekročily míru trestnosti. V případě pohledu na vinu jako na hřích je trestem odloučení od církevního společenství a zejména od Boha se ztrátou posvěcující Boží milosti. **Vymanění z područí hříchu svátostí smíření**, kdy vztah viníka k vině, hodnocen mírou lítosti a úmyslem nápravy, ukládá pokání tj. způsob nápravy. Toto vymanění se děje jak v oblasti poznání, tak v oblasti volní. Poznání ukazuje, v čem jsou současné postoje a jednání chybné a co vede k nutnosti změny. Ve vnitřním poznání se projevuje jak složka citová - lítost, tak složka rozumová - úsudek hodnocení důvodů vymanění se z područí hříchu a zpytování svědomí. Strach z trestu, resp. Božího trestu, se jako motivace k poznání nutnosti změny neprojeví v oblasti citové tak, že by bylo možné hovořit o dokonalé lítosti. V oblasti volní jde o rozhodnutí změnit smýšlení a chování. Tato změna je označována pojmem **obrácení**.³¹ Pro nevěřícího člověka tato změna představuje návrat od odhalitelné lži, či nespravedlnosti k vnitřní pravdivosti a počestnosti života. U věřícího člověka k tomu navíc přistupuje smíření s Církví a s Bohem, znovuzískání posvěcující milosti projevující se vnějšími znamenými návratu k svátostnému životu.³²

Jak z hlediska lidské spravedlnosti, tak potom výrazněji z hlediska Boží spravedlnosti přistupuje **další pojem** a tím je **odpuštění**. Když předstupuje viník před lidskou spravedlnost, je mu vyměřena taxa, kde případný projev lítosti může mít vliv na výšku trestu, ale projev lítosti může být pouze účelový a nemusí být vůbec.

Zcela jinak je tomu v církevním společenství a ve vztahu k Bohu. Tam je účelová lítost spíše přitěžující okolností. Při nesplnění podmínek pro rozhřešení stav ztráty posvěcující Boží milosti trvá případně až do okamžiku smrti. I když Boží milosrdenství je nesrovnatelně vyšší než lidská spravedlnost, odmítání smíření s Bohem a Církví se tak může stát hříchem smrtelným. Hodnocení viny jako hříchu a možnosti a podmínek obnovení posvěcující milosti je předmětem zpovědní praxe.

Písmo svaté říká, že odpuštění je pro člověka připraveno a právě v něm je teologická motivace k pokání. (srov. 2 K 6,18–21)

³⁰ Srov. tamtéž, 103–105.

³¹ Srov. tamtéž 100–102.

³² Srov. tamtéž 107.

Úkolem kněžství jako pomáhající profese je doprovázení lidských duší ke spáse, tj. k Bohu a k Církvi v případě hříchu uzdravující resp. oživující svátostí, ale zejména doprovázení v častém spojení s Ježíšem Kristem v eucharistii a v celém křesťanském způsobu života.

Max Kašparů se ve své knize³³ snažil přiblížit základy pastorální psychiatrie zpovědníkům, ale z pohledu viny a hříchu se nejedná jenom o zpovědní praxi. Jestliže ji rozšíříme na kněžství jako pomáhající profesi v širším pastoračním pohledu, pak tato pomáhající profese je z paralelních pomáhajících profesí v určitém průniku i s psychoterapií.

³³ KAŠPARŮ Max: *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*, Brno: Cesta, 2002.

7. Specifika kněžství jako pomáhající profese

7.1. Služebné kněžství – podstata a historie

S pojmem kněžství souvisí pojmy kult a oběť. Kult je uctívání nějakého božstva, které představuje a představovalo vždy pro lidi nadřazenou a nadpřirozenou moc. Tomuto božstvu se v lidských společnostech přičítaly různé životní úspěchy či neúspěchy právě jako projev této nadpřirozené moci, kterou se člověk snažil sobě příznivě naklonit různými úkony. Souhrn takových úkonů ve vztahu ke konkrétnímu božstvu je kult. Tyto kultovní úkony mají za úkol získat přízeň božstva z rozličných důvodů každodenního života, základních životních potřeb a ochrany. Příznivý vývoj života je pak považován za přízeň božstva a viditelný projev jeho moci. K rozličným druhům komunikace s božstvem se výrazně vyhranily dva způsoby: rozhovor s božstvem, pro který se ustálil pojem modlitba, z počátku většinou prosebného charakteru a úkon, který měl božstvo prosbám naklonit, či rozhněvané božstvo usmířit, je úkonem darování a vzdání se něčeho ve prospěch božstva způsobem, který má být božstvu milý a je předán způsobem, který znemožní takový dar dále používat k původnímu účelu, nebo aby byl jakýmkoliv jiným způsobem člověkem dále používán. Pro takové darování se užívá v lidském rodě pojem oběť. Pojem oběť se také používá ve smyslu vzdání se něčeho ve prospěch druhého člověka, a i když jde o obětování života, nemusí mít žádný vztah k božstvu, který z takové oběti dělá kultovní úkon.

V kmenových, rodových a rodinných společnostech byly kultovní úkony většinou vyhrazeny starším z tohoto společenství, které většinou nazýváme hlavou rodiny, rodu, kmene. V tomto smyslu ještě nešlo o kněžství.

Nelze opomenout také posvátná místa určená jako kultovní. Většinou to byla místa nějakým svým charakterem ojedinělá a zvláštní, místa jako jsou různé kopce, skály, jeskyně a vhodné přírodní útvary, nebo se takové místo vytvářelo uměle např. z kamenů, na kterých se přinášely oběti. Pro taková místa se později vžil pojem oltář a zničení obětního daru se provádělo zabitím, zápalnou obětí, odplavením vodou apod.

Protože v tématu této práce je kněžství v křesťanském smyslu a úžeji ve smyslu posloupnosti kněžství Ježíšem Kristem založené církvi, není účelem této práce zabývat se kultovními praktikami, v kterých toto kněžství nemá základ, i když nelze nepřipomenout, že uctívání Boha Izraele se vyvíjelo v úzkém kontaktu a kontrastu s kulty božstev okolních národů.

Osoby, které vykonávaly kultovní úkony, požívaly ve svých společenstvích vždy vysokou vážnost a úctu, většinou pro jejich modrost, rozhodování a vedení společenství jak životní, tak i duchovní.

7.2 Kult JHVH – Boha Izraele

Kult Boha Izraele se vyvíjel v tomto kontrastu, v kterém nejvýraznější roli hraje mnohobožství. První zmínka o kultu Boha Izraele pochází z doby, kdy semitské pastevecké kmeny žádají egyptského faraóna o povolení pastvy v Egyptě, kvůli velkému období sucha na jejich pastvinách. Pastevecký způsob života a stěhování z místa na místo znamenalo, že Bůh není vázán na jedno místo, putuje společně s pastevcem a ve vývoji svědectví Starého zákona se Bůh zjevuje jako osoba v kontrastu s mnohobožstvím jako jeden Bůh, historicky věrný a věrnost vyžadující, který se dále až do příchodu Ježíše Krista zjevuje jak Bůh celého světa, na věky věků. Vývoj kněžství a jeho podstaty je zpracován v práci Josefa Dolisty.³⁴

7.3 Kněžství Starého zákona

Univerzálnost Hospodina, Boha Izraele a trvajících kult, je velmi zřetelný na celé historii židovského národa, jehož každodenní duchovní život je jednou velkou liturgií, která přináší svědectví o Bohu celého vesmíru všem národům, ať už je přijímáno pozitivně, nebo vyvolává protivenství. Když Starý zákon hovoří o Hospodinu, jako o Bohu praotce Abraháma, Izáka a Jáкова, v osobách praotců jako rodových autoritách jsou zároveň osoby, které plnily podstatu kněžské služby. To samé lze říci o Mojžíšovi a Áronovi v počátcích vzniku jejich autority. Zřejmá je jejich služba prorocká, pastýřská a úloha prostředníka mezi lidem a Bohem.

První zmínka určitým způsobem charakterizující kněžství je v (Gn 14,17–20), kde se Abram po svém vítězství vrací a vychází mu vstříc král sodomský, „*a šálemský král Malkisedek přinesl chléb a víno; byl totiž knězem Boha Nejvyššího...tehdy mu dal Abram desátek ze všeho.*“ Abram dostává jako vyjádření milosti a zaslíbení nové jméno Abrahám, stává se přímluvcem a modlitebníkem u Sodomy a Gomory (Gn 18,16n) a odpovídá Bohu na zkoušku věrnosti obětováním jediného syna Izáka jako obětního beránka a na Hospodinovo volání z nebe odpovídá: „*Tu jsem*“ (Gn 22,11) a Hospodin zjevuje Abrahámovi své zaslíbení. V této události se nám připomíná Boží volání a kněžské

³⁴ DOLISTA Josef: *O podstatě kněžské služby*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.

odevzdání se Bohu ve více příkladech odpovědi „*Zde jsem*“ (Iz 6,8; 1 Sam 3,4n), Ananiáš v Damašku (Sk 9,10; Žd 10,7.9), až po Mariino „*Fiat*“ (L 1,38).

Kultovní místo Izraele je tedy z počátku putovní, Boží schrána pro rozhovor s Bohem má svůj přenosný stan a svá liturgická pravidla a k charakteristice kněžství již můžeme říci, že jeho úkolem je služba ve svatyni, tj. péče o kult a svatyni a služba prorocká a pastýřská.

Dalším aspektem ve Starém zákoně je požadavek věrnosti, ať už se týká osob vykonávajících kult především, nebo Božího lidu. Je to základní požadavek starozákonní smlouvy s Bohem „*Já ti budu Bohem a ty mi budeš lidem*“ (Lv 26,12) a věrnost Hospodinu je předpokladem svatosti lidu.

Mojžíš a Áron

I když se nikde v souvislosti s Mojžíšem nemluví o kněžství, je zřejmé jeho vedoucí postavení a autorita v národě, jeho prostřednictví mezi lidem a Bohem, jeho zákonodárná úloha, kdy vztah mezi Bohem a lidem je podmíněn ze strany Boha etickými požadavky vůči lidu a souhlas lidu s nimi je podmínkou smlouvy s Bohem. Ačkoliv Áron je ve stínu Mojžíše, s jeho jménem souvisí zprávy o založení kněžského úřadu, instituce kněžství. Úloha kmene Lévi, od syna Jákoba, je trochu rozporná v tom smyslu, že se původně jednalo o bojovný kmen, který jako trest za krveprolití byl rozptýlen v Izraeli bez dědičné země, je z druhé strany snad díky tomuto rozptýlení v Izraeli považován za vhodný pro kněžskou službu a v Mojžíšově modlitbě (Dt 33,8–11) je pro kněžství vyzdvihována jeho věrnost.³⁵ Za krále Davida je schrána přenesena do Jeruzaléma, původně pevnosti, tím kult získává pevné místo a také se soustřeďuje kněžská služba.

V době Šalamounově, (2 Sam–1 Pa) vyskytují se současně lévijci, spíše ve významu kněžském než rodovém a sádokovci jako pokolení výrazné postavy kněze Sádoka, kteří se stávají kněžími ve smyslu státních úředníků

Po návratu z Babylónského zajetí se v kněžství Izraele objevují dva charakteristické znaky: jednak je to snaha stabilizovat kultovní předpisy, výrazněji se stanovuje co je svaté a co je nečisté, a v souvislosti se svatostí vystupuje rituál očišťování a smíření s Bohem a výrazněji tak vystupuje pojem spása, a jednak se kněžství stává více státním úřadem, kdy v rukou velekněze je také moc státní. Objevuje se nová skupina tzv. zákoníků, vykladačů zákona, do jejichž rukou přechází úloha poučovat lid.³⁶

³⁵ Srov. DOLISTA Josef: *O podstatě kněžské služby*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, 14–15.

³⁶ Srov. tamtéž, 26–27.

Souhrn starozákonního kněžství

Pokud se ve Starém zákoně mluví o kněžství, vykonávají tuto službu muži, kteří pro tuto službu požívají odpovídající autority a úcty. Jsou k této službě určeni nebo svojí autoritou disponováni. K dispozici patří zejména věrnost, oddanost Bohu, Božímu slovu a zákonům, které vyučují a vykonávají, předkládají Bohu obětní dary (Dt 33,8–11), pečují o kult a svatyni. Jako prostředníci mezi lidem a Bohem jsou svědky slova Božího původu.

V přechodu k popisu kněžství Nového zákona je účelné zdůraznit rituál vkládání rukou a mazání olejem, stejně jako upozornit na fakt dědičného charakteru kněžské služby předáváním kněžského oděvu. (Ex 29,29)

7.4 Kněžství Nového zákona a Janovo evangelium

Výslovná souvislost osoby Ježíše Krista se slovy kněz či velekněz, se v Novém zákoně vyskytuje pouze v listu Židům. Je to reflexe starozákonního kněžství, ukazující na velekněžství Ježíše Krista.

Tato práce se pokouší k reflexi vzít jako průvodce teologii Janova evangelia a snaží se dát do souvislosti to konání a **znaky kněžství (tučně)**, které Ježíš Kristus svou vlastní výpovědí povyšuje na novozákonní velekněžství a služebnictví Syna Božího, který přišel, aby v jednotě s Otcem, jako jeho Slovo stejné podstaty s Otcem, svět spasil, a aby daroval ze své a Otcovy plnosti všem milost za milostí, aby zákon daný Otcem skrze Mojžíše naplnil milostí a svědectvím pravdy **skrze svou vlastní oběť**, kterou jako beránek Boží snímá hříchy světa. (srov. Jan 1,16–18.29b) Jan Křtitel spatřil sestupovat Ducha svatého na Ježíše Krista a dosvědčuje tak, že Ježíš je Boží Syn. Toto viditelné znamení Božího Syna vzhledem k jeho oběti je zároveň znamením velekněze, konajícího tuto vlastní oběť. Jak se ukáže v dalším, je pomazání Duchem svatým a dar zvláštní milosti základem vtiskujícím **nesmazatelné znamení** svátosti kněžství, pro konání „*In persona Christi*“ stejné oběti a obětování svého vlastního života tomuto úkolu. Je to Boží vůle a Boží úkon nezávislý na lidské vůli podmíněný pouze osobním svobodným rozhodnutím „*Zde jsem.*“ Není to církevní rozhodnutí, a i když Církev poskytuje kandidátovi zázemí a pomáhá hodnotit vhodnost, po svěcení není lidské síly, která by znamení smazala. Je to v souladu s posláním Božího Syna.

Učedník, kandidát kněžství jde za Ježíšem a zvědavě se ptá: „*Mistře, kde bydlíš?*“ a Ježíš odpovídá: „*Pojďte a uvidíte.*“ (J 1,39) Jít za Ježíšem a mít všechny smysly poznání otevřené pro to, co koná, je předpokladem povolání ke kněžství, u kterého se tak začíná vyjevovat jeho novozákonní **kristologický charakter**. „*Uzříte nebesa otevřená a anděly Boží vystupovat a sestupovat na Syna člověka.*“ (J 1,51) Ježíš zde představuje svou slávu

a nebeskou vazbu, a Natanael vyznává: „*Ty jsi Syn Boží, ty jsi král Izraele.*“ (J 1,49) Je to první vyznání, ve kterém Ježíšův učedník prohlašuje a **uznává Syna Božího v královském postavení**, které se v dalším rozvíjí do velekněžského královského úřadu. Prvním zázrakem na svatbě v Káně Galilejské, na přimluvu své matky, **představuje Ježíš svou božskou moc** (srov. J 2) a všichni v jeho blízkosti i z doslechu vidí a slyší, že se začínají dít věci, které jsou přesažné nad rámec lidského přirozeného života.

V očištění jeruzalémského chrámu (srov. J 2,16–21) ukazuje Ježíš jednak úctu k starozákonnímu kultovnímu místu svého Otce, a jednak nové **velekněžské kultovní místo – chrám svého těla** – místo oslavení Otce skrze Ježíše Krista. Celá třetí kapitola Janova evangelia, je pak malým průvodcem aspektů novozákonního kněžství. Ježíš začíná konat znamení, která znamenají počátek novozákonní víry v něj, a Nikodém uznává, že nikdo je nemůže konat, není-li Bůh s ním. Ježíš pak vysvětluje sílu milosti svátosti křtu – **znovuzrození z Ducha pro Boží království**. (srov. J 3,5) Velekněžský **úřad prorocký**, vzdělávat a učit, vystupuje v otázce podivující se Nikodémově neznalosti: „*Ty jsi učitel a tohle nevíš?*“ (J 3,10) Důležitost učitelského úřadu **pro růst víry** vyplývá z Ježíšova postesknutí: „*Jestliže nevěříte, když jsem k vám mluvil o pozemských věcech, jak uvěříte, budu-li mluvit o nebeských?*“ (J 3,12) Ježíš pak zjevuje hlavní důvod svého poslání a velekněžského úkolu **přivádět ke spáse** skrze vyvýšení Syna člověka, **aby každý, kdo věří, měl život věčný**. (srov. J 3,15) Je to Boží čin lásky a spásy, kterým dává svého jediného Syna, aby skrze něj byl svět spasen. Velekněžský úkol Ježíše, **zprostředkování spásy**, je nyní **neoddělitelně spojeno s vírou v Ježíše Krista**, a spásitelná oběť Syna je od jejího završení smrtí na kříži středem novozákonního kněžského konání. Kněžství, pokud má přivádět ke spáse, musí přivádět k víře v Ježíše Krista v jeho spásné oběti, a tak se novozákonnímu kněžství z Boží vůle prohlubuje jeho **kristologický**, či spíše **kristocentrický** charakter. (srov. J 3,16-18) Víra v Ježíše Krista přivádí ke světlu, aby se ukázalo, jaké skutky jsou vykonány v Bohu. (srov. Jan 3,21) Důležitá je zmínka o tom, jak Ježíš pobýval se svými učedníky v Judsku a sám křtil. (srov. J 3,22)

Další aspekty novozákonního kněžství se rozvíjejí v rozmluvě Ježíše se samařskou ženou. Prvním je **služba a odměna**. Bůh žádá službu „*Dej mi napít*“ (J 4,7) a odměnou nabízí vodu živou, o které Ježíš říká: „*Voda, kterou mu dám, stane se v něm pramenem, vyvěrajícím k životu věčnému.*“ (J 4,14b) Svědectví víry Samařanky přivádí mnoho Samařanů k víře a nakonec i pro slova pravdy, která slyšeli přímo od Ježíše. **Hlásání slova pravdy**, které přivádí k víře v Ježíše Krista, je druhým aspektem kněžství Nového zákona. Třetím aspektem je objasnění nového **charakteru kultu**, kdy Ježíš objasňuje Samařance, že „*Přichází hodina, kdy nebudete ctít Otce ani na této hoře ani v Jeruzalémě.*“ (J 4,21b),

ale „*Ti, kteří Boha opravdově ctí, budou ho uctívat v Duchu a v pravdě.*“ (J 4,23b) Kněžství a služebného kněžství především se pak bezprostředně týká: „*Bůh je Duch a ti, kdo ho uctívají, mají tak činit v Duchu a v pravdě.*“ (J 4,24)

Protože lid se těžko přivádí k víře „*Neuvidíte-li znamení a zázraky, neuvěříte.*“ (J 4,48), vybírá evangelista Jan dva příklady zázraků, na kterých Ježíš, na základě víry a prosby ukazuje **nezištný aspekt pomáhající profese kněžství**. Královský služebník přichází s prosbou a po uzdravení syna uvěřil on i jeho rodina. (srov. J 4,46n)

Stejně tak chromý u rybníka Bethesda předkládá Ježíši svůj osud dlouholeté nemoci. Ježíš mu pomůže, ale v chrámu ho upozorňuje, **aby své uzdravení nepokazil hříchem**. (srov. J 5,1n) Přímou se nabízí poučení zpovědní praxe při svátosti smíření.

V části o Synově poslání, Syn představuje hypostatickou unii svého lidství a podstatné jednoty s Otcem, ve které Syn nemůže sám konat nic, než ve shodě s vůlí Otce. Stejně tak i **kněz, zastupující a reprezentující Ježíše Krista**, si musí být této jednoty vědom a **všechno své konání podřídít Boží vůli**. Veškeré konání doprovázející lid ke spáse, **nelze konat bez Ježíše Krista** tak, jak také Ježíš nekoná bez Otce. (srov. J 5,19n)

Z hlediska spásy je Otcova moc probouzet k životu dána i Synovi, včetně pravomoci soudit, a z této jednoty s Otcem a pravomoci vyplývá stejná úcta Synu jako Otcovi. Ze soudu vyplývající spása spočívá v tom, že: „*Kdo slyší mé slovo a věří tomu, který mě poslal, má život věčný a nepodléhá soudu, ale přešel již ze smrti do života.*“ (J 5,24) K tomu Ježíš jako svědecký důkaz zdůrazňuje, že není třeba a ani není možné svědectví člověka k jeho jednotě s Otcem, ale jeho skutky, které činí, svědčí o tom, že ho Otec poslal, a tak sám Otec vydává o něm svědectví, protože to jsou skutky, které bez Boží moci není možné konat. (srov. J 5,36–37)

Když má totiž kdokoliv z lidí na tomto světě zastupovat, *reprezentovat Krista* v jeho trvalé přítomnosti a v jeho úkonech, **nemůže tak nikdy konat na základě vůle člověka** nebo rozhodnutí nějakého společenství, byť i církevního, může takto konat **pouze na základě zvláštní milosti**, v obdobné lásce a **pověření**, jaké má Syn od Otce. Bude to připomenuto v dalším, až se bude pojednávat o nesmazatelném znamení svátosti svěcení.

V souvislosti s nasycením davu, rozmnožením chlebě a ryb, pokračuje Ježíš dále k objasnění dalšího znamení spásy, kterým je **chléb života**, který sestupuje z nebe a dává život světu. Sám sebe představuje jako chléb, který sestoupil z nebe a kdo z něho jí, nezemře a bude žít navěky. (srov. J 6) „*A chléb, který já dám je mé tělo, dané za život světa.*“ (J 6,51b) Tímto spásným chlebem, je jeho **obět' na kříži**, a její objasnění dále rozvíjí, zatím bez souvislosti s poslední večeří. „*Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný a já ho vzkřísím v poslední den...zůstává ve mně a já v něm.*“ (J 6,54.56b)“

Když Ježíš připomenul těm, kteří s ním chodili, že jejich otcové jedli jiný chléb, že to není ten pravý chléb a proto zemřeli, tak ho mnoho jeho učedníků opustilo. (srov. J 6,58–65) Ježíš se obrací k Dvanácti s otázkou: „*I vy chcete odejít?*“ (J 6,67b) V této situaci vystupuje do popředí další aspekt kněžství a tím je **věrnost Ježíši Kristu**. Projevem věrnosti je pak vyznání víry, které za ostatní pronáší Šimon Petr. (srov. J 6,68–69)

Svůj učitelský úřad obhájí Ježíš v Jeruzalémě o slavnosti stánků, když vstoupil do chrámu a učil. Židům, kteří se divili, jak to, že se vyzná v Písmech, odpovídá: „*Mé učení není mé, ale toho, kdo mne poslal. Kdo chce činit jeho vůli, pozná, zda je mé učení z Boha, nebo mluvím-li sám od sebe.*“ (J 7,16–17) Pro kněžství z toho vyplývá další úloha kněze, ve které je pro Boží lid **svědkem toho, že to co hlásá, je jednak Božího původu a jednak odpovídá nauce a tradici Církve**, která, jak se ukáže v dalších dějinách Církve, Božský původ střeží a chrání Boží lid před všelijakými herezemi.

Od kněze se také vyžaduje určitá **moudrost a pohotovost při reakci na aktuální situaci**, aby se cvičil v obhajobě víry a církve. Ježíš ukazuje příklad takové apologetiky v kontrastu s Mojžíšovým zákonem, na uzdravení chromého v sobotu (srov. J 7,23) a odsouzení cizoložnice. (srov. J 8,3–11) Obhájí také svůj původ shodný s věčností Otce, když říká: „*Dříve než se Abrahám narodil, já jsem.*“ (J 8,58b)

Novozákonní kněžství má mít také na paměti další, co vztahuje Ježíš ke své osobě, **být proudem živé vody a světlem světa**, tak jako v poslední den slavnosti stánků Ježíš zvolal: „*Jestliže kdo žízní, ať přijde ke mně a pije! Kdo věří ve mne, proudy živé vody poplynou z jeho nitra.*“ (J 7,37b–38) „*To řekl o Duchu, jež měli přijmout ti, kteří v něj uvěřili.*“ (J 7,39) A dále když říká: „*Já jsem světlo světa; kdo mně následuje, nebude chodit ve tmě, ale bude mít světlo života.*“ (J 8,12b)

Kněz - **dobry pastyř**, volá své ovce jménem, vyvádí je, kráčí před nimi a ovce jdou za ním, protože **znají jeho hlas, za cizím nepůjdou**, protože hlas cizích neznají. Tento obraz dobrého pastýře Ježíš dále vztahuje k sobě v přirovnání ke dveřím ovčince. Kdo jimi vejde, je zachráněn. Dobry pastyř, který položí život za ovce, má i jiné ovce, které nejsou z tohoto ovčince. I ty musí přivést, aby bylo jedno stádo a jeden pastyř. (srov. J 10,7–16)

Posledními kapkami k rozhodnutí Ježíše zabít, bylo Ježíšovo uzdravení slepého, vzkříšení Lazara a rozmluva ve svátek posvěcení chrámu, kdy svými skutky obhájí, že je Boží Syn, aby Židé jednou pro vždy pochopili, že Otec je v něm a on v Otci. (srov. J 9; 10,22–42; 11) To, co se pro židovské velekněze stává důvodem k odsouzení, je pro mnoho poutníků, kteří přišli na svátky do Jeruzaléma a pro zástup, který s ním byl, když vzkřísil Lazara, důvodem **provolání Ježíše králem Izraele**: „*Hosanna, požehnaný, jenž přichází ve jménu Hospodinově, král izraelský!*“ (J 12,13b)

Služba jako aspekt kněžství je představena v dvojím směru: jednak jako služba následování Ježíše: „*Kdo mně chce sloužit, ať mě následuje a kde jsem já, tam bude i můj služebník. Kdo mně slouží, dojde cti od Otce.*“ (J 12,26), a jednak dává příklad služby představeného učedníkům umýváním nohou při poslední večeři.

Před svým odchodem k Otci seznamuje Ježíš učedníky se zaslíbeními a příkázáními, která s jeho odchodem souvisejí. Je to **příkázání lásky** (srov. J 13,14), **zaslíbení cesty pravdy** života a příchodu k Otci skrze něj (srov. J 14,6), splnění proseb v jeho jménu (srov. J 14,14), **zaslíbení seslání přímluvce** - Ducha pravdy (srov. J 14,16), **zaslíbení že** nenechá učedníky osiřelé a přijde k nim (srov. J 14,18), **zaslíbení, že přímluvce, Duch svatý je naučí všemu a připomene všechno**, co jim řekl (srov. J 14,26), **zaslíbení pokoje** (srov. J 14,27). Dává učedníkům příklad vinného kmene, Otce vinaře a ratolestí, které nesou ovoce, když zůstávají spojené s kmenem, protože bez kmene, Ježíše, nemůže nikdo činit nic. (srov. J 15,1–11) V části o poslání učedníků, opakuje příkázání lásky a rozšiřuje ho o smysl lásky toho, kdo položí život za své přátele. (srov. J 15,12–13)

Z části patnácté kapitoly o poslání učedníků, vyplývá další aspekt novozákonního kněžství, **misijní poslání** a k tomu **zaslíbení nadpřirozené pomoci**. (srov. J 15,16–17) Ježíš upozorňuje na **úskalí nenávisti a pronásledování** (srov. J 15,18–25), vylučování ze synagog a zabití v domnění, že uctívají Boha. Představuje učedníkům situaci svého odchodu k Otci a **posiluje** je zaslíbením, že mohou přímo prosit Otce v jeho jménu a **pozvubuže** je, aby se vzchopili, protože on přemohl svět. (srov. J 16)

Jedním z vrcholů Ježíšovy lásky k učedníkům, je jeho velekněžská modlitba za učedníky v sedmnácté kapitole. Ježíš prosí Otce, aby dal učedníkům život věčný, protože zachovávají jeho slovo a všechno co jim od Otce dal, a protože poznali, že od Otce vyšel a Otec ho poslal. Prosí za ty, které mu Otec dal. A protože všechno, co je jeho, je i Otce, prosí, aby je Otec zachoval, chránil v jeho jménu, aby je posvětil pravdou, protože tak jak Otec poslal Syna do světa, tak i Syn je poslal do světa a **sám se za ně posvěcuje, aby i oni byli posvěceni**. Prosí i za všechny, kteří i skrze jejich slovo uvěří, aby všichni byli v takové dokonalosti jednoty, jako Otec v Synu a Syn v Otci, aby svět poznal, že si je Otec zamiloval tak jako Syna. (srov. J 17,1–23) Obdobně se modlí kněz za svěřené učedníky a sám se posvěcuje.

Závěr kapitoly má výrazně eschatologický smysl, když Ježíš prosí Otce, aby také ti, které mu dal, byli s ním tam kde je, a aby hleděli na jeho slávu, kterou mu Otec dal, neboť ho miloval již před založením světa. (srov. J 17,24–25)

Před Pilátem Ježíš definuje Boží království, které není z tohoto světa a je královstvím těch, pro které se narodil: „*Já jsem se proto narodil a proto jsem přišel na svět, abych vydal svědectví pravdě. Každý, kdo je z pravdy slyší můj hlas.*“ (J 18,37b)

Ježíš svojí smrtí na kříži dokonal Otcovo poslání spasitelné oběti. „*Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný. Vždyť Bůh neposlal svého Syna na svět, aby svět soudil, ale aby skrze něj byl svět spasen.*“ (J 3,16–17)

Než Ježíš zemřel, svěřil své učedníky lásce své matky a svou matku úctě učedníků. Novozákonní kněžství nemá zapomínat na účinnou a mocnou **přímluvu Ježíšovy matky** a obracet se k její pomoci zejména v těžkých životních situacích.

Po svém zmrtvýchvstání dává Ježíš učedníkům **misijní úkol a předává spásnou moc odpouštět hříchy**. „*Jako mne poslal Otec, tak já posílám vás. Po těch slovech na ně dechl a řekl jim: „Přijměte Ducha svatého. Komu odpustíte hříchy, tomu jsou odpuštěny, komu je neodpustíte, tomu odpuštěny nejsou.*“ (J 20,22–23) V rozhovoru se Šimonem Petrem a po trojím vyznání Petrovy lásky, svěřuje mu Ježíš svůj pastýřský úřad s požadavkem, aby ho následoval. (srov. J 21,15–19)

Tím se pohled na novozákonní kněžství skrze Janovo evangelium uzavírá mezi počáteční: „*Pojďte a uvidíte!*“ (J 1,39) a závěrečné: „*Následuj mne!*“ (J 21,19b)

7.5 Rozvoj novozákonního kněžství po Ježíšově nanebevstoupení

Spásná moc a služba zprostředkovat spásu je po Ježíšově zmrtvýchvstání předána apoštolům, kteří jsou najednou v situaci, kdy musejí sami konat to, co se naučili a převzít zodpovědnost za dílo Ježíše Krista. Sesláním Ducha svatého o Letnicích, získávají apoštolové plnost daru Ducha svatého. Hlásání evangelia, obrácení, přijetí křtu, odpuštění hříchů, zaslíbení darů Ducha svatého, konání zázraků a znamení, přivádí k nim tisíce lidí, kteří zůstávají spolu s nimi při lámání chleba a modlitbě. (srov. Sk 2) „*A Pán denně přidával k jejich společenství ty, které povolával ke spáse.*“ (Sk 2,47b)

Tyto události jsou považovány za vznik Církve. Přechodem spásné moci na Církev, jejímiž představiteli jsou apoštolové, přechází také plnění úřadu královského, prorockého a pastýřského. Spásná oběť Ježíše Krista přechází v naplňování nové smlouvy ztvrzované nekrvavou obětí – lámání chleba.

Události kolem obrácení Šavla z Tarsu, který přijal jméno Pavel, dosvědčují trvalé působení Ježíše Krista jednak v Církvi, a jednak při přivádění jiných ovcí do ovčince.(srov. J 10,16) Tak jako Petr a ostatní apoštolové jsou představenými jeruzalémské Církve, tak se Pavel stává obrazem a vzorem představeného křesťanských obcí, jichž je zakladatelem.

Ježíš si zvolil pro úkol apoštolátu mezi pohany spolupracovníka velmi vzdělaného, znalého tamních jazyků a zvyků. Člověka odvážného, který se cele oddal poslání Ježíše Krista. Sám sebe označuje v záhlavích dopisů: „*Pavel, Boží služebník a apoštol Ježíše Krista...*“ (Tt 1,1a) Pavel v založených obcích zanechává nebo jim posílá představené. Ačkoliv se zde nikde nepoužívá označení „kněz“ a mluvíme o době apoštolské, vidíme u Petra a zejména pak u Pavla, že reprezentují Ježíše Krista, což je u Pavla velmi výrazné, ale zároveň při stavbě budovy Církve, jejímž základním kamenem je nárožní kámen Ježíš Kristus, na kterém stojí celá Církev a celou Církev spojuje (srov. Ef 2,20–22), jsou jako představení Církve osoby, které ji reprezentují. Čili k **aspektu kněžství jako reprezentanta Ježíše Krista, přistupuje aspekt reprezentace Církve**. U Pavla je požadavek odpovědnosti představených za obec rovnocenný s požadavkem odpovědnosti každého jejího člena. Je u něj také zřejmý výrazný kristocentrismus (srov. 1K 15,17–20; Ga 2,2) Úloha představeného u Pavla je jakýmsi dozorem a usměrňovací službou. Svoji službu Ježíši Kristu a Bohu chápe jako **apoštolát**, kterému se odevzdává ve službě evangelium bez ohledu na osobní utrpení. Ve svých dopisech preferuje povzbuzování ve víře, radost z růstu víry obce, soudržnost obce, ale také napomíná a nárokuje poslušnost. Svoji pravomoc k nárokům odvozuje od Ježíše při svém obrácení. (srov. 1 Te 4; 2 Te 3.6n) První Pavlův list do Korintu obsahuje řadu pokynů pro život křesťanské obce jak mravního, tak věroučného charakteru, z nichž je třeba vyzdvihnout řád večere Páně (srov. 1 K 11,17n), Pavlovu velepišeň lásky (srov. 1 K 13), řád bohoslužeb (srov. 1 K 14,26), Kristovo zmrtvýchvstání (srov. 1 K 15) a Pavlovu eschatologii (srov. 1 K 15,35).

7.6 Kristus, velekněz v Listě Židům

List v kontextu Starého zákona, kdy Bůh mluvil ústy proroků, představuje prvorozeného Syna Božího, který k nám promlouvá v tomto čase a jehož slova nepominou, i když pomine země a nebesa, Syna který **sedí po pravici Boží** (srov. Žd 1). Ježíš se ponížil k utrpení smrti a je korunován ctí a slávou, neboť zakusil smrt za všechny. (srov. Žd 2,9) Na příkladu Mojžíše ukazuje aspekt věrnosti (srov. Žd 3), Ježíš, Boží Syn vstoupil před Boží tvář a má soucit s našimi slabostmi, protože na sobě zakusil všechna pokušení, ale nedopustil se hříchu, a tak máme mocného velekněze. (srov. Žd 4,14–15) Hodnost velekněze si nikdo nemůže přisvojit sám, nýbrž ho povolává Bůh (srov. Žd 5,4) Je to velekněz, který poslušností a utrpením dosáhl dokonalosti a všem, kteří ho poslouchají, se stal původcem věčné spásy. (srov. Žd 5,8–9) Vznešenost kněze Melchisedecha, který jako král spravedlnosti a pokoje, je knězem navěky, se odvozuje z úcty, kterou mu projevil Abraham desátkem z kořisti. Když se mění řád kněžství z dědičného Áronova na věčné

kněžství podle řádu Melchisedecha, přechází na toho, který je věčný a jehož kněžství na nikoho nepřechází. Tak **Ježíšovo kněžství zůstává navěky**. (srov. Žd 7) Nemusí opakovat **obět', učinil ji jednou provždy**, když obětoval sám sebe, a tuto obět' ani není možné opakovat. Změna řádu kněžství také předpokládá změnu smlouvy (srov. Jr 31,31), která byla často porušována. Smrt Ježíše vykupuje hříchy smlouvy první jednou provždy, tak se stává Ježíš prostředníkem smlouvy nové, věčné. Je jedna obět', jedna spása, jeden velekněz a jedna víra od Ábela přes Abrahama, Mojžíše a skrze Ježíše Krista až k nám. (srov. Žd 11) Víra žádá **vytrvalost, kázeň a věrnost**. (srov. Žd 12; 13)

7.7 Služebné kněžství od prvního do 20. století

Aby se apoštolové mohli věnovat hlásání Božího slova a „službě u stolu“, bylo zvoleno sedm jáhnů, aby se starali o další potřeby Božího lidu. (srov. Sk 6) Vkládáním rukou a modlitbou byli apoštolové uvedeni do této služby. V křesťanských obcích založených Pavlem se služba představených soustřeďovala na **dohled** nad křesťanským způsobem života obce, začalo se pro ně užívat pojmenování **episkop – biskup**. Rozrůstání křesťanských obcí a tehdejší způsoby dopravy nedovolovaly episkopům vykonávat dohled účinně. Proto byli v obcích vybíráni **starší**, kteří požívali vážnosti, úcty, znalí nauky víry a dbalí poslušnosti episkopům. Ti je ustanovovali opět vkládáním rukou. Bylo pro ně užíváno pojmenování presbyter (starší), a s jáhenstvím (diakonátem) se formovalo kněžství ve třech služebních stupních.

Společnými prvky ustanovujícího ritu církevních úradů byla apoštolská tradice vkládání rukou, modlitba a výběr vhodných kandidátů.

Texty prvního a druhého století svědčí o tom, že služba biskupů byla kultovní, hlásání a dohled, služba presbyterů a jáhnů byla spíše správní, ale úloha kněžství presbyterů se více blížila episkopům. Kultovní činnost nemohla být v obci vykonávána bez vědomí biskupa. Zpočátku to byl křest, eucharistie a svěcení. Pozornosti také neuniká vzájemný vztah a bratrský charakter spolupráce všech tří stupňů kněžství. Biskup je garantem jednoty, kázně a nauky.³⁷

Díky písemnému dědictví sv. Augustina máme svědectví o rozvoji kněžského života jeho doby. Začalo sdružování kněží do společenství zvolené spirituality a Augustin píše pravidla, regula – řeholi, která je základem života mnichů v kláštorech až po dnešní dobu.

Augustinova doba je také počátkem boje o pravdivost nauky a o jednotu Církve. Vystupují různé hereze, rozkoly a snahy ovládat Církev státní mocí, a tak jsme měli dva až

³⁷ DOLISTA Josef: *O podstatě kněžské služby*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, 44–49.

tři papeže, máme Církev západní a východní a dost velký počet odloučených církví menších, máme rozdílné uznávání a neuznávání římského biskupa za Petrova nástupce – papeže, nejvyšší autority Církve.

Doba reformace vzniká z přehnaného odstupu mezi klérem a laiky. Martin Luther (1483–1546) a jeho stoupenci odmítají dělení na klérus a laiky a smazává se rozdíl služebného a všeobecného kněžství. Jako odpověď na reformátorské snahy je svolán Tridentský koncil, jehož úloha je dobově obranná.

Dekret o kněžství je rozdělen do sedmi kánonů.³⁸

- Kněz je zviditelněním kněžství Kristova s pravomocí posvěcování, odpuštění hříchů a přinášení oběti.
- Koncil potvrzuje tři stupně kněžství – biskup, presbyter a jáhen.
- Svátost kněžství vychází z ustanovení Ježíšem Kristem a vlitím milosti při konsekrační formuli a vnějším znamením vkládání rukou. Svátost je Božím dílem.
- Svátostným znamením – vlitou milostí pro kněžskou službu je sám Duch svatý a tím je způsobena odlišnost od laiků.
- Biskupové, nástupci apoštolů jsou ustanoveni Božím právem.
- Biskupové jsou jedinými udělovateli svátosti svěcení kněží a svátosti biřmování a kněží s biskupy jsou tak svátostně spojeni.
- Biskupy jmenuje papež.

Další koncilní texty o svátostech upřesňují detaily služebného kněžství.

7.8 Kněžství jako pomáhající profese v českých zemích

V historii kněžství je třeba se vlastně zabývat Církví. Na to, jak jsme malý územní celek, máme poměrně dost svatých. Svatý Václav je uznávanou osobností po celém světě. To svědčí o tom, že křesťanství se u nás postupně prosazovalo a muselo své postavení vybojovávat nezdědka mučednictvím. Střetávaly se zde staré slovanské kultury a zejména mocenské boje. Už od doby středověku, ačkoliv žijeme na pomezí Východu a Západu, byly naše země přikloněny k západnímu křesťanství, což je vidět na náboženských i kulturních památkách. Víru a vzdělání přinášejí svatí Cyril s Metodějem (863), postupně se usazující mnišské řády a o křesťanskou morálku se zasazoval svatý Vojtěch (957–997).³⁹ Naše území a tím i vývoj Církve, prochází řadou traumatických stavů, z nichž prvním protagonistou byl Jan Hus (1370–1415) a další jeho stoupenci, jejichž kritika Církve vedla k husitským válkám a později k reformačním snahám. Martin Luther navrhl

³⁸ Srov. tamtéž, 61–63.

³⁹ Srov. OPATRŇY Aleš: *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 1996, 7.

reformní program, který vedl k rozštěpení víry. Církev v situaci postupující reformace reaguje poměrně opožděně a svolává Tridentský koncil (1545–1563), který měl obranně věroučný charakter. Koncilní a pokoncilní doba byla provázána častými vojenskými střety s protestantismem a u nás vyústila v rozhodující bitvu třicetileté války na Bílé hoře u Prahy (8.11.1620). Po bitvě na Bílé hoře, vydává Ferdinand II.(1578–1637) patent, jímž vypověděl ze země všechny nekatolické šlechtice. Toto rekatolizační opatření vedlo k masovému obracení venkovského i městského obyvatelstva.

Z hlediska kněžství přináší Tridentský koncil zejména disciplinární a výchovná nařízení, zřízení seminářů a do života katolické Církve vstupuje výrazná uniformita.⁴⁰

Toleranční patent Josefa II. (1741–1790) z r. 1781, povoluje protestantství a pravoslaví, a jeho další reformy vedou v českých zemích k rušení klášterů a k dalším zásahům do života Církve, nejen územním, ale i do pravomocí biskupů. Josefínské uvolnění cenzury otevřelo cestu období národního obrození. Obnovení češtiny vedlo k rozvoji české literatury obrácené k českým dějinám a dochází tak i k určité glorifikaci husitských válek. Vymanění českého národa z habsburské monarchie na konci 1. světové války (1918), vede spolu s obrozením k dalšímu traumatu, ke vzniku odloučených církví evangelických, bratrských, církve husitské a dalších. Pohled na kněžství se tak výrazně rozděluje. U katolického kněžství tak vystupuje do popředí zejména celibát. Druhá světová válka přináší celospolečenské trauma a po krátkém uvolnění a prosazujícím se politickém vlivu sovětského Ruska dochází k dalšímu traumatu v r. 1948 převzetím moci Komunistickou stranou spoluřízenou sovětskými poradci. Centralizovaný útok zejména proti katolické Církvi, má charakter traumatického martyria, zejména proti pastýřům - kněžím. Izolace nejvyššího českého pastýře, kardinála Josefa Berana ukazuje, jak totalitní režim dobře vnímal pastýřský charakter Církve: zbavte je pastýře, stádo se rozprchne.

Další dvě traumatická období přinášejí roky 1968 a 1989.⁴¹ „*Systém státní regulace života Církve, dozoru státu a represí bylo dosaženo toho, že oficiální život Církve byl prakticky omezen na mešní liturgii a udílení svátostí. Tento stav se za více než čtyřicet let natolik vtiskl do povědomí katolíků, že většině kněží a laiků vymezuje oblast, v níž se pohybuje jejich uvažování.*“⁴² Tím jsou ovšem paralyzovány dva charakteristické znaky Církve a to společenství (communio) a poslání (missio), a tím je také výrazně redukována pomáhající profese kněžství. Z tohoto hlediska je zajímavá, trochu humorná úvaha týkající se života kněží a jáhnů, jako „hodných vykonavatelů farářského řemesla, výkonných

⁴⁰ Srov. tamtéž, 8.

⁴¹ Srov. tamtéž, 38–39.

⁴² Tamtéž, 26.

manažerů a výrobců svátostí.⁴³ A naopak „*Nejpotřebnější a nejvíc nezastupitelný bude v roli duchovního vůdce, rádce a člověka doprovázejícího.....úloha „rozlišování duchů“ je jeho denní chléb, jinak nebude schopen ani spolupráce, ani rádcovství, ani stmelování k dobrému na skutečně duchovní úrovni.*“⁴⁴ Úvaha týkající se dále jáhnů a laiků, dělí jáhny do funkcí charitativně-sociálních a liturgicko-pastoračních, laiky jako katechety, pastorační asistenty a technické administrátory.⁴⁵

7.9 Nástin rozdílu všeobecného a služebného kněžství

Kněžství všeobecné

Petr v prvním listě nabádá lid, aby odhodili špatnost a byli jako Kristus živými kameny, z kterých se staví duchovní dům, aby byli svatým kněžstvem a přinášeli duchovní oběti, milé Bohu pro Ježíše Krista. (srov. 1 P(t) 2,5.9; Ex 19,6) Lid přinášel a přináší oběti milé Bohu v sebeodevzdání Ježíši Kristu, pronásledováním pro příslušnost k Církvi, nenávisť od světa pro hlásání evangelia, mučednictvím pro statečné postoje obrany víry, službou druhým, bližním, potřebným. Takový duchovní význam má oběť vždy, když je vykonávána pro Ježíše Krista a s vědomím účasti na Kristově kněžství, je službou Bohu, tedy bohoslužbou.

Kněžství služebné

Je to Boží lid kněžství všeobecného, z kterého vzházejí kandidáti pro služebné kněžství. Ježíš má kolem sebe mnoho učedníků, ale vybírá z nich některé, kterým se věnuje více a vychovává z nich pokračovatele svého díla. Tak, jako Bůh poslal svého Syna, posílá Syn své učedníky, ale jen někteří z nich se stanou apoštoly se zvláštním posláním hlásání evangelia Božího království a Ježíše Krista. Tím se stávají oni a jejich nástupci pokračovateli kněžství Ježíše Krista v službě Kristových úřadů královského pastýřského a prorockého v křesťanských obcích, v Církvi. Misijní úkol hlásat evangelium, získávat Ježíši Kristu učedníky, přivádět hledající skrze víru v Ježíše Krista k Bohu a v jeho bezčasovosti k věčnému životu, to je poslání Ježíše Krista a jeho zaslíbení nové smlouvy stvrzené obětí na kříži s největším eschatologickým zaslíbením, zmrtvýchvstáním. To je služba a pomáhající profese služebného kněžství v reprezentaci velekněžství Ježíše Krista.

Nesmazatelné svátostné znamení

Bytí svěceného je prostřednictvím zvláštní **milosti Boží darováno nesmazatelné znamení kněze Kristova**. V teologických diskusích k tomuto znamení „charakter

⁴³ Srov. tamtéž, 89.

⁴⁴ Tamtéž, 89.

⁴⁵ Srov. tamtéž, 89.

indelebilis“ se hovoří o ontologické změně.⁴⁶ Také se zdůrazňuje, že se nejedná o volbu křesťanské obce, i když vykonávání svátostí je jejím podstatným úkolem. To je takto řečeno ve vztahu k milosti Boží jako daru, který Církev svátostným konáním zprostředkovává a zodpovídá za připravenost kandidáta. Už bylo shora řečeno, že tak jako Otec posílá Syna v podstatné jednotě, tak naplňuje milostí **připodobnění Synu** i ty, kteří Syna zastupují a reprezentují. Z této milosti připodobnění vyplývá i bezčasovost tohoto daru, což nutí k zamyšlení, jak je to s tou ontologií. Podobně jako hypostatická unie lidství a božství Krista se nabízí pohled na kněžství v časovosti lidství a bezčasovosti připodobnění Kristu. Pro bytí z hlediska existence a esence tato milost připodobnění daruje k esenci přídavek zástupce kněžství Krista pro znamení tomuto světu se všemi dary Ducha svatého uschopnění v osobních vlastnostech, a k existenci se přidává podstatný prvek věčnosti z připodobnění Kristovu božství. Asi stačí připomenout eschatologický závěr Ježíšovy velekněžské modlitby „ *at' hledí na mou slávu, kterou jsi mi dal, neboť jsi mě miloval již před založením světa.* “ (J 17,24b) Když se Boží lid modlí za své pastýře, prosí a přeje jim korunu slávy na věčnosti. Můžeme si to přiblížit představou, že u Ježíše je to sláva, kterou měl u Otce „již před založením světa“, sláva plné věčnosti. Boží lid i ve všeobecném kněžství na jeho slávu hledí, patří na ni, a služebné kněžství má na Ježíšově slávě účast vyplývající právě z onoho nesmazatelného znamení a možná i v míře sebeobětování pro dílo Ježíše Krista a pro Církev.

Zpět k rozdílu všeobecného a služebného kněžství. Z Augustinových Kázání se uvádí výrok: „*Když mě naplňuje obavou, že jsem pro vás, utěšuje mě, že jsem s vámi. Pro vás jsem totiž biskup, s vámi jsem křesťan. První vyjadřuje úřad, druhé milost; první připomíná nebezpečí, druhé spásu.*“⁴⁷

Vztah kněze a laiků je popsán v dokumentech 2. vatikánského koncilu *Presbyterorum ordinis* a *Lumen Gentium*, v apoštolské exhortaci Jana Pavla II. *Pastores dabo vobis* a apoštolském listě *Christifideles laici*.

Pohled do uvedených dokumentů v této práci je dále zaměřen na téma práce pomáhající profese služebného kněžství. Tento pohled je pouze stručný, protože mnohé, co se tématu týká, bylo uvedeno v části, která sleduje kněžství v teologii Janova evangelia, uvedené shora.

⁴⁶Srov. tamtéž, 55–58.

⁴⁷<http://.svatyaugustin.estranky.cz/clanky/vyroky/>, (20.4.2011).

7.10 Kněžství - povolání, služba a profese v církevních dokumentech

Když se v jiné lidské činnosti někdo někoho zeptá na profesi, ptá se, v jakém oboru pracuje, jakou má k tomu kvalifikaci a jakou má praxi. Péče o odpověď na takové otázky u kněžství je společným jmenovatelem církevních dokumentů zabývajících se jednak definováním jednotlivých poslání v Církvi, uspořádáním, odpovědností, vztahy a cíli, což je vyjádřeno přehledně v konstituci *Lumen gentium* (LG)⁴⁸, která dává rámcové odpovědi na otázky oboru činnosti a celkové dosažené kvalifikace. Podrobněji péči o kvalifikaci a praxi kněžství sledují dokumenty *Presbyterorum ordinis* (PO)⁴⁹, *Optatam totius* (OT)⁵⁰ a *Pastores dabo vobis* (PDV)⁵¹, i když je třeba poznamenat, že se dokumenty v lecčems prolínají a vzájemně odkazují. Kromě kvalifikace zde vystupují ještě pojmy jako profesní zralost, odbornost, věrohodnost, kompetentnost apod.

V souladu s Augustinovým citátem, kněží vybraní z lidí, aby obětovali dary oběti za hříchy, odpouštěli je, žili s ostatními lidmi jako s bratry, vykonávají službu Božímu lidu, plněním Kristem svěřeného apoštolského poslání a mají žít způsobem, aby nenapodobovali příklady tohoto světa.⁵²

Hlavní úkol kněží, přivádět ke spáse, předpokládá na prvním místě hlásání evangelia. Podle Ježíšova misijního poslání přivádět k víře v Ježíše Krista a do Církve, ke společné oslavě Boha a k pramenům spásy, společné modlitbě a přijímání svátostí.⁵³

Vstupní branou do společenství Božího lidu je křest, jemuž předchází zodpovědná služba přípravy v katechumenátu a následná nebo současná příprava křesťanské dospělosti přijetím darů Ducha svatého biřmováním. Dosažení plného společenství v Církvi přijetím iniciačních svátostí směřuje k slavení eucharistie, kdy věřící společně s Ježíšovou dokonalou obětí přinášejí jako oběť sami sebe, plody své práce, radosti a strasti a před touto společnou obětí se očišťují od své lidské nedokonalosti svátostí smíření, v které s co nejhlubší lítostí vyznávají své aktuální hříchy, pro smíření s Bohem a s Církví. Svému stavu přiměřené zachovávání evangelijních rad, je součástí podmiňující milost svátosti manželství a kněžství. Slavení eucharistie zpřítomňuje Kristovu oběť a je označováno za

⁴⁸ DRUHÝ Vatikánský koncil: *Věroučná konstituce o Církvi Lumen gentium*, (ze dne 21. listopadu 1964), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

⁴⁹ DRUHÝ Vatikánský koncil: *Dekret o službě a životě kněží Presbyterorum ordinis*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

⁵⁰ DRUHÝ Vatikánský koncil: *O výchově ke kněžství Optatam totius*, (ze dne 28. října 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

⁵¹ JAN PAVEL II.: *Pastores dabo vobis, O výchově kněží v současných podmínkách*, (Posynodální apoštolská abortace z 25. března 1992), Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1993.

⁵² Srov. PO 3.

⁵³ Srov. tamtéž, 4.

zdroj a vrchol veškerého hlásání evangelia. Hlavním vykonavatelem svátostí ve svěřené obci je biskup a v každém slavení jednotlivých svátostí má být tato jeho úloha vzpomenua a zpřítomňována.⁵⁴

Boží lid už ve Starém zákoně mnohdy žil raději podle svých zálib a vrtochů, a vždy potřeboval, potřebuje a bude potřebovat odpovědné vedení. Pomáhající profese v Kristových úřadech královském a pastýřském je v pomáhající profesi kněžství zaměřena na usměrňování a výchovu ke křesťanské zralosti a vzájemné službě. Služba kněží má rozměr celého lidského života. Jsou tím míněna období různého věku, ale také různých životních rolí. Dokument zdůrazňuje péči věnovanou mládeži, manželům a rodičům, ale také zvláštním stavům v Církvi, jako jsou řeholníci a řeholnice. Posilující služba pomáhající profese kněžství, je zaměřena na krizové situace v životě věřících, od ochrany početí až po posilování umírajících.⁵⁵

Pomáhající profese kněžství se vzájemně vyjadřuje bratrskými vztahy zejména v situacích osobních těžkostí, duchovního, materiálního, zdravotního i jinak životního charakteru.⁵⁶

O vztahu kněží k laikům se dokument, ačkoliv to není přímo řečeno, vyjadřuje v duchu shora uvedeného Augustinova výroku: *Pro vás jsem totiž biskup, s vámi jsem křesťan*. Odpovědnost za údy Kristova těla je svěřena všem. Kněží mají odkrývat rozličné dary laiků a vhodně svěřovat odborné činnosti i schopnost přivádět ostatní k vyššímu duchovnímu životu, k jejich činnosti dávat potřebnou svobodu a prostor a povzbuzovat je.

Život kněží má být co nejméně oddělen od života laiků. Zvláštní pozornost má být věnována těm, kteří nepřijímají svátosti nebo odpadli od víry. Mají mít na paměti, že jim Kristus svěřuje i ty, kteří ho neuznávají za svého Spasitele.⁵⁷

Třetí kapitola se zabývá životem kněží a bude zmíněna opět z pohledu tématu práce kněžství jako pomáhající profese. Život kněží má především směřovat k dokonalosti toho, koho zastupují, Ježíše Krista, a snažit se růst do dokonalosti nebeského Otce, (Srov. Mt 5, 48; Mt 19,21; J 17,23; Ř 12,2) a učit se rozpoznávat, co je Bohu milé a dokonalé. Cesta osobní svatosti a pastorační činnost spolu souvisejí odpovědným vykonáváním svěřeného úřadu osobní přípravou. Patří sem Denní modlitba Církve, meditace připravovaných témat, četba Písma sv. a jiné duchovní literatury, podřízení se důvěrnějšímu spojení s Ježíšem Kristem a Duchem svatým. **Umrtvování těla od žádostivosti a neřestí**, pravidelné slavení svátostí, ale i pohotovost podle rozumných

⁵⁴ Srov. tamtéž, 5.

⁵⁵ Srov. tamtéž, 6.

⁵⁶ Srov. tamtéž, 7–8.

⁵⁷ Srov. PO 9.

potřeb věřících připodobňuje kněze tomu, který neustále koná. Pěstování askeze nemá bránit výkonu úřadu, ale uschopňovat k utěšování druhých v jejich soužení tak, jak je v jejich odříkání potěšuje Bůh.

Úskalí jednoty vnějšího a vnitřního duchovního života a rozptýlenost povinnostmi spojuje tato práce se zkušenostmi ostatních pomáhajících profesí a v závěru se bude snažit zhodnotit, co je společné a co rozdílné. To, co může být pro ostatní pomáhající profese paralelní pomocí, totiž víra, je pro kněze pomocí profesní. Slyšet vábivý hlas sirén ze světa znamená, být připoután ke sloupu. Pro kněze je sloupem Ježíš Kristus, a je k němu na rozdíl od ostatních věřících připoután poutem svátostným. Věrnost Kristu a pastýřská láska k svěcené církevní obci, společenství s biskupem a ostatními kněžími, to je zázemí překonání obtíží.

Čistota, poslušnost, chudoba - dokonalá trvalá zdrženlivost pro Boží království života v celibátu uschopňuje cele se věnovat kněžské službě svobodně, nerozděleně a nezávisle. Celibát jako projev věrnosti je dnešním světem považován za pošetilost a takovou zdrženlivost za nemožnou. Oddělení se od světa pomáhá také dobrovolná chudoba. Přináší opět svobodu a nezávislost. Nelpět na majetku a věcech pozemských směřujících k zisku, ale užívat majetek k přiměřenému zaopatření. Kněz je vázán ke Kristu a ostatním kněžím jednak bratrským vztahem, ale i úctou a poslušností. Služba vyžaduje pokoru a úkoly poslušnost těm, kteří mají vyšší odpovědnost.⁵⁸

Osobní posvěcování a duchovní rozvoj má zdroj v Ježíši Kristu v eucharistii a v Písmu svatém. Písmo spojené s aktuální životní situací často překvapuje svojí podnětnou moudrostí Ducha svatého hovořícího k těm, kteří jsou soustředěni a disponováni. Hodnocení životních situací a každodenní zpytující ohlédnutí vede přes svátost smíření k užšímu kontaktu s Bohem a s Ježíšem Kristem v eucharistii, adoraci a osobní modlitbě, v různých způsobech tohoto vnitřního rozhovoru.

Kněz nemá zapomínat na Ježíšovo svěření učedníků do péče své matky, jejíž přímluva je tak mocná, že její prosbu Ježíš v Káně vyslyšel, i když ještě nepřišel jeho čas. (srov. J 2,1–12) Panna Maria, nejen že dala Bohu své „fiat“ (srov. L 1,38) a provázela Syna ve všech radostech i bolestech, ale její mocná přímluva a mateřská starostlivost se ve světě zjevuje k těm, kteří její mateřskou lásku opětvují.⁵⁹

Kněžím, stejně jako lidem v jiných odbornostech, udržování čistoty, bdělosti a pohotovosti rozumu má být životní potřebou. Osobní a jinak organizované vzdělávání má

⁵⁸ Srov. tamtéž, 15–17.

⁵⁹ Srov. tamtéž, 18.

podporovat předávání teologických a pastoračních poznatků, a u některých podporovat schopnost vyučovat.

Křesťanská obec pod vedením svého biskupa má pečovat o materiální zabezpečení svých představených a ostatních, kteří pro obec pracují. Z přiměřeného zabezpečení kněží pro běžný život, odpočinek, zdravotní a sociální potřeby v nemoci a stáří je chvályhodné, shromažďují-li se prostředky i na charitativní účely ve vlastní obci i pro pomoc chudším.

V závěru dekretu se koncilní otcové věnují krátkému pohledu na negativní jevy ve světě, ve víře a upozorňují na úskalí kněžství jako pomáhající profese. Avšak, kde se rozmnožuje hřích, přichází i Boží péče, a jak bylo už řečeno shora v příkladu sirén a sloupu, otcové připomínají sloup, který v tomto světě sirén máme všichni křesťané pohotově k dispozici, je to Boží láska, přimknutí se k Ježíši Kristu a jeho tajemnému tělu, Církvi, a otevřenost hlasu Ducha svatého, který nám včas řekne, co máme říkat a co konat. (srov. Mt 10,18)

Se sv. Pavlem můžeme říkat: „*Vždyť právě když jsem slab, jsem silný*“ (2 K 12,10), s Janem Pavlem II. jeho: „*Nebojte se!*“ a s Ježíšem: „*Ve světě máte soužení. Ale vzchopte se, já jsem přemohl svět.*“ (J 16,33)

7.11 Pomáhající profese kněžství v *Optatam totius* a v *Pastores dabo vobis*

Oba dokumenty dávají odpověď otázce na profesní kvalifikaci. *Pastores dabo vobis* je podrobnější rozpracování koncilních dokumentů o výchově kněžství.

V chlapeckém věku hraje roli základ v rodinné výchově, ale k rozhodnutí pro kněžství přivádí Bůh i v bojovně ateistických rodinách. Středoškolské vzdělání s všeobecným rozhledem je vhodné pro kněžské studium ve stupni, který opravňuje vstup na vysokou školu.⁶⁰ Církev se zasazuje o to, aby vzdělání kněží mělo s ohledem na územní stav školství vysokoškolskou úroveň, která je podpořena i stipendiem pro studium v zahraničí. V dnešní době kandidáti kněžství, když přicházejí z jiných oborů školství, přicházejí ze školní demokracie do seminární formace.⁶¹

Do seminární formace, kde duchovní, intelektuální, disciplinární a kolegiální výchova, je základním zaměřením výchovného pastoračního cíle.⁶² Úloha Církve při výběru kandidátů, před vstupem i během studia byla už zmíněna, ale je třeba dodat, s ohledem na již zmíněné aspekty služebního kněžství, že pro výkon této pomáhající

⁶⁰ Srov. OT 13.

⁶¹ Srov. tamtéž, 3; 7.

⁶² Srov. tamtéž, 4.

profese je potřebný vysoký stupeň spíše osobnostní než osobní odolnosti.⁶³ Seminární formace osobní zbožnosti, spirituality a asketického života evangelijních rad vede kandidáta kněžství k výrazné osobnostní změně, která je leckdy a obzvláště v dnešní době velmi daleko od ideálů konzumního světa.⁶⁴

Kněžství, spojované s vírou v cosi neviditelného, s Církví, která vlastní majetky které by kdokoli jiný dokázal obratněji využívat, se studiem teologie považovaným za duševní úlet, s historií, z které jsou vybírány pouze negativní jevy (např. inkvizice a čarodějnice), zaměňování duchovních pojmů a používaných k jiným účelům (např. anděl, nebo heslo „Pravda vítězí!“, které je spojováno s jinou osobou než s Ježíšem Kristem, reklamní nabídky nebeské, pekelné či ďábelské), to vše staví kandidáta kněžství, nebo jen studenta teologie do každodenní konfrontace, leckdy i s nejbližším okolím, které považuje jeho rozhodnutí za duševní úlet a jak se i někteří vyjadřují, za „do nebe volající pošetilost.“ Někdy to vyvolává takový pocit, jako kdyby kněžské studium, bylo v praktickém životě totálně k ničemu a sloužilo jakési hrstce věřících, která si žije ve své skořápce nebo ulitě.

Při bližších rozhovorech pak lze zjistit, jaká je ve společnosti bulvárně povrchní znalost nebo naopak hluboká neznalost, náročnosti jednak osobností formace kněžství, a jednak vlastního studia filozofie, teologie, morální teologie, dějin a nauky Církve, dogmatiky, liturgiky, jazyků, práva, exegeze Písma svatého, pedagogiky, sociologie, psychologie, pastoračního umění atd., a to vše s cílem přinášet lidem Ježíšovu radostnou zvěst spásy a cesty k ní, trnám tohoto světa. Opravdové kněžství je nikdy nekončící vzdělávání, duchovní vedení a cvičení.⁶⁵

Zkušenost studia na teologické fakultě lze také naznačit jednou z nejčastějších pragmatických otázek dětí světa: „A až to dostuduješ, co z tebe bude? Jaké budeš mít uplatnění? Co za to?“ Teologie si klade jiné otázky. Hledá s pomocí Ducha svatého odpovědi v nadčasovosti Písma k otázkám víry, mravů a účinného plnění Ježíšova poslání v podmínkách své doby, jak jejími úskalími a lákadly provádět lidi ke spásě.

7.12 Služebné kněžství – podstata a poslání

Tajemství podstaty kněžství je uloženo v tajemství Boží Trojice, která ve zvláštní milosti Boha Otce při kněžském svěcení, v připodobnění velekněžství Ježíše Krista a s dary Ducha svatého posílá pastýře k svátostné službě Božímu lidu. Kněz je pro tuto

⁶³ Srov. tamtéž, 6.

⁶⁴ Srov. tamtéž, 9–10; PDV 27–32.

⁶⁵ Srov. PDV 70–80; OT 15–16.

službu svátostně vázán ve společenství s biskupem a s ostatními kněžími, aby vedl Boží lid k Ježíši Kristu, ke spáse ve shodě s Kristovou velekněžskou modlitbou.⁶⁶

Pro kněžství jsou charakteristické dva vztahy: *vztah k Ježíši Kristu a vztah k Církvi*. Kněz je Kristem veden, má podíl na Kristově velekněžství a poslání a je živou připomínkou Kristovy trvalé přítomnosti mezi Božím lidem tj. v Církvi.⁶⁷

Ježíš při poslední večeři vysílá do budoucnosti úžasnou zprávu. Je to na čase nezávislé spojení jeho Těla a Krve se zaslíbením spásy spolu se zachováváním všeho, co přikázal. (srov. J 6,54; Mt 28,18–20)

Církev má od svého zakladatele tyto charakteristické atributy: *tajemství, společenství a poslání*. Boží lid vytváří křtem spojení s Kristovým tajemným Tělem, Církvi, a dostává od Boha nezasloužené dary. Každý, kdo má účast svým způsobem na Kristově úřadu královském, prorockém, pastýřském a je spojen s Kristem ve vyznání víry, svátostech a církevním řízení⁶⁸ tvoří s biskupem a kněžími živé společenství, jehož posláním je sdělovat se dalším.

7.13 Záměr s člověkem - poselství spásy

Záměr s člověkem ve všech dimenzích jeho osoby se rozhodl Bůh zjevit tím, že nepřijal od Abraháma obět' syna Izáka, ale v plnosti času dal svého jednorozeného Syna, který přišel, aby spasil lidi svou smrtí na kříži. Nejdřív konal znamení, aby lid v něj uvěřil a skrze víru a to, co v životě konal, ukázal jak žít, a naučil ty, kteří lid vedou, jak vést ke spáse. Sám na sobě pak ukázal plody spásy – vzkříšení, věčný život a vládu spravedlnosti v Božím království. Logika vzkříšení předpokládá to, co je pro lidi neodvolatelnou pravdou, konec pozemského života, smrt. Žijeme v časoprostorovém omezení. Věčný život předpokládá přechod mimo čas a prostor. Aby tento Boží záměr Ježíš oznámil a zároveň potvrdil, musel sám projít bariérou smrti a obětovat svůj život Bohu Otci jako jediný velekněz, neposkvrněný Beránek, který je hoden přijmout knihu a rozlomit její pečeť, protože byl obětován a svou krví vykoupil Bohu lidi, ze všech kmenů, jazyků, národů a ras a učinil je královským kněžstvem našeho Boha; a ujmou se vlády nad zemí. (srov. Zj 5,9–10)

Základem poselství spásy je fakt a apoštolské svědectví Kristova života, smrti na kříži a zmrtvýchvstání, aby ve spojení s Kristovým zmrtvýchvstáním ve křtu a svátostném životě „*dal poznat spásu v odpuštění hříchů, pro slitování a milosrdenství našeho Boha,*

⁶⁶ Srov. PDV 11–12.

⁶⁷ Srov. tamtéž, 12–16.

⁶⁸ Srov. *Kodex kanonického práva*, Praha: Zvon, 1994, kán. 204, 205.

jímž nás navštívil Vycházející z výsosti, aby se zjevil těm, kdo jsou ve tmě a stínu smrti, a uvedl naše kroky na cestu pokoje.“ (L 7,77–79)

7.14 Úloha laiků v pomáhající profesi kněžství

Název **duchovní** pro osoby, které jako někteří z křesťanů jsou z božího ustanovení posvátnými služebníky, definuje Kodex kanonického práva.⁶⁹ Ostatní se pak nazývají laici čili křesťané, kteří nepřijali svátost svěcení.

Všichni, duchovní i laici, jsou tedy každý svým způsobem povoláni, aby ve světě plnili poslání, které Bůh svěřil Církvi. Atribut všeobecnosti tohoto poslání předal Kristus svým učedníkům v misijním poslání (srov. Mt 28,19) a povinnost pastýřů přebírají duchovní prostřednictvím Petrova nástupce v trojitě stvrzeném pověření: „*Pas mé beránky!*“, „*Bud' pastýřem mých ovcí!*“, „*Pas mé ovce!*“ (J 21,15–19)

Všichni křesťané mají povinnost a právo spolupracovat na tom, aby se božské poselství spásy stále více dostávalo ke všem lidem všech dob na celém světě.⁷⁰

Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. *Christifideles laici*⁷¹ popisuje povolání a poslání laiků v Církvi a ve světě velmi podrobně a výstižně, s ohledem na věk a životní role. Úloha laiků v obecném kněžství se dá vyjádřit pozváním k práci na vinici Páně, což se někdy označuje jako laický apoštolát. Dítě se křtem stává božím dítětem a biřmováním se toto dítě stává božím bojovníkem. Biřmování dává křesťanu misijní a obranný úkol rozšiřovat a bránit víru. Církev si podle Ježíšova přirovnání můžeme představit jako vinný strom nebo obecně jako živý organismus, jehož páteří je Kristus. Hierarchie duchovních jsou jeho orgány a laici jsou jako citlivá mnohočetná nervová zakončení ve světě. Tím je míněn nejen apoštolát v působení směrem do světa, ale nervová zakončení jsou i citlivými tykadly zpětných vazeb dění ve světě. Různé formy apoštolátu jednotlivců i různých sdružení jsou dány rozmanitostí darů Ducha svatého pro různé formy pomáhajících profesí, ve kterých laici působí směrem do světa. Z tohoto pohledu vnějšího působení jde o profesi pomáhající služebnému kněžství. V opačném reflexním směru vždy zpětné vazby podávají zprávu o stavu ve světě a působení Církve v něm. To se ovšem týká nervových zakončení, která jsou aktivní. U těch pasivních se mohou projevat krizové stavy naznačené shora.⁷² V těchto případech mají pomáhající prostředky služebného kněžství nezastupitelnou pastýřskou úlohu v udržování životaschopnosti laické části organismu.

⁶⁹ Srov. tamtéž, kán. 207.

⁷⁰ Srov. *Kodex kanonického práva*, Praha: Zvon, 1994, kán. 211.

⁷¹ Srov. JAN PAVEL II.: *Christifideles laici, O povolání a poslání laiků v církvi a ve světě*, (Posynodní apoštolský list z 30. prosince 1988), Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1990.

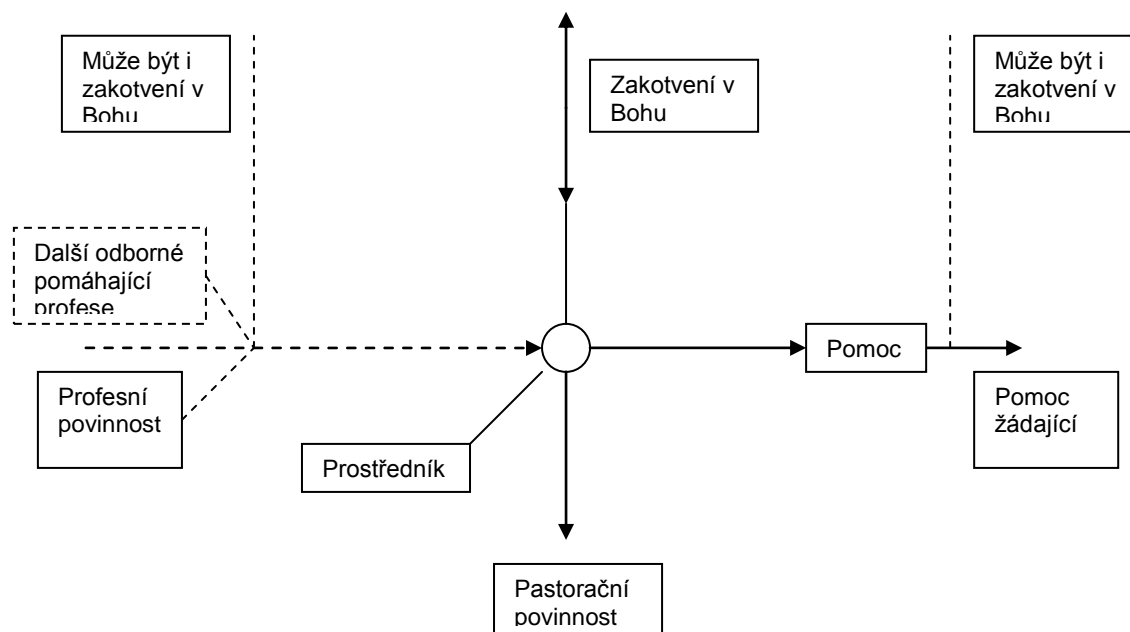
⁷² Viz 4.8.

Ačkoliv laikům je pro jejich sdružování a působení ve světě dána vysoká míra svobody, spoléhající se na zodpovědnost vyplývající ze křtu, křesťanské dospělosti a aktivního svátostného života, přesto je vazba na konkrétního pastýře z hierarchie duchovních žádoucím propojením s organismem Církve. Laici jsou tak jakousi prodlouženou rukou služebního kněžství jako pomáhající profese v působení ve světě a zároveň jsou zapojováni do terapie vůči nemocným nebo umrtveným údům Církve. Příkladem je skupinová terapeutická pomoc ve farním a jiném společenství, v kruhu rodiny a přátel. Křesťané laici jsou tak v pomáhající profesi služebního kněžství nástrojem nebo prostředkem v případě apoštolátu a zároveň předmětem pastýřské pomáhající profese k dosažení spásy.

K zvýraznění určitých společných cílů se někteří laici nejen sdružují, ale užívají různých forem slibů a zasvěcení. Když je působení laiků ve světě zaměřeno na nějakou konkrétní pomoc, např. charitativního charakteru, pak dosažení kladných a obecně známých výsledků je zároveň apoštolátem.

8. Horizontální a vertikální rozměr pomáhajících profesí

K pochopení vertikálního směru pomůže malé schéma:

Pomoc žádajícímu je zprostředkována v horizontálním směru. Jestliže prostředník je ve vertikále zakotven v Bohu tak, že v tomto vertikálním směru nemá žádná zadní vrátka a žádná *ale*, pak žádaná pomoc je pro prostředníka pastorační povinností a zprostředkovává i nadpřirozenou pomoc Boží milosti. V horizontále přirozené lidské pomoci může žádat účast dalších pomáhajících profesí podle potřebné odbornosti.

Schéma ukazuje, že další odborná pomoc je alternativní, což je naznačeno čárkováním. Prostředník je zde ve schématu nazván takto obecně, protože předpokládáme pohled na všechny stupně kněžského svěcení a také na zapojení laiků v obecném kněžství.

8.1 Osoba, její dimenze a působnost pomáhající profese

Nejobecněji je známé dělení dimenzí osoby na tělesnou a duševní. Frankl přidává dimenzi duchovní⁷³ a Adolf Slabý uvádí dimenze čtyři⁷⁴ - **biologickou (tělesnou)**,

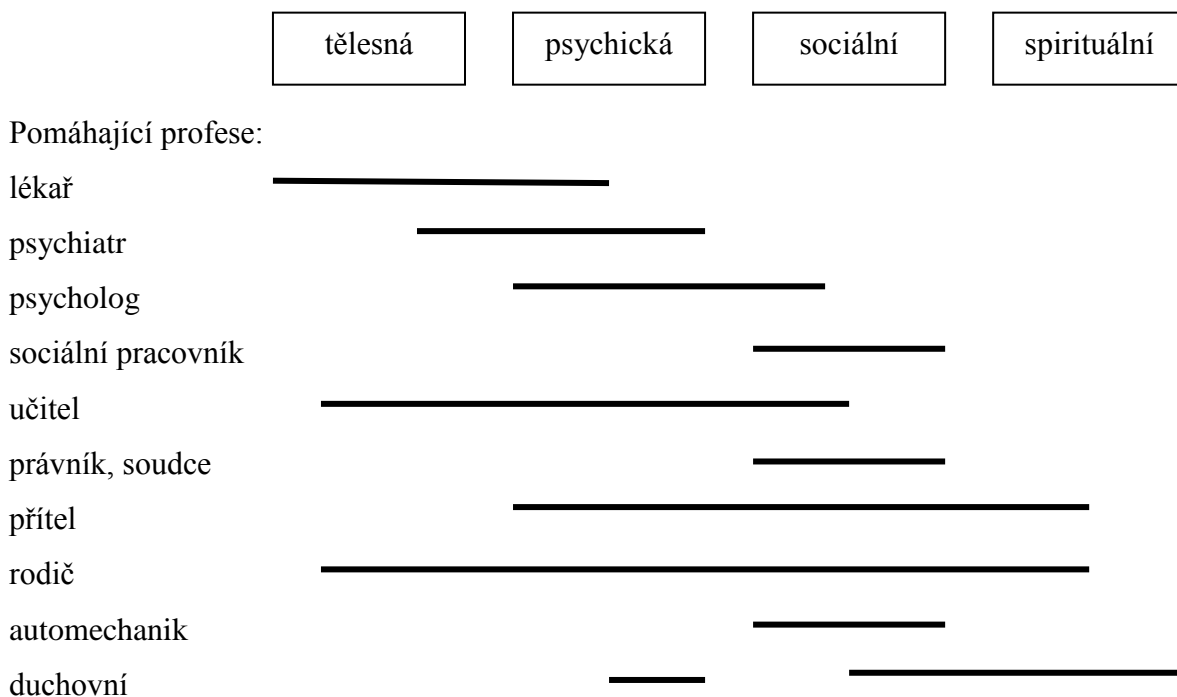
⁷³ Srov. Frankl Viktor Emil: *Psychoterapie a náboženství. Hledání nejvyššího smyslu*, Brno: Cesta, 2007.

⁷⁴ Srov. SLABÝ Adolf: *Pastorální medicína a zdravotní etika*, Praha: Universita Karlova, 1991, 14.

psychickou, sociální a spirituální.⁷⁵ V práci bude dále používáno označení dimenze spirituální, protože se tento název výrazně odlišuje od dimenzí ostatních, kde by mohlo docházet k volné záměně podobných slov při označení dimenze duševní a duchovní.

Ovšem hranice prolínání jednotlivých dimenzí jsou mnohdy velmi nezřetelné a zaměření na jednu z nich ovlivňuje ostatní stejně tak, jako ostatní jsou potřebné při selektivním zaměření pomáhající profese. Nelze je totiž od sebe uměle oddělovat.

Jako pomůcka poslouží jednoduché schéma dimenzí osoby:

8.2 Prostředky služebního kněžství v pomáhající profesi

Když se podíváme na ostatní pomáhající profese, pomoc nastupuje v situacích, kdy v životě člověka nastává nějaká disharmonie. Pro harmonický životní stav lidského organismu se užívá slovo *homeostaze*. Jen ve výjimečných případech funguje pomáhající profese v oblasti preventivní. Jedná se o určitou připravenost na jakékoliv ataky zvenčí.

V předchozích částech této práce byla zmínka o čtyřech dimenzích osoby a v grafu bylo naznačeno, jak se vybrané pomáhající profese v jednotlivých dimenzích angažují.⁷⁶ Pro psychickou a spirituální dimenzi si zavedeme pojem **homeostaze ducha**, která reprezentuje harmonii v obou těchto dimenzích. Protože zde pojednáváme o služebném

⁷⁵ Je třeba upozornit na používání slova „duchovní“ a „spirituální“, protože v katolické církvi se slovo „duchovní“ vnímá jako stav osob svěcených. Označení dimenze jako „spirituální“ je v tomto dimenzionálním smyslu jednoznačnější, ale není v češtině tak obecně vžitá a má blízko k dalším jiným významům jako např. „spiritismus“.

⁷⁶ Viz 10.2.

kněžství, budeme se zabývat prostředky homeostaze v rámci křesťanského prostředí katolické Církve.

Prostředky z hlediska poskytovatele pomoci

Příklady prostředků:

osobní - předpokladem jsou určité lidské vlastnosti, ctnosti a zkušenosti, zejména důvěryhodnost, spolehlivost, vlídnost, schopnost vytvářet přátelské prostředí

kněžské - kněžské svěcení, osobní důstojnost, šířka vzdělání, osobní rozhled, skromnost prostředníka, autorita pastýře, osobní úcta postavení v církevní hierarchii, vyzařování světla víry, svatost života

církevní⁷⁷ - Boží zjevení, víra, vyznání víry - krédo, symboly víry, svátosti, svátostiny (žehnání, odpustky, svěcení předmětů, aj.), křesťanská morálka, Písmo svaté, tradice, církevní nauka (vzdělávání křesťana), duchovní cvičení a rozhovor, modlitba - rozhovor s Bohem, misijní činnost - apoštolát

charitativní - organizovaná a cílená pomoc, skutky milosrdenství

společenské - účast na organizování pomoci ze společenských prostředků, spolupráce s místní občanskou správou, podpora občanských sdružení a nadací, státní a společenské instituce, duchovní pomoc ve státem zřizovaných zařízeních (např. zdravotnická a nápravná zařízení, armáda apod.)

externí - zapojení ostatních pomáhajících profesí

8.3 Místa působnosti pomáhající profese služebného kněžství

Uvnitř Církve

Uvnitř Církve působí služebné kněžství vůči všem křesťanům, kteří byli křtem vtěleni do Krista a jsou v plném společenství katolické Církve, vyznáním víry, svátostmi a církevním řízením. Dále působí jako pomáhající profese vůči katechumenům, kteří se připravují na přijetí křtu a žádají tak o včlenění do společenství Církve. Křesťané se přijetím svátosti křtu stávají božím lidem vedeným jedním pastýřem, nástupcem Petrovým, který je hlavou sboru biskupů, zástupcem Krista a pastýřem božího lidu. Biskupský sbor vykonává moc nad celou církví. Boží lid se dále podle územních pravidel dělí na místní církve svěřené do pastýřské péče jmenovanému nebo volenému pastýři.⁷⁸

Pomáhající profese služebného kněžství nepůsobí jen vůči laikům, ale v hierarchickém uspořádání výše postavený pastýř pomáhá pastýřům níže postaveným. V této pomoci nelze opomenout vzájemnou kolegiální biskupů a kněží.

⁷⁷ Srov. *Katechismus katolické církve*, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2001.

⁷⁸ Srov. *Kodex kanonického práva* - kniha II. - Boží lid, Praha: Zvon, 1994.

Pastorační péče je v mnoha směrech terapeutický pomáhající proces, který s sebou nese i různé medicínské názvy jako např. pastorální medicína,⁷⁹ pastorální psychiatrie⁸⁰ a zabývá se i méně obvyklými situacemi,⁸¹ s kterými služebné kněžství přichází do styku uvnitř i vně Církve v místech, kde jsou členové Božího lidu a ostatní vázáni svým pobytem z důvodů služebních, zdravotních, nápravných, národnostních, jazykově příbuzných, emigračních apod. Práce v této oblasti se zabývají typickými konkrétními případy a oblastmi pomoci včetně konfrontace s křesťanskou etikou.

Vně Církve

Pokud se jedná o pomáhající profesi služebného kněžství mimo sdružování božího lidu definované kanonickým právem, jsou v této práci považovány za místa působnosti vně Církve zejména instituce zřizované státem jinými právníckými nebo fyzickými osobami:

zdravotnická zařízení a domácí péče o nemocné - pastorační péče v nemoci, bolesti, utrpení a blízkosti smrti. Pastorační přístup má individuální charakter, kromě mše svaté, bohoslužby slova, společné modlitby apod.

nápravná zařízení - protože se nejedná pouze o věznice, je použit termín nápravná zařízení. Pastorační činnost vyžaduje úzkou spolupráci s místním personálem. Bez součinnosti nelze realizovat svátost smíření. Problematická je také otázka zpovědního soukromí, resp. návštěvní místnosti. Podle charakteru trestu a trestného činu je také nutné upravovat vizuální komunikaci, nevizuální komunikaci, písemnou a zprostředkovaně anonymní. Jsou to nutná ochranná opatření vzhledem k situacím po propuštění.

péče o seniory - stáří je provázáno několika aspekty: blízkost smrti, nemoc, samota, přecitlivělost, vznětlivost, podezřívavost, z druhé strany vlídnost, vyrovnanost, životní moudrost apod. Postupně se projevují i různé druhy senilní demence. V domácí péči je péče o spirituální dimenzi ponechána plně na rodině, ale v případě pečovatelské služby, je uspokojování spirituálních potřeb závislé na zřizovateli služby, zda má nějakou vazbu na pastorační péči. Lidé duševních pracovních aktivit snášejí stáří lépe než lidé, kteří se zaměřovali na nějakou fyzickou aktivitu, manuální práce, sport apod. Pastorační péče je zaměřena na vyrovnanost s problémy stáří, problematiku odchodu ze života.

armáda - Církev má určité zkušenosti s péčí o spirituální dimenzi jak v tuzemsku, tak v zahraničních vojenských misích. Působí zde vojenští kaplani, kteří jednak zabezpečují pravidelný spirituální servis a zároveň se často společně s psychology účastní řešení osobních krizových situací.

⁷⁹ Srov. SLABÝ, Adolf: *Pastorální medicína a zdravotní etika*, Praha: Universita Karlova, 1991.

⁸⁰ Srov. KAŠPARŮ Max: *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*, Brno: Cesta, 2002.

⁸¹ Srov. OPATRŇÝ Aleš, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*, čtvrtá mírně upravená verze, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství Pražském, 2005.

národnostní, jazykově příbuzné a emigrační skupiny - pro národnostní menšiny jsou slouženy mše v rodném jazyce, v sociálně složitějších situacích je poskytována i charitativní pomoc.

charita a misie - misie organizuje charitativní pomoc a její úspěšnost zpětně podporuje evangelizační misijní úkoly. Církev pořádá materiální i finanční sbírky pro obecnou i cílenou pomoc v sociálně kritických nebo živelnými pohromami a válkami sužovaných oblastech.

8.4 Úskalí pomáhající profese služebného kněžství

Všechna úskalí pomáhajících profesí ze čtvrté kapitoly se projevují obdobně u služebného kněžství. Zbývá zmínit úskalí specifická pro kněžství, jako je odchod z kněžství, propuštění z duchovenského stavu. Je to buď jako trest, nebo reskript Apoštolského stolce z velmi vážných důvodů. Dispens z celibátu může udělit pouze papež. Jde o případy, kdy se kněz hodlá oženit a založit rodinu. Ovšem označení nesmazatelným znamením posvátných služebníků trvá. V ostatních profesích lze snadno vykonávání profese zanechat a věnovat se úplně něčemu jinému. U kněžství to tak jednoduché není. Uchazeč o kněžské svěcení si toho má být vědom v době, kdy se pro kněžství rozhoduje. Církev předchází nebezpečí vyhoření, zevšednění nebo projevům úskalí v místě působení přeložením, které je i častým povzbuzujícím prostředkem. Roli supervize plní v méně složitých situacích i pomoc kolegiality mezi kněžími a zejména pomoc vlastního biskupa, jak byla shora popsána. Jde o terapeutický charakter v situacích, kdy se poskytovatel pomoci sám stává jejím žadatelem.

9. Služebné kněžství a ostatní pomáhající profese

Všechny pomáhající profese mají základní rozdílnost v oboru a v jeho odbornosti, ačkoliv některé jsou si velmi podobné, např. zdravotnické. Rozdílnost je v cíli a důvodu pomoci, v použitých prostředcích, v materiálním i personálním zabezpečení. Některé pomáhající profese jsou zřizovány státem a některé jsou privátní. Co se týče kněžství, chovají se k němu různé státní režimy podle toho, jak si myslí, jak mohou zasahovat do církevních záležitostí. Důležité je zmínit se o některých aspektech organizačních, protože některé pomáhající aktivity začínaly od jednotlivců a spolků a rozrostly se ve velké organizační celky, např. různé linky důvěry, tísňová volání, jejichž zabezpečení přešlo na stát nebo je nadační. Některé podstatné charakteristické znaky pomáhajících profesí jsou shodné nebo podobné.

9.1 Podobné znaky

profese –	profesionální zabezpečení činnosti, materiální zabezpečení, kvalifikovaný personál, schopnost odborné pomoci, zaměstnání, obživa
povolání -	rozhodnutí pomáhat lidem
láska k bližnímu -	charakteristický znak pomáhajících profesí, ale ne všech
žadatel pomáhající -	vztah více profesní než osobní, žadatel není s pomáhajícím ve společenství
terapie -	zlepšení stavu (léčba, právní pomoc, vzdělávání)
etické kritérium -	oborová etická pravidla, svědomí
osobní vlastnosti -	důraz na kladné vlastnosti k lidem, obětavost
vstup -	žádost, žadatel přichází sám, stupeň naléhavosti
proces -	postupy zlepšení stavu
výstup -	dosažení cíle pomoci, žadatel odchází nebo pokračuje sám
místo a čas -	ordinace, kancelář, náhodná situace, ordinační úřední hodiny
osobní kontakt -	je dočasný
vstupní rozhovor -	zjištění naléhavosti a rozsahu pomoci, motivace
rozhodnutí o pomoci-ano, ne, ne sám	
forma pomoci -	podle odbornosti samostatná nebo kombinovaná
supervize -	podle situace a profesní organizace, odborná kolegiálnost
cíl pomoci -	záchrana, odstranění krizové situace

krizová situace -	příklady podle dimenzí osoby, tělesná - nemoc, duševní porucha, sociální - podpora, spirituální - duchovní zázemí
úskalí profese -	narušení vztahu žadatel-pomáhající
trýzeň a vina -	nemoc, uzdravení, likvidace příčin
diskrétnost -	oborová etika, způsob předávání žadatele druhým profesím
odborné spolky -	cechy, komory, svazy
denní režim -	organizace pracovní doby
soukromý život -	mimo pracovní dobu, rodina, přátelé, kultura, sport apod.
vzdělávání -	v pracovní době i mimo ni

9.2 Specifika kněžství k pomáhajícím profesím

profese -	profesionální zabezpečení činnosti, materiální zabezpečení, kvalifikovaný personál, schopnost odborné pomoci, zaměstnání, obživa, výběr
povolání -	vztah k Bohu, k Ježíši Kristu, vyvolení, osobní souhlas, Boží milost
láska k bližnímu -	přikázání lásky, Kristův příklad, příklady svatých
pomáhající-žadatel -	osobní vztah k bližnímu, k plnění poslání, žadatel je většinou s pomáhajícím v jednom společenství
terapie -	růst duchovního života, doprovázení, duchovní rozhovor, nadpřirozené prostředky - svátosti, Boží milost
etické kritérium -	Boží zákon, kritéria morálky, svědomí - vnitřní zákon
osobní vlastnosti -	důraz na kladné vlastnosti ve vztahu k lidem, obětavost, schopnost snášet omezení a profesní zatížení, evangelijní rady
náplň profese -	shoda je v pomoci, cíl je spása
vstup -	žádost, žadatel, nebo intervence pomáhajícího v doprovázení
proces -	doprovázení, svátosti, návštěvy
výstup -	obnovení svátostného života, proces není ukončen, doprovázení trvá
místo a čas -	zpovědnice, fara, domácnost, dočasný pobyt - návštěvy
osobní kontakt -	doprovázení trvalé
vstupní rozhovor -	stupeň naléhavosti, motivace, důsledky ve víře a v duchovním životě
rozhodnutí o pomoci -	ano, ne, ne sám

forma pomoci -	duchovní pomoc, poradenská, přátelská, sociální
supervize -	kněžská kolegialita a vedení
cíl pomoci -	duchovní uzdravení a duchovní růst, spása
krizové situace -	pokles duchovního života, nepřijímání svátostí, odpad od víry
úskalí -	narušení vztahu pomáhající-žadatel, obdobné jako u ostatních pomáhajících profesí
hodnoty -	křesťanský způsob života
osudové otázky -	duševní a svátostná rovnováha, ztráta víry
trýzeň, vina, hřích -	stupeň hříchu, duchovní rozhovor, svátost smíření, moc odpouštět hříchy, náprava duchovního života
odborné spolky -	společenství kněží s biskupem, vzdělávací programy, tematická společenství
soukromý život -	farnost a společenství kněží, přátelé, kultura, sport apod.
diskrétnost -	zpovědní tajemství, předpoklad i u duchovního rozhovoru
čas -	Denní modlitba Církve, rozjímání, zpytování, mše svatá, příprava, duchovní rozhovory, katecheze, duchovní četba, pastýřské nepravidelnosti, pravidelná životospráva, konzultace, vzdělávání, osobní odpočinek, administrativa a organizační záležitosti

9.3 Specifika kněžství – některé zvláštnosti

osoba kněze -	spolupracovník, přítel, ⁸² reprezentant Ježíše Krista, reprezentant Církve
cíl -	koná v Ježíšově jménu co Ježíš chce, slouží Božímu lidu a veřejnosti, přivádí k Ježíši a skrze jeho oběť na kříži a zmrtvýchvstání k Bohu Otci do jeho království a k jeho spáse v odpuštění hříchů, k životu věčnému
kult -	konání ve jménu a k chvále Boha Otce, Syna a Ducha svatého
liturgie -	liturgické úkony, péče o liturgické předměty a prostory
svátosti -	zprostředkovává Boží milost ve viditelných znameních svátostí
eucharistie -	osobní setkání s Ježíšem a obětováním jeho Těla a Krve při zpřítomněné poslední večeři

⁸² Srov. BENEDIKT XVI., *Myšlenky o kněžství*, Praha: Paulínky, 2009, 17–22.

radostná zvěst -	hlásání evangelia Ježíše Krista, který svou smrtí na kříži vykoupil svět a svým zmrtvýchvstáním přinesl spásu v zaslíbení věčného života
misijní poslání -	přivádět k Ježíši Kristu nové učedníky
pastýřská služba -	péče o duchovní růst Božího lidu
doprovázení -	sledování a podpora růstu duchovního života a lidského dozrávání (duchovní průvodce životními rolemi), duchovní rozhovor o cestách víry, asistence v obtížných životních situacích ⁸³
společenství -	žije v co nejtěsnějším životním kontaktu s jemu svěřeným Božím lidem

9.4 Osobnost kněze

Osobní rozhodnutí pro službu Ježíši Kristu.

formace -	seminární nebo řeholní, změna osobnosti, připodobnění Ježíši Kristu, cesta ke svatosti, svátostný život, dodržování evangelijních rad – celibát, přiměřený majetek, poslušnost, kázeň osobního a růst duchovního života, studium teologie a souvisejících oborů, denní režim, odolnost pro duševní zátěž a samotu, trvalé vědomí koho reprezentuje, osobní vlastnosti pro komunikaci s lidmi, umění hovořit k lidem, vztah k Ježíši Kristu a k Církvi
kněžské svěcení -	zvláštní milost Boží vtiskující nesmazatelné znamení kněze Ježíše Krista s dary Ducha svatého potřebnými pro zastupování Krista v jeho úřadu královském, prorockém a pastýřském ve společenství s biskupem a ostatními kněžími „Kněžství označuje změnu vlastnictví: kněz je vzat ze světa a darován Bohu.“ ⁸⁴

„Bůh je to jediné bohatství, které lidé v knězi touží nalézt.“

Benedikt XVI.

⁸³ Srov. OPATRŇY Aleš, *Pastorace v postmoderní společnosti*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 35.

⁸⁴ BENEDIKT XVI., *Myšlenky o kněžství*, Praha: Paulínky, 2009, 23.

Závěr

Diplomová práce hledala aspekty služebního kněžství, které jsou shodné nebo podobné s jinými pomáhajícími profesemi, a které jsou výrazně odlišné. Nejprve se dívá na pomoc jako proces, který je charakterizován svým vstupem, fázemi procesu a výstupem. Tento přístup není v literatuře obvyklý a fázování procesu upozorňuje na zpětné kontrolní body v určitých stanovených krocích pomoci.

Žadatel o pomoc je v životní situaci, kterou sám nezvládá, a která mu způsobuje buď trýzeň, nebo životní nejistotu. Často je to nezvládnutí životních rolí nebo překvapivá osudová změna. Rozmanitost pomáhajících profesí odpovídá rozmanitosti životních situací.

Práce si kladla za cíl vyhledat zkušenosti z aplikací oborů psychologie a psychoterapie, které by kněžství v situacích blízkých těmto pomáhajícím profesím pomohly rozeznat jednak úskalí narušující vztah potřebný k pomoci, a jednak rozeznat přípustné hranice vztahu. Kromě sexuální problematiky je to syndrom moci, destruktivní puzení, syndrom vyhoření a různé frustrace. Práce upozorňuje na hranici mezi syndromem moci a doplněním nedostatku vůle pomáhajícím a nabízí kritéria, za kterých substituce vůle není sama o sobě projevem syndromu moci.

Jestliže si psychoterapie klade otázky svého působení, aby definovala subjekt, objekt a prostředky působení, nabízí diplomová práce nástin paralelního pohledu na prostředky kněžství. Cílem nebyl jejich přehled, ale roztřídění odpovědí na uvedené otázky a prostředků, které jsou k dispozici je prospěšné jak pro orientaci v konkrétní pomoci, tak v jejím hodnocení a rozhodování o dalším postupu vlastním, nebo kombinovaném s jinými profesemi.

Tato práce se o vině a hříchu zmiňuje ve směřování k pojmu spása a bližší přenechává morální teologii. Upozorňuje však na pojem trýzně, která nastává také vnučováním fiktivní viny třeba šikanou nebo představami, co všechno by mohl být hřích kdyby - trýzeň ze strachu z možného hříchu a viny.

Poselství spásy ve vertikálním směru pomáhající profese služebního kněžství je základním příspěvkem Církve směrem ke spirituální dimenzi, která bývá v pomoci opomíjena. Terapeutické prostředky služebního kněžství působí na - v této práci zavedený pojem homeostaze ducha, vyjadřující harmonii a disharmonii dimenze psychické a spirituální.

První polovina práce byla vedena záměrem vysledovat některé aspekty pomáhajících profesí spíše psychoterapeutického charakteru. Druhá část je plně věnována služebnému kněžství, a nemůže být opomenuto i kněžství všeobecné. Aspekty služebního kněžství jako pomáhající profese byly sledovány s pomocí Janova evangelia a tradičně

s Listem Židům. Pohled na kněžství jako pomáhající profesi měl v práci sloužit pro porovnání s jinými profesemi a byly vybrány znaky, které jsou zejména z hlediska profese podobné.

Kněžství však není jen vztahem mezi klientem a pomáhajícím, ale je vztahem k Ježíši Kristu, kterého kněz reprezentuje a jeho pomoc zprostředkovává, když jedná jeho jménem. K tomu při svěcení dostává zvláštní Boží milost jako nesmazatelné znamení kněžství Kristova s pomáhajícími dary Ducha svatého. Je to znamení, které způsobuje podstatnou změnu osoby. Přidává kněžství věčný atribut, o kterém nelze říci, že by chvíli působil a chvíli ne.

Kněz se odevzdává Ježíši Kristu na celý svůj život a připodobňuje se mu formací své osobnosti a vzdáním se požitků světa, kterým se aktivisté ostatních pomáhajících profesí rádi věnují, když jim skončí pracovní doba.

To lze obdobně říci i o řeholních sestřích a bratřích, kteří zasvětili svůj život Ježíši Kristu a pomoci bližním.

Tato práce se snažila vyhnout formulacím, že má služebné kněžství v porovnání s jinými pomáhajícími profesemi výjimečné postavení. Totiž z hlediska pomáhajících profesí vidíme kněze, člověka, ale skrze kněžství toužíme nalézt to jediné bohatství, Boha.

Pro naplnění této touhy doprovází služebné kněžství člověka od ochrany početí přes různé životní role, radosti a strasti až po odchod z tohoto světa v kruhu svých blízkých, nebo v samotě, ve víře v Ježíše Krista, ve fakt zmrtnýchvstání a vzkříšení, ve smíření s Bohem a s lidmi, aby neklidné lidské srdce spočinulo v Boží lásce.

V tom není kněžství lidsky domýšlivě výjimečné, ale Božím úradkem jedinečné.

Každá pomáhající profese konaná poctivě s láskou k bližnímu je Bohu milá a je službou Ježíši Kristu v jednom z těch maličkých, ať o tom ví, nebo ne.

Seznam literatury

- BAUMGARTNER Isidor: *Psychologie a víra – orientace a podněty k diskusi*, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1996.
- BENEDIKT XVI., *Myšlenky o kněžství*, Praha: Paulínky, 2009.
- Bible – Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Český ekumenický překlad, včetně deuterokanonických knih, 8. vydání (1. opravené vydání), Praha: Česká biblická společnost, 2001.
- CORETH Emerich: *Co je člověk?, Základy filozofické antropologie*, Praha: Zvon, 1996.
- DOLISTA Josef: *O podstatě kněžské služby*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 1998.
- Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2002.
- EIS Zdeněk: *Volejte linku důvěry! Co s krizemi, které nás potkávají*, Jinočany: H&H, 1993.
- FRANKL Viktor Emil: *Lékařská péče o duši*, Brno: Cesta, 2006.
- FRANKL Viktor Emil: *Psychoterapie a náboženství. Hledání nejvyššího smyslu*, Brno: Cesta, 2007.
- GUGGENBÜHL-CRAIG Adolf: *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, Praha: Portál, 2007.
- HAMOUIZ Jiří: *Čas a věčnost* (diplomová práce obhájená na KTF UK) Praha 2001.
- HAWKINS Peter, SHOHET Robin: *Supervize v pomáhajících profesích*, Praha: Portál, s.r.o., 2004.
- JAN PAVEL II.: *Christifideles laici, O povolání a poslání laiků v církvi a ve světě*, (Posynodní apoštolský list z 30. prosince 1988), Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1990.
- JAN PAVEL II.: *Pastores dabo vobis, O výchově kněží v současných podmínkách*, (Posynodální apoštolská abrotace z 25. března 1992), Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1993.
- KAŠPARŮ Max: *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*, Brno: Cesta, 2002.
- Katechismus katolické církve*, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2001.
- Kodex kanonického práva*, Praha: Zvon, 1994.
- KOPŘIVA Karel: *Lidský vztah jako součást profese. Psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*, druhé rozšířené a přepracované vydání, Praha: Portál, 1997.
- KRATOCHVÍL Stanislav: *Základy psychoterapie*, Praha: Portál, s.r.o., 1997.

OPATRŇY Aleř: *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 1996.

OPATRŇY Aleř: *Pastorace v postmoderní společnosti*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2001.

OPATRŇY Aleř, *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*, čtvrtá mírně upravená verze, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství Pražském, 2005.

SKOBLÍK Jiří: *Přehled křesťanské etiky*, Praha: Karolinum, 1997.

SLABÝ Adolf: *Pastorální medicína a zdravotní etika*, Praha: Universita Karlova, 1991.

ŠTĚPANÍK Jaroslav: *Umění jednat s lidmi 3. Stres, frustrace a konflikty*, Praha: Grada Publishing, 2008.